

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ALMANYA'DAKİ DİN GÖREVLİLERİNİN MESLEKİ
YETERLİLİKLERİ VE KARŞILAŞTIKLARI
PROBLEMLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma LATİFOĞLU

**Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Eğitimi**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tamer YILDIRIM

ARALIK - 2015

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ALMANYA'DAKİ DİN GÖREVLİLERİNİN
MESLEKİ YETERLİLİKLERİ VE
KARŞILAŞTIKLARI PROBLEMLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma LATİFOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Din Eğitimi

“Bu tez 25/12/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRI ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Abdulvahit İmamoglu	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Tamer YILDIZKILIM	Basarılı	
Yrd. Doç. Dr. Ramazan GÜREL	Basarılı	

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Fatma LATİFOĞLU

25.12.2015

ÖNSÖZ

Diyanet İşleri Başkanlığı, yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da insanların inanç, ibadet ve ahlak konularında bilgilendirilmesinde, dini pratiklerin yerine getirilmesine yardımcı olunmasında pek çok personel istihdam etmektedir. “Yurt Dışındaki Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Karşılaştıkları Problemleri: Almanya Örneği“ adlı bu çalışma, bir alan araştırması olup, Diyanet İşleri Başkanlığının Almanya’da istihdam etmiş olduğu din görevlilerinin mesleki yeterliklerini ve karşılaştıkları problemleri tespit etmeye çalışmıştır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, genel olarak Almanya hakkında ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yurt dışında yürüttüğü din hizmetleri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise Almanya’da gerçekleştirilen alan araştırmasının bulgularının analiz ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu araştırmayı çalışırken bana yardımları dokunan dönemin Almanya Din Hizmetleri Müşaviri Prof. Dr. Nevzat Yaşar AŞIKOĞLU’na, anketlerin din görevlilerine ulaşmasını sağlayan Almanya Din Hizmetleri Ataşelerine, anketleri doldurarak çalışmanın asıl kısmına veri sağlayan tüm din görevlilerine, anket uygulamasının SPSS programına aktarılmasında yardımcı olan Fatih SONTAY Bey’e teşekkürü bir borç bilirim.

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı titizlikle takip eden danışmanım Yrd.Doç. Dr. Tamer YILDIRIM’a, maddi manevi destekleriyle daima yanımda olan anne-babama ve eşime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Fatma LATİFOĞLU

25.12.2015

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ALMANYA HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN ALMANYA'DA YÜRÜTTÜĞÜ DİN HİZMETLERİ	10
1.1. Almanya Hakkında Genel Bilgiler	10
1.1.1. Almanya'da İslamiyet.....	11
1.1.2. Almanya'da Türkler.....	12
1.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Almanya'da Yürüttüğü Din Hizmetleri	15
1.2.1. Almanya'da Din Hizmetleri Müşavirliğinin ve Ataşeliklerinin Hizmetleri ...	15
1.2.1.1. Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşelikleri	15
1.2.1.2. Yurt Dışı Din Görevlileri	16
1.2.2. Camide Verilen Din Hizmetleri	21
1.2.2.1. Çocuklara ve Gençlere Yönelik Faaliyetler	22
1.2.2.2. Kadınlara Yönelik Faaliyetler	23
1.2.2.3. Yabancılara Yönelik Faaliyetler	23
1.2.2.4. Ramazan Ayına Yönelik Faaliyetler	24
1.2.3. Cami Dışında Verilen Din Hizmet.....	25

BÖLÜM 2: YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARININ YORUMLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	27
2.1. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Kişisel Özelliklere Göre Dağılımı ve Yorumlanması	27
2.2. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik Düzeylerinin ve Karşılaştıkları Problemlerin Analizleri ve Yorumlanması.....	33
2.2.1. Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik Düzeylerinin Analizleri ve Yorumlanması.....	34
2.2.2. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Karşılaştıkları Problem Düzeylerinin Analizleri ve Yorumlanması.....	77
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	92
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	103
ÖZGEÇMİŞ.....	109

KISALTMALAR

DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİTİB	: Diyanet İşleri Türk İslam Birliği
Max	: Maksimum
MBSTS	: Mesleki Bilgiler Seviye Tespit Sınavı
Min	: Minimum
N	: Frekans (Kişi Sayısı)
Ort	: Ortalama
Prof. Dr.	: Profesör Doktor
SPSS	: Statistical Package for Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi)
Ss.	: Standart Sapma
t	: T-testi (Tek yönlü (One way) Anova Testi)
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Yrd. Doç. Dr.	: Yardımcı Doçent Doktor

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Din Görevlilerinin Yaş Değişkenine Göre Dağılımı	27
Tablo 2: Din Görevlilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	27
Tablo 3: Din Görevlilerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	27
Tablo 4: Din Görevlilerinin Medeni Durumu Değişkenine Göre Dağılımı.....	28
Tablo 5: Din Görevlilerinin Çocuk Sahibi Olma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı.	28
Tablo 6: Din Görevlilerinin Eşinin Şuan İkamet Ettiği Yer Değişkenine Göre Dağılımı	29
Tablo 7: Din Görevlilerinin Çocuğunun Şuan İkamet Ettiği Yer Değişkenine Göre Dağılımı	29
Tablo 8: Din Görevlilerinin Şu anki İkametgah Durumu Değişkenine Göre Dağılımı ..	30
Tablo 9: Din Görevlilerinin Çalıştığı Ataşelik Bölgesi Değişkenine Göre Dağılımı	30
Tablo 10: Din Görevlilerinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Dağılımı	30
Tablo 11: Din Görevlilerinin Yurt Dışında Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Dağılımı	31
Tablo 12: Din Görevlilerinin Türkiye'deki Görevi Değişkenine Göre Dağılımı	31
Tablo 13: Din Görevlilerinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Dağılımı	31
Tablo 14: Din Görevlilerinin Hafız Olma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	32
Tablo 15: Din Görevlilerinin Dini Alanda Katılmış Olduğu Kurslara Göre Dağılımı ...	32
Tablo 16: Din Görevlilerinin Arapça Bilgisi Seviyesine Göre Dağılımı.....	32
Tablo 17: Din Görevlilerinin Almanca Dil Seviyesi Değişkenine Göre Dağılımı	32
Tablo 18 : Yurt Dışı Görevine Başlamadan Önce Hizmet İçi Eğitim Kursu'na Katılma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı	33
Tablo 19: Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik ve Karşılaştıkları Problem Düzeylerinin Ortalamaları	33
Tablo 20: Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin “Mesleki Yeterlilikleri” İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları	34

Tablo 21: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	37
Tablo 22: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları.....	37
Tablo 23: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	38
Tablo 24: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	39
Tablo 25: Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	40
Tablo 26: Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları	40
Tablo 27: Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	41
Tablo 28: Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur’an-ı Kerim’in Mealini Açıklayabilme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları	43
Tablo 29: Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur’an-ı Kerim’in Mealini Açıklayabilme Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	43
Tablo 30: Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur’an-ı Kerim’in Mealini Açıklayabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	44
Tablo 31: Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık Yapabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	45
Tablo 32: Hz. Peygamberin Dindeki Konumunu Açıklayabilme ve Hayatından Örnekler Aktarabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	46
Tablo 33: Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunlarını Bilme Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	48
Tablo 34: Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunlarını Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	48
Tablo 35: Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Kültürel ve Günlük Hayata İlişkin Sorunlarını Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları.....	49
Tablo 36: Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarını Bilme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	50
Tablo 37: Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında Düzeylerinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	52

Tablo 38: Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında Düzeylerinin Yaş değişkenine Göre Ortalamaları	52
Tablo 39: Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	53
Tablo 40: Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	54
Tablo 41: Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Tekniklerini Bilme Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Ortalamaları	55
Tablo 42: Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Tekniklerini Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	55
Tablo 43: Avrupa'nın Sosyo-kültürel ve Dini Yapısını Tanıma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	56
Tablo 44: Tefsir, Hadis, Fıkıhla İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	57
Tablo 45: Durumun Gerektirdiğine Göre Hitabet Etme Konusundaki Yeterlik Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	62
Tablo 46: Etkili İletişim Kurabilme ve Yaşadığı Toplumu Tanıyabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	64
Tablo 47: Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme Düzeyinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları	65
Tablo 48: Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	65
Tablo 49: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları	67
Tablo 50: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Türkiye'deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları	68
Tablo 51: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Ortalamaları	68
Tablo 52: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Ortalamaları	69
Tablo 53: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	69

Tablo 54: Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	70
Tablo 55: Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	70
Tablo 56: Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	72
Tablo 57: Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	72
Tablo 58: Sözsüz İletişim (jest ve mimik) Kullanabilme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları	74
Tablo 59: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	75
Tablo 60: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları	75
Tablo 61: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Ortalamaları	76
Tablo 62: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları	76
Tablo 63: Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin “ <i>Karşılaştıkları Problemler</i> ” İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları	77
Tablo 64: “Dernek Başkanı ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir” Görüşüne Katılma Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları	82
Tablo 65: “Dernek Başkanı ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir” Görüşüne Katılma Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları.....	82
Tablo 66: “Cemaatin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Çok Fazla Olduğu Hissedilmektedir” Görüşüne Katılma Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları	84

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Özeti

Tezin Başlığı: Yurt Dışındaki Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Karşılaştıkları Problemleri: Almanya Örneği	
Tezin Yazarı: Fatma LATİFOĞLU	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Tamer YILDIRIM
Kabul Tarihi: 25 Aralık 2015	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 103 (tez) +6 (Ek)
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Bilim Dalı: Din Eğitimi
<p>Diyanet İşleri Başkanlığı yurt dışına 1980’li yılların başından itibaren din görevlileri göndermiş ve halkın dini ihtiyaçları ile resmi kanallardan ilgilenilmeye başlanmıştır. DİB’in yurt dışı din hizmetlerinin en önemli unsurlarından birini din hizmetini sunan din görevlileri oluşturmaktadır. Türk vatandaşlarının göçmen olarak bulunduğu ülkelerde din hizmetinin, Türkiye’deki din hizmetinden farklı olarak değişik zeminleri vardır. Zemini ne olursa olsun etkili din hizmeti vermenin en önemli unsuru, yaptığı görevin önemini kavramış, iyi yetişmiş din görevlisidir. Bu nedenle yurt dışında görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri ve karşılaştıkları problemlerin bilinmesi bu hizmetin daha sağlıklı yürütülmesi açısından son derece önemlidir. Biz bu çalışmada din görevlisinin yapmakta olduğu işte kendini yeterli görüp görmemesi durumunu, işindeki belli görevleri yerine getirebilmek için kendi bilgi, beceri ve yeteneklerine olan inancını ve din hizmetini yerine getirirken karşılaştığı problemleri ölçmeye çalıştık.</p> <p>Halkla sürekli olarak yüz yüze olmaları ve doğrudan iletişim kurmaları, din görevlilerini toplumun manevi imarında ön plana çıkarmaktadır ki bu görev yurt dışında icra edildiğinde önemi bir kat daha artmaktadır. Bu nedenle din görevliliği gibi çok önemli bir görevi yerine getirenlerin, mesleki bilgi, beceri ve genel kültür bakımından iyi yetişmeleri, mesleklerini icra ederken karşılaştıkları problemlerinin en aza indirilmesinin meslek kalitesini artıracığı şüphesizdir.</p> <p>Bu araştırmanın çalışma alanını Almanya’daki DİTİB derneklerinde görev yapan din görevlileri oluşturmaktadır. Anket tekniğinin uygulandığı bu çalışmada, din görevlilerinin mesleki yeterliliklerinin ve karşılaştıkları problemlerin değerlendirmesinde; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu ve mesleki kıdemleri gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre değerlendirmeler yapıp; öneriler ve eleştiriler sunulmuştur.</p>	
Anahtar Kelimeler: Yurt Dışı, Din Görevlisi, Diyanet İşleri Başkanlığı, Mesleki Yeterlilik, Problem	

Title of the Thesis: Professional Competency of Religious Officials Abroad and Challenges They Face: The Case of Germany	
Author: Fatma LATİFOĞLU	Supervisor: Assist. Prof. Tamer YILDIRIM
Date: 25 December 2015	Nu. of pages: ix (pre text) + 103 (main body) + 6(Ap)
Department: Department of Philosophy and Religious	Subfield: Religious Education
<p>Presidency of Religious Affairs (hereinafter referred to as PRA) has sent religious officials abroad and started meeting the religious needs of people through official channels since early 1980s. One of the most important elements of religious services that PRA provides abroad is religious officials that give these services. Religious services in the countries that Turkish people live as immigrants differ from the ones in Turkey in having different background. Regardless having different backgrounds, the most important aspect of giving religious services is well-educated religious official that comprehend the importance of his or her duty. Therefore, it is crucial to be aware of professional competency of these officials and challenges they face in order to provide higher quality services. In this paper, we tried to evaluate whether religious officials consider themselves competent enough to fulfill their responsibilities, whether they have enough knowledge, skills and abilities to perform their jobs and problems they encounter while giving religious services.</p> <p>Meeting people face to face all the time and communicating with them directly give more impact to religious officials on spiritual development of the society which becomes more important when this profession is practiced abroad. Thus, educating more competent, informed and intelligent people who perform such important jobs and reducing their problems will ensure higher quality services without any doubt.</p> <p>The target population of the study is religious officials who work in the associations of Turkish-Islamic Union for Religious Affairs. In this study in which questionnaire technique is used, whether professional competency and problems of religious officials differ by age, educational background, gender and professional seniority or not is examined. Evaluations are carried out depending on the results of the study; suggestions and critics are presented.</p>	
Keywords: Abroad, Religious Officials, Presidency of Religious Affairs, Professional Competency, Problem	

GİRİŞ

1960'lı yıllarda yurt dışına işçi olarak giden Türk vatandaşları, gittikleri yerden dönemeyeceklerini anladıklarında ailelerini de yanlarına aldırarak buldukları yere yerleşmişlerdir. Vaktiyle işçi olarak göç eden Türkler, birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi Almanya'da da artık yerleşik bir unsur olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine giden işçi göçünün başlangıçta tahmin edilmeyen sonuçlarından biri de bu insanların dini ihtiyaçlarının karşılanmasında ortaya çıkmıştır. Birçok problemle karşılaşan bu vatandaşlarımız gerekli din hizmetini almakta da güçlükler yaşamışlardır.

Ailelerini de yanına alan bu işçiler bir takım dini görevleri yerine getirmek, orada yetişen nesillere kendi dinlerini anlatabilmek, milli ve dini kimliklerini korumak için küçük yerler kiralayarak ya da satın alarak mescitler ve camiler yapmışlardır. T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Türklerin kendi aralarında kurdukları bu derneklerde Diyanet İşleri Türk İslam Birliği vasıtasıyla gerekli din hizmetinin alınması için çeşitli imkanlar sağlamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı buralara 1980'li yılların başından itibaren din adamları göndermiş ve halkın dini ihtiyaçları ile resmi kanallardan ilgilenilmeye başlanmıştır. DİB'in yurt dışı din hizmetlerinin en önemli unsurunu din hizmetini sunan din görevlileri oluşturmaktadır. Türk vatandaşlarının göçmen olarak bulunduğu ülkelerde din hizmetinin, Türkiye'deki din hizmetinden farklı olarak değişik zeminleri vardır. Zemini ne olursa olsun etkili din hizmeti vermenin en önemli unsuru, yaptığı görevin önemini kavramış, iyi yetişmiş din görevlisidir.

Bu nedenle yurt dışında görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri ve karşılaştıkları problemlerin bilinmesi bu hizmetin daha sağlıklı yürütülmesi açısından son derece önemlidir. 80'li yıllardan bu güne gelindiğinde, DİB' in yurt dışında ciddi bir din eğitimi faaliyeti sürdürdüğü görülmektedir. Yapılan araştırmalarda Avrupa ülkelerinde halkın kiliseye veya dini otoritelere karşı güveninin çok az olduğu ortaya çıkarken Türk vatandaşlarının Diyanet'e güveninin % 64'e kadar çıktığı görülmektedir (Kaymakcan 482). Dünyevileşmenin etkisinin fazlaca görüldüğü bir dünyada dini bir kuruma duyulan bu güvenin artırılarak devam ettirilmesi için hizmet kalitesinin artırılması, dolayısıyla bu hizmeti sunan din görevlilerinin mesleki yeterliliğinin

artırılması ve karşılaştıkları problemlerin çözülmesi son derece önemlidir. Böylesine önemli bir görevi icra etme konumunda bulunan kimselerin mesleki yeterlilikleri, ihtiyaçları ve beklentileri zaman zaman yapılacak olan alan araştırmaları ile tespit edilmelidir. Yapılacak bu araştırmaların sonucunda eğer bir eksiklik varsa, bunlar giderilerek din görevlilerinin toplumun ihtiyaçlarına en iyi şekilde cevap verecek biçimde yetiştirilmeleri sağlanmaya çalışılmalıdır.

Kaliteli bir din hizmeti sunulması için yurt dışındaki topluma din hizmeti sunan din görevlilerinin, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verme konusunda mesleki yeterlilik durumlarının araştırılması gerekli görülmektedir. Bugüne kadar yurt dışında hizmet veren Diyanet kadrosu veya din kültürü dersi öğretmenleri ile ilgili bir takım alan araştırmaları yapılmışsa da yurt dışındaki din görevlilerinin büyük çoğunluğunu oluşturduğu Almanya'da müstakil bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Araştırmanın Problemi:

Almanya'da yaşayan Müslüman Türk toplumunun her geçen gün eğitim seviyesi artmakta iken, buna paralel olarak dini alandaki ihtiyaç ve beklentileri de farklılaşmaktadır. Bu durum tabiatıyla topluma din hizmeti sunan din görevlilerinin, toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verme konusunda mesleki yeterlilik durumlarının araştırılmasını gündeme getirmektedir.

Bu çalışmada yurt dışında görev yapan din görevlilerinin mesleki yeterlilik algıları ve karşılaştıkları problemler ölçülmeye çalışılmıştır. Yani din görevlisinin yapmakta olduğu işte kendini yeterli görüp görmemesi durumunu, işindeki belli görevleri yerine getirebilmek için kendi bilgi, beceri ve yeteneklerine olan inancını ve din hizmetini yerine getirirken karşılaştığı problemler ölçülmeye çalışılmıştır. Mesleki yeterlilik konusu her meslek alanında gerekli olmakla birlikte din hizmetlerinde görev alacak kimselerde daha da önemle üzerinde durulması gereken hususlardandır. Bu nedenle, mesleğin gerektirdiği niteliklere sahip olabilmesi için din görevlilerine ihtiyaç duydukları alanlarda kendilerini geliştirmeleri amacıyla eğitim verilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmamızın problem alanını Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yurt dışında görev yapan din görevlilerinin gözüyle, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Almanya'da yürütmüş olduğu din hizmetleri faaliyetini incelemek, din görevlilerinin toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap vermede mesleki yeterlilik durumlarının araştırılması ve mesleklerini icra ederken karşılaştıkları problemlerin ortaya konulması oluşturmaktadır. Yurtdışındaki din görevlilerinden Türkiye'deki beklentilerden daha ileri hizmetler beklendiği bilinen bir durumdur. Ancak bu beklentiler araştırmanın sınırları dışındadır.

Araştırmada şu alt problemlere cevap aranacaktır:

- a. Almanya'da görev yapan din görevlileri kendilerini mesleki alanda yeterli buluyor mu?
- b. Din görevlilerinde yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve mesleki kıdem farklılıkları mesleki yeterliliklerini ne kadar etkilemektedir?
- c. Yurt dışında görev yapan din görevlilerinin karşılaştıkları problemler nelerdir?
- d. Din görevlilerinin eleştirileri, teklifleri ve değerlendirmeleri ışığında yurt dışı din hizmetlerinin verimliliği nasıl artırılabilir?

Araştırmanın Amacı:

Din hizmetlerinin verimli ve kaliteli bir şekilde yürütülmesi, en başta din görevlilerinin mesleki bilgi ve genel kültür açısından iyi yetişmiş olmasına ve muhatap kitleyle iletişim probleminin olmamasına bağlıdır. Halkla sürekli olarak yüz yüze olmaları ve doğrudan iletişim kurmaları, din görevlilerini toplumun manevi imarında ön plana çıkarmaktadır ki bu görev yurt dışında icra edildiğinde önemi bir kat daha artmaktadır. Bu nedenle din görevliliği gibi çok önemli bir görevi yerine getirenlerin, mesleki bilgi, beceri ve genel kültür bakımından iyi yetişmeleri, mesleklerini icra ederken karşılaştıkları problemlerinin en aza indirilmesinin meslek kalitesini artıracığı şüphesizdir.

Bu araştırmanın amacı Almanya'da görev yapan din görevlilerinin, mesleki yeterliliklerini ve karşılaştıkları problemleri kendi görüşleri doğrultusunda ortaya koymak ve ortaya çıkan bu sonuçlar ışığında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt dışı din hizmetleri politikası oluşturmaya ve geliştirmesine katkı sağlamaktır. Bu çalışma

Almanya'daki DİTİB camileri bünyesinde görev yapan din görevlilerinin mesleki, sosyal ve kültürel yönden bugünkü durumlarını inceleyen bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın esas amacı, din görevlilerinin Almanya şartlarında vatandaşlarımıza daha iyi hizmet sunabilmesi için mesleki yeterliklerinin ve karşılaştıkları problemlerin ortaya konulması ve çözümler üretilmeye çalışılmasıdır. Amacımız belirli bir ülkede vazife yapan din görevlileri üzerinde çok yönlü bir alan araştırması yapmak suretiyle onların problemlerini ortaya koyabilmektir. Bu yüzden çalışma alanını Almanya'daki DİTİB derneklerinde görev yapan din görevlileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, din görevlilerinin mesleki yeterliklerinin ve karşılaştıkları problemlerin değerlendirmesinde; yaş, cinsiyet, öğrenim durumu ve mesleki kıdemleri gibi değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi:

Yurt dışına işçi gönderilmesine 60'lı yılların başlarında başlanmasına rağmen, gönderilen bu yurttaşlarımızın dini ve sosyal ihtiyaçlarıyla ilgilenilmeye ancak 70'li yılların başında el atılabilmektedir. Başlangıçta sadece Ramazan ayında gönderilen din görevlileri bir süre sonra uzun süreli olarak görevlendirilmiştir. Belli bir süre kesintiye uğrayan din hizmetleri başlangıçta iyi niyetlerle kurulan daha sonra da yurt içindeki siyasi ve ideolojik bölünmelere paralel olarak kutuplaşmalara neden olmuştur. Yurt dışında yaşayan Türklerin yoğun talepleri üzerine DİB' in 1980'li yılların başından itibaren daha organize olarak yaptığı ve önemli aşamalar kaydettiği bir gerçektir. Bugüne geldiğimizde DİB Almanya'da 900'ü aşkın din görevlisiyle camilerde ciddi bir din hizmeti faaliyeti yaptığı görülmektedir.

Avrupa'daki Türk varlığının önemli bir bölümünü çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Almanya'da ise okul çağındaki çocuk ve gençlerin sayısının 500 binin üzerinde olduğu söylenmektedir (Kaymakcan 483). Bu gençlerin asimilasyona maruz kalmadan yaşadıkları topluma uyum sağlayan bireyler olabilmelerinde din eğitimi önemli bir faktördür. Bu nedendir ki DİB' in yurt dışı din hizmetleri üzerinde önemle durulması gereken bir konudur.

İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek, farklı ve üstün nitelikler

gerektirmektedir. Bunun sağlanabilmesi için ise, gerek akademik gerekse mesleki yönden kendini yetiştirmiş din görevlilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, din görevlilerinin kendilerinden beklenen etkin din hizmetini yerine getirebilmeleri, her şeyden önce kendilerini mesleki açıdan geliştirmeleri ile mümkün olacaktır. Ayrıca din görevlilerinin kendilerinden beklenen din hizmetlerini en iyi şekilde yerine getirebilmeleri için karşılaştıkları problemlerin en aza indirgenmesi gerekmektedir.

Din görevlilerinin mesleki yeterliliklerinin yükseltilmesi ve karşılaştıkları problemlerin çözülmesi din hizmetinin başarıya ulaşmasında büyük paya sahiptir. Şüphesiz din görevlisi yetiştiren kurumlar ve Diyanet, din görevlilerinin mesleki yeterlilikler açısından yetişmeleri için üzerlerine düşen görevleri yerine getirme çabası içerisinde. Hatta yurtdışına gönderilecek din görevlileri bu açıdan özel eğitim ve şartlara tabi tutulmaktadır. Bununla birlikte hizmet kalitesinin artırılabilmesi için kurum personelinin yeterlilik durumlarının zaman zaman test edilmesi ve varsa eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Bugüne kadar Almanya’da din görevlilerinin mesleki yeterlilikleriyle ve problemleriyle ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır. 1992 yılında Avusturya merkezli bir doktora çalışması vardır¹. Daha sonraki yıllarda da Fransa ve Danimarka’da cami cemaatine göre din görevlilerinin ele alındığı çalışmalar yapılmıştır.² Biz bu çalışmayla din görevlilerinin mesleki yeterliliklerini ve karşılaştıkları problemleri din görevlilerinin görüşleri doğrultusunda ele alacağız. Bu araştırmayla yurt dışında yürütülen din hizmetlerinin daha verimli hale getirilmesine katkı sağlanması düşünülmektedir.

---

¹ Mustafa Tavukçuoğlu, Avrupa’da Türk Ailesi ve Din Eğitimi (Avusturya Örneği), Konya, Mehir Vakfı Yayınları

² Fatma Zeliha Kahraman, **Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yurt Dışı Din Hizmetleri: Danimarka Örneği** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006

İsmail Sağlam, Batı Avrupa’da Yaşayan Türklere Göre Din Görevlileri ve Cami Etkinlikleri, Emin Yayınları, 2009

Bu çalışmada din görevlilerinin bakış açısıyla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yurt dışı din hizmeti çalışmaları incelenecek ve bu bağlamda öneriler, eleştiriler ve değerlendirmeler sunulacaktır.

Hipotezler:

- a. Yurt dışında görev yapan din görevlileri kendilerini mesleki alanda yeterli hissetmektedir.
- b. Din görevlilerinin yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve mesleki kıdem farklılıkları mesleki yeterliklerini etkileyen faktörlerdendir.
- c. Din görevlilerinin yeterince Almanca bilmemesi din hizmetini aksatan ve din görevlilerinin verimliliğini azaltan bir unsurdur.
- d. Din görevlileri ve birincil yakınları buldukları ülkeye uyum sağlayamamaktadır.
- e. Yurt dışında görev yapan din görevlilerinden beklenti oldukça fazladır
- f. Yurt dışında görev yapan din görevlileri ile dernek yönetimleri arasında görev ve sorumluluklarının sınırları konusunda problem yaşanmaktadır.
- g. Din görevlilerinin aylık gelirleri ve sosyal hakları yetersizdir.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme:

Araştırmanın evrenini 2013 yılında Almanya'da Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan din görevlileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Almanya'daki 13 Ataşelik bölgesine gönderilen anketlere cevap veren 238 din görevlisi oluşturmaktadır. 13 Ataşelik bölgesinden Hamburg, Stuttgart, Münster, Hannover, Berlin, Essen, Frankfurt, Nürnberg, Köln ve Mainz Ataşeliklerinden konuyla ilgili ankete katılım olmuştur. Düsseldorf, Münih ve Karlsruhe Ataşeliklerinden ise katılım olmamıştır.

Araştırmanın Metodolojisi:

Araştırmacı tarafından geliştirilen ve din görevlilerine uygulanan anket, birinci derecede veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda ihtiyaç duyulan verilerin toplanmasında anket tekniği ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Almanya'da DİTİB bünyesinde görev yapan din görevlilerine anket uygulaması

yapılmış, ancak anket tekniğinin tek taraflılığını önlemek, daha geniş ve ayrıntılı bilgi edinebilmek amacıyla anket sonuna eklenen din görevlilerinin öneri ve görüşlerinden yararlanılmıştır. Ayrıca gözlemlere yer verilmiştir. Bu çalışmada ilk olarak DİB'in yurt dışı din hizmetleri ile ilgili kaynaklar, bu alanda yapılmış bilimsel makaleler, kitaplar, sempozyum bildirimleri taranmış, çalışmanın türüne ve hangi yol izleneceğine karar verilmiştir. Almanya hakkında genel bilgiler toplanmış, DİB'in yurtdışında yürütmeye çalıştığı hizmetler incelenmiş, din görevlileriyle görüşmeler yapılmış, görüşleri alınmış çalışmanın teorisi çizilmiş ve sorular oluşturulmuştur.

Gerek literatürden ve gerekse din görevlilerinden elde ettiğimiz veriler ışığında anket soruları taslak haline getirilmiştir. Anket sorularının hazırlanmasında genellikle kapalı uçlu sorular tercih edilmiştir. Anket metni hazırlanarak istatistik alanında uzmanlardan anketin geçerliliği ve güvenilirliği konusunda görüşler alınmış daha sonrada tez danışmanına inceletilmiştir. Anket önce küçük bir guruba test ettirilmiş, bu uygulamada görülen aksaklıklar dikkate alınarak, anket metinlerine son şekli verilerek ataşelikler aracılığı ile e-posta yoluyla din görevlilerine gönderilmiştir.

Anketin uygulanmasının ardından cevapların frekans ve yüzdeleri hesaplanmış sonra da gerekli sorular yaş, cinsiyet, eğitim durumu, hizmet süresi, yurt dışındaki konumu gibi bağımlı olanlar çapraz karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Hem okuyucu tarafından kolay anlaşılması hem de hacim olarak fazla yer işgal etmelerini önlemek için tablolar üzerinde çalışılarak, test sonucunda anlamlı bir farklılık olmayan sorularda analiz sonuçları belirtilmemiş böylece şekilsel olarak sade bir görüntüye sahip olmalarına çalışılmıştır. Anketten elde edilen bulgular 1. Din görevlilerinin kişisel bilgileri, 2. Din görevlilerinin mesleki yeterlilikleri, 3. Din görevlilerinin karşılaştıkları problemler şeklinde üç başlık altında incelenmiştir. Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) Windows 21.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır.

Mesleki yeterlilik ölçeğindeki 42 maddenin güvenilirliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan "Cronbach Alpha" hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenilirliği $\alpha=0.966$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğinin ortaya koymak için

açıklayıcı faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha ve açıklanan varyans değerine göre mesleki yeterlik ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır.

Problem ölçeğindeki 22 maddenin güvenirliliğini hesaplamak için iç tutarlılık katsayısı olan “Cronbach Alpha” hesaplanmıştır. Ölçeğin genel güvenirliliği $\alpha=0.860$ olarak çok yüksek bulunmuştur. Ölçeğin yapı geçerliliğinin ortaya koymak için açıklayıcı faktör analizi yöntemi uygulanmıştır. Yapılan Barlett testi sonucunda ($p=0.000<0.05$) faktör analizine alınan değişkenler arasında ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Güvenirliğine ilişkin bulunan alpha ve açıklanan varyans değerine göre problem ölçeğinin geçerli ve güvenilir bir araç olduğu anlaşılmıştır.

Araştırmada kullanılan likert ölçek için kişilerin verilen önermelerle ilgili görüşlerini, çok olumludan çok olumsuzu kadar sıralanan seçeneklerden belirtmeleri istenmiştir. Buna göre; (5) kesinlikle katılıyorum, (4) katılıyorum, (3) kararsızım, (2) katılmıyorum, (1) kesinlikle katılmıyorum şeklinde bir ölçek kullanılmıştır. Ölçek sonuçları 5.00-1.00=4.00 puanlık bir genişliğe dağılmışlardır. Bu genişlik beşe bölünerek ölçeğin kesim noktalarını belirleyen düzeyler belirlenmiştir. Ölçek ifadelerinin değerlendirilmesinde aşağıdaki kriterler esas alınmıştır.

Seçenekler	Puanlar	Puan Aralığı	Ölçek Değerlendirme
Hiç Katılmıyorum	1	1,00 - 1,79	Çok düşük
	2	1,80 - 2,59	Düşük
	3	2,60 - 3,39	Orta
	4	3,40 - 4,19	Yüksek
Tamamen Katılıyorum	5	4,20 - 5,00	Çok yüksek

Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında iki grup arasındaki farkı t-testi, ikiden fazla grup durumunda parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Tek yönlü (One way) Anova testi ve farklılığa neden olan grubun tespitinde Tukey Post Hoc testi kullanılmıştır.

Araştırmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkiyi Pearson korelasyon analizi ile test edilmiştir. Ölçekler arasındaki korelasyon ilişkileri aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmiştir.

R	İlişki
0,00-0,25	Çok Zayıf
0,26-0,49	Zayıf
0,50-0,69	Orta
0,70-0,89	Yüksek
0,90-1,00	Çok Yüksek

Elde edilen bulgular %95 güven aralığında %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

BÖLÜM 1: ALMANYA HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI'NIN ALMANYA'DA YÜRÜTTÜĞÜ DİN HİZMETLERİ

1.1. Almanya Hakkında Genel Bilgiler

Almanya ya da resmî adıyla Almanya Federal Cumhuriyeti bir Orta Avrupa ülkesidir. Anayasanın 20. maddesinin 1. fırcasına göre "Federal Alman Cumhuriyeti, demokratik ve sosyal bir federe devlettir" ve 16 federal eyaletten oluşmaktadır. Nüfusu 82,6 milyondur (Doğan, 2008:1). 82 milyonun üzerindeki nüfusu ile Avrupa Birliği'nin en büyük nüfusa sahip ülkesi konumundadır. Almanya %12,3 göçmen nüfusu ile en çok göçmen barındıran üçüncü ülke konumundadır (Eren 269) ve bu göçmenler göçmen nüfus içerisinde %28,1'lik oranla Türkler ilk sırayı almaktadırlar (Eren 271).

Almanya'da her eyaletin ayrı bir anayasası, başkenti, hükümeti, bakanlıkları ve bütçeleri olup, yönetim özgürlükleri bulunmaktadır. Ancak bu özgürlükler, yalnız Federal Anayasa'nın belirlediği konularda sınırlıdır. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin başkenti Berlin'dir. Almanya Schengen Bölgesi'nin bir parçası ve Avrupa ortak para birimi Avro'yu 2002'de kabul etmiş durumdadır (tr.wikipedia.org/wiki/Almanya).

Almanya'da iki mezhebi yapısıyla (Roma-Katolik ve Protestan) ağırlığı olan din, Hristiyanlıktır (Doğan, 2008: 8). Nüfusunun üçte biri Protestan, üçte biri Katolik ve geriye kalan kısmı ise diğer din ve inanç veya inançsızlık gruplarındandır. Almanya'da Hristiyanlık ve Yahudilik haricindeki diğer büyük dini gruplar ise, Avrupa'ya İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük sayıda gelen göçmenlerin dinleridir. Yaklaşık 24,4 milyon Alman ise (29,6%) her hangi bir dine inanmamaktadır. 3,3 milyon Müslüman nüfusu ise Sünniler ve Aleviler az sayıda da olsa Şii'ler oluşturmaktadır (tr.wikipedia.org/wiki/Almanya).

Almanya'da zorunlu eğitime başlamadan önce çocukların gidebilecekleri, okul öncesi kurum Kindergarten'lerdir. Almanya'da zorunlu eğitim süresi 10 yıldır. İlkokulda başarı düzeyi ne olursa olsun, bütün öğrenciler aynı sınıfa devam ederler. Dördüncü sınıfın sonunda çocuğun bütün hayatını etkileyecek bir okul seçimi yapılır (Doğan, 2008: 13). Zorunlu eğitimin dört yıllık bölümünü oluşturan ilkokulu bitiren öğrencinin önünde dört okuldan birini seçme imkanı bulunmaktadır. Bunlar Hauptschule, Realschule,

Gesamtschule ve Gymnasium'dur. Zorunlu eğitim süresi bu okul türlerinde altı yıl okuyarak doldurulabilir (Doğan, 2008:14). Liseyi bitiren öğrencinin not ortalaması üniversiteye girmede çok büyük rol oynar. Not ortalaması yüksek olan bir öğrenci üniversitede istediği bölüme giderken not ortalaması düşük olan bir öğrenci istediği bölüme giremeyebilir veya beklemek zorunda kalabilir.

1.1.1.Almanya’da İslamiyet

Batı Avrupa'daki Müslümanların sayısının yaklaşık 15 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Sadece Almanya'da geçen kırk yıl içinde Müslümanların sayısı iki yüz kat arttı. 1961 yılında Almanya'da 15.000 Müslüman yaşarken bugün Almanya'daki Müslümanların sayısı yaklaşık 4 milyondur ve bunlardan 500.000 kişi Alman vatandaşıdır. Göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye kökenlidir. Almanya'ya göç eden Türkler Almanya'daki bütün Müslüman nüfusun yaklaşık 2/3'ünü teşkil etmektedir. Bu nedenle, Almanya'daki İslam belirgin bir şekilde Türkiye'deki İslam'ın rengine bürünmüştür (Doğan, 2008: 7).

Almanya'nın bir göç ülkesi olması, İslamiyet'in günlük hayatta daha belirgin hale gelmesi ve Müslümanların bu ülkede kalıcı olduğunu kanıtlayan ibadet yerlerinin yapılmaya başlanmasıyla din konusu da tartışılmaya başlanmıştır. 1960'lı yıllarda işçi alımlarıyla ilgili antlaşmadan sonra bu ülkeye göç edenlerle birlikte Almanya'nın demografik yapısı da değişikliklere uğramış ve bugün sayıları dört milyonu bulan Müslüman nüfusuna ulaşmıştır. Fakat Almanya'nın İslamiyet'le tanışması daha eski dönemlere dayanmaktadır.

Almanya'daki Müslüman Türklerin en önemli problemlerinden birisi kimlik problemiydi. Onlar bunu hissetmişler ve çözüm için çareyi dine sarılmakta görüp camiler açmışlar ve buralarda toplanmışlardır (Tosun 8). Almanya'da dini inançlarını yaşamaya devam etmek isteyen göçmen Müslümanlar için bir diğer problem ise devlet içinde temsil edilme sorunudur. İlk göçmenlerin Almanya'da kurdukları İslam organizasyonları için tercih etmek zorunda kaldıkları yasal kuruluş şekli tescilli derneklerdi. Daha sonraki dönemde İslam derneklerinin bir araya geldikleri ve gittikçe daha güçlü şekilde ortak bir kurumsallaşmış platform oluşturmaya çalışan konfederasyonlar oluşmuştur. İslam kuruluşların tüzel kişilik haklarının verilmesi

konusundaki müracaatlarında da aynı yol izlenmiştir. Resmi makamların burada da "süreklilik teminatı" konusunda ve müracaatta bulunan kuruluşların gerçekten Müslüman çoğunluğunu temsil edip edemeyeceğinin belli olmadığı itirazında bulunuldu. Müslümanlar adına bu müracaatı 50'li yıllarda Alman Müslümanlar Birliği, Sünni Müslümanlar adına en son 1994 yılında İslam Kültür Merkezleri Birliği ve Federal Almanya İslam Konseyi yapmıştır. Bu müracaatlardan henüz hiçbirine olumlu bir cevap verilmedi (Doğan, 2008: 7). Devletin burada istediği, büyük kiliselerde olduğu gibi bir tek sorumlu muhatap bulmaktır. Ancak Almanya'da böyle bir yapı oluşturulamayacak gibi gözükse de devlet içinde temsil edilmek için Müslümanların birlikte hareket etmesi şu şartlar içinde zorunlu gözüküyor. Son zamanlarda bu zorunluluğun farkında olan büyük İslam kuruluşları devlete bir muhatap gösterebilmek için şimdilerde bir uzlaşma süreci içinde bulunmaktadır.

Müslümanlar için Almanya'da en büyük güçlüklerden biri de ibadethane yapımıyla ilgili sorundur. Almanya'da dini cemaat olarak kabul edilmiş olanlar, kendi ibadethaneleriyle ilgili bütün haklarından yararlanabilmektedirler. Ama Almanya'da henüz hiçbir İslam kuruluşu kamu tüzel kişiliği olarak tanınmadığı için kiliselerin yaptığı gibi bunların henüz meskun mahallelerde cami inşa etme hakları yoktur. Fakat yine de yerel düzeylerde bu tür sorunlar için çoğu kez çözümler bulunmakta ve şehir merkezlerinde de git gide tipik camiler inşa edilmektedir. Ama camilerin inşa edildiği mahallelerde buraların İslamlaşmasından korkan resmi daireler ve mahalle sakinleri de çoğu kez cami yapılmasına itiraz etmektedir. Bu nedenle Alman mahkemelerine birçok dava açılmıştır.

1.1.2. Almanya'da Türkler

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bazı Batı Avrupa ülkelerinde görülen hızlı sanayileşme, ekonomik yönden geri kalmış ve sanayileşme sürecine girememiş ülkelerden bu ülkelere işçi gücü akımını da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte Türkiye'den en yoğun işçi göçü Almanya'ya olmuştur (Doğan, 2005: 391). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi devrimiyle birlikte Almanya'nın, endüstrisini hızla geliştirmeye başlamış ve fabrikalarda çalışacak iş gücü açığı ortaya çıkmıştır. Almanya işçi açığını kapatmak amacıyla önce İtalya ile anlaşma yapmış fakat zamanla işçi

açığının büyümesiyle ilerleyen yıllarda Türkiye ile de anlaşmalar yaparak işçi açığını giderme yoluna gitmiştir (Bekar 3). Türk devletinin vatandaşlarını Almanya'ya gönderme konusundaki amacı, ülkedeki yoğun işsizliğin önünü kesmek, işçilerin gönderecekleri dövizleri değerlendirmek ve geri döndüklerinde edindikleri deneyim ve teknik bilgileri Türk sanayine kazandırmaktı (Başkurt 82).

Bu ilk dönem dış göçe katılanların çoğunluğunu orta yaş grubu erkekler oluşturmaktadır. Bu grubun eğitim düzeyi orta eğitim seviyesinde ve nitelikli işçi kategorisidir. Kadın nüfusun sayısı, aile birleşimi ve evlilikler yoluyla sonraki dönemlerde artış göstermiştir. Türkiye 1973 yılına kadar nitelikli iş gücünün %17'sini yurt dışına göndermiştir. Tahminlere göre bu işçiler arasında 9 bin civarında öğretmen bulunmaktadır (Başkurt 82). Almanya'ya göç eden insanlar “misafir veya göçmen işçi” olarak nitelendirilmiştir. Son yıllarda ister Alman vatandaşı olsun isterse Türk vatandaşı olsun “Türk kökenli Alman” kavramı misafir veya göçmen işçi kavramının yerine kullanılmaya başlamıştır. Her ne kadar bu kavramlar resmi dilde karşılık bulsa da günlük konuşma dilinde bu insanlar Almanya'da “Ausländer” (Yabancı) ve Türkiye'de ise “Almancı” olarak tanımlanmıştır.

1973 yılı Almanya'daki Türk işçileri için birinci dönüm noktasıdır. Bu tarihte iktidarda bulunan yetkililer göçmenlerin Almanya için bir tehdit oluşturduğunu düşünerek petrol krizini gerekçe gösterip işçi alımını durdurmaya karar verdiler. Çıkarılan yasaya rağmen göç istikrarlı bir biçimde devam etmiştir. Bu tarihe kadar yalnız yaşayan Türk işçileri, eşlerini ve çocuklarını da yanlarına getirmeye başlamıştır (Kılıçarslan 8).

Türk göçü için ikinci dönüm noktası 1980 ve 1981'dir. Almanya 1980'de tek taraflı olarak Türkiye'den gelenlere vize uygulaması başlatmış, 1981'de de yeni evlenen eşler için üç yıl bekleme zorunluluğu getirmiştir. Daha sonra üç yıl bekleme şartını kaldırmış fakat bu kez de evlilik vasıtasıyla Almanya'ya gelecek kişiye Türkiye'de Almanca öğrenme şartı getirmiştir (Kılıçarslan 8). Günümüzde bu şart da kaldırılmıştır.

Almanya Türkleri için üçüncü hatta en zor dönem “kalmak ve dönmek” arasında kaldıkları 1984 yılıdır. Alman politikacılarının yabancı haklarının sınırlandırılması, sayılarının kontrol edilmesi ve kendi ülkelerine geri gönderilmeleri ile ilgili uygulamalara girişmeleri, özellikle Türk göçmenlerin Almanya'daki varlığı açısından

önemli gelişmelere yol açmıştır (Başkurt 84). Almanya, ülkedeki Türklerin sayısını azaltmak ve geri dönüşü teşvik etmek için “Geri Dönüşü Teşvik Yasası” çıkartmış, bu yasadan 290 bin Türk vatandaşı faydalanmıştır (Kılıçarslan 9). Her ne kadar Alman yetkililer geri döneceklerin sayısını çok yüksek beklemişlerse de teşvik yasasından yararlananların sayısı o günün koşulları içinde düşük olmuştur.

Günümüz Almanya'sında artık üç hatta dört nesil Türk vatandaşı bir arada yaşamaktadır. Bunlardan birinci nesil, 1960'lı yıllarda kısa süre kalma niyetiyle Almanya'ya gelmiştir. İkinci nesil Türkler olarak adlandırılan gruba, Almanya'ya ilk gelenlerin çocukları oluşturmaktadır. Bu grup, yoğun olarak 1970'li yılların sonları ile 1980'li yılların ilk yarısında Almanya'ya göç etmiştir. Üçüncü nesil Türkleri ise, birinci neslin torunları oluşturmaktadır. Dördüncü nesil ise bunların çocuklarıdır.

Türk göçmenleri için kuşaklar arasındaki tercih edilen hayat tarzı ve deneyimleri bakımından farklılaşma söz konusudur. Entegrasyon eksikliği ve dışlanmışlık karşısında dini ve milli kimliksel yönelişler canlılığını korumaktadır. Bu durum, entegrasyona değilse bile asimilasyona karşı bir direnç oluşturmaktadır.

Alman Yabancılar Merkezi'nin 2011 yılının verilerine göre Almanya'da 2.435.230 Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bunlardan 805.750'si Alman vatandaşlığına geçmiştir. Almanya'daki Türk varlığının sayısı 2010 yılına kadar istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. 2011 yılına gelindiğinde Türklerin Almanya'daki nüfusu azalma eğilimine girmiştir (Şahin 11). 2006–2011 tarihleri arasında Almanya'dan Türkiye'ye kesin dönüş yapan vatandaşlarımızın sayısı, Türkiye'den Almanya'ya gidenlerin sayısından fazladır (Bekar 5). Türkiye'ye dönüş başlamış olmasına rağmen hâlâ Almanya'da dinamik bir Türk nüfusu vardır. Tersine bir göç hareketi başlamış olup bunun en önemli sebepleri arasında Avrupa'nın içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı, Türkiye'deki olumlu gelişmeler ve birinci kuşağın emekliliklerini Türkiye'de geçirme istekleri sayılabilir.

Almanya'daki Türk varlığı hakkında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Almanya'da yarım asırlık bir göç sürecinden sonra artık toplumun bütün katmanlarında roller üstlenen ülkenin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiş Almanya Türkleri gerçeği vardır. Almanya Türklerinin geleceklerini burada planlamaları, evlerini, iş yerlerini ve ibadethanelerini satın almaya başlamaları ve Müslüman mezarlıkları tesis etmeleri

burada kalıcı olduklarının göstergesidir. İlk dönemlerde genel olarak homojen bir yapıda bulunan Türk işçi göçmenleri, artık Alman sosyal hayatının her alanında yer almaktadırlar. Sosyal konumları değişmiş; işçisinden serbest meslek sahibine, sanata, kültüre, spora, bilim dünyasına ve işverenine kadar uzanan heterojen bir yapıya dönüşmüştür.

1.2.Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Almanya'da Yürüttüğü Din Hizmetleri

DİB 1970'li yıllardan sonra ücretleri derneklerce ödenen önceleri ramazan ayı sonraları da kısa süreli din görevlileri gönderilmiştir. 1982'de Berlin'de, 1984'te Köln'de faaliyete başlayan Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB) en fazla camiyi bünyesine toplayan kuruluştur. DİTİB'e bağlı olanların sayısı, yaklaşık olarak 900'ü bulmakta ve toplamda sayıları 2000'e ulaşmaktadır (Baytar 11).

1.2.1.Almanya'da Din Hizmetleri Müşavirliğinin ve Ataşeliklerinin Hizmetleri

DİB, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarına verilen din hizmetini koordine etmek ve din hizmetlerinin aslına uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla 1978'de 10 Din Hizmetleri Müşavirliği kadrosu ile yurt dışı teşkilatını kurmuştur (Çakır 272). Almanya'ya ise ilk defa 1979 tarihinde bir müşavir ve bir ataşelik kadrosu tahsis edilmiştir (Arslan 16). Bu gün Diyanet İşleri Başkanlığı Almanya'da 1 Din Hizmetleri Müşaviri, 13 Din hizmetleri Ataşesi ve 900'ü aşkın din görevlisi ile hizmet vermektedir.

1.2.1.1. Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşelikleri

Müşavir ve ataşelerin görev alanları görev yaptıkları ülkenin durumuna göre farklılıklar arz etmektedir. Türk vatandaşlarının göçmen olarak bulunduğu ülkelerde din hizmetinin, Türkiye'deki din hizmetinden farklı olarak değişik zeminleri vardır. Din hizmetleri müşavirlikleri ve ataşelikleri cami içinde ve cami dışında yürütülen hizmetlerinin projelendirilmesinde, yürütülmesinden ve denetlenmesinde önemli hizmetler sumaktadır. Din hizmetleri müşavirliği ve ataşelikleri, yurt dışı din hizmetlerini başkanlığın belirlediği esaslar çerçevesinde yürütmekle görevlidir.

1.2.1.2. Yurt Dışı Din Görevlileri

Din görevlileri yurt dışında Diyanet İşleri Başkanlığınca 1971 yılından itibaren; önce çalışma bakanlığınca sosyal yardımcı (din görevlisi) olarak gönderilmiş, bu uygulama 1984 yılına kadar devam etmiştir (Altıntaş 234). 1980'lerin başlarından itibaren ilgili ülkeleri yetkili mercileri ile varılan mutabakatlar çerçevesinde yurtdışında sürekli din hizmeti sunmaya başlanmıştır (Çekin 214). Türklerin kendi aralarında kurdukları daha sonra DİTİB bünyesinde birleşen bu cami ve mescitlerde gerekli din hizmeti alınması için çeşitli imkânlar sağlamaya çalışılmıştır. Bu gayretlerden birisi de, açılan camilerde hizmet verecek nitelikli din görevlilerinin temini ve istihdamıdır. Yurt dışında vatandaşlarımız tarafından açılan camilerde görev yapan din görevlilerinin yurt dışı maaşları dernekler tarafından ödenirken, 1985 tarihli “Bakanlıklar Arası Ortak Kültür Komisyonu Kararı” ile Dışişleri Bakanlığı Bütçesi'nden ödenmeye başlanmıştır (Çakır 272).

Yurt dışında din görevlileri, manevi sorumluluğu ağır bir görev yürütmektedirler. Din görevlilerinin vazifesi sadece cami içi din hizmetleriyle sınırlı değil, cami dışı din hizmetleri için de zaman ayırmak zorundadırlar. Yurt içinde ayrı kişiler tarafından yürütülen din hizmeti, yurtdışında tek bir kişi tarafından yürütülmektedir. Yurtdışına gönderilen personel, bulunduğu yerde imam-hatip, müezzin-kayyım, vaiz, Kuran kursu öğreticisi, gassal gibi görevleri bünyesinde toplayarak görev yapmaktadır. Yurtiçinde görev yapan din görevlileri büyük şehirleri saymazsak aynı il ve ilçede yaşayan belirli gelenek ve göreneklere sahip insanlar içinde görev yapmaktadır. Yurt dışında ise çeşitli illerden gelmiş farklı gelenek ve göreneğe sahip insanlara hizmet verilmektedir. Ayrıca yurtdışında din görevlisinin muhatap olduğu kitlenin sorunları yurt dışına göre daha çok ve daha karmaşıktır (Karagöz 122).

DİB Türkiye'de istihdam ettiği çeşitli ünvanlardaki personelinden seçtiği bu elemanlarını “Din Görevlisi” olarak tanımlamaktadır. Bu kişiler gerek görev yaptıkları derneklerde gerekse kamuoyunda, Türkiye'deki cami görevlisi olan imamlarla eş tutulmaktadır. Bununla beraber imkanlar doğrultusunda sayıları gün geçtikçe artan bayan din görevlileri de yurt dışında görevlendirilmektedir.

Kaliteli din hizmetinin önemli unsurlarından birisi, nitelikli din görevlisi temini ve istihdamıdır. Din görevlisinin hangi niteliklere sahip olması gerektiği geçmişten günümüze çeşitli eserlerde ve yapılan çalışmalarda ele alınmıştır. Günümüzde ise; birçok alan araştırması, makale, kitap, yönetmelik çeşitli açılardan konuya yaklaşarak, din görevlisi yeterliliklerinin ne olması gerektiği üzerinde teferruatlı bir şekilde durmaktadır. İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek, farklı ve üstün nitelikler gerektirmektedir. Bunun sağlanabilmesi için ise, gerek akademik gerekse mesleki yönden kendini geliştirmiş din görevlilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, din görevlilerinin kendilerinden beklenen etkin din hizmetini yerine getirebilmeleri, her şeyden önce kendilerini mesleki açıdan geliştirmeleri ile mümkün olacaktır.

DİB bünyesinde istihdam edilen din görevlilerinin eğitim düzeyi açısından durumlarına bakıldığında, bunun yıllara göre farklılık gösterdiği de görülmektedir. 2013 yılı itibariyle kurumdaki toplam personel sayısının % 25,2'si İmam Hatip Lisesi (İHL) mezunu iken, İlahiyat Ön Lisans mezunlarının oranı % 43,3 ve İlahiyat Fakültesi mezunlarının oranı ise % 13,0'tür (www.diyamet.gov.tr/istatistikler). Yurt dışında görev yapan din görevlileri ise en az ön lisans ilahiyat eğitimi alanlardan oluşmaktadır ve belli bir mesleki tecrübeye sahip olanlardan seçilmektedir.

Yurt dışında görev yapan din görevlilerinin hangi özelliklere sahip olması gerektiği ise DİB' in uygulamalarında ve politikalarında görülür. Bu bağlamda DİB' in zaman zaman açtığı yurt dışına din görevlisi gönderilmesi ile ilgili duyurular gerekli cevabı vermektedir. Bu duyurularda yer alan prensiplere göre yurt dışında görevlendirilecek personelde, DİB personeli olma, belirli bir dini eğitimi başarı ile tamamlamış, belirli bir mesleki tecrübeye sahip ve belirlenen yıllarda sicil notu yüksek olma şartları aranmaktadır. Ayrıca MBSTS sınavının yurt dışı bölümünden gerekli puanı almış olma, daha sonra yapılacak mülakatlarda başarılı olan ve yapılacak hizmet içi eğitim kursunu başarı ile bitirenler yurt dışında görevlendirilmektedir. Bu aşamalardan geçen din görevlileri devlet tarafından hukuki, mali ve sosyal hakları güvence altına alınmış olarak ve gidilecek olan ülkede resmi çalışma ve oturma müsaadesine sahip olarak görev yaparlar. Bu durum kendilerine yurt dışındaki diğer Müslüman örgütlerde çalışan imamlara göre sağlam bir zemin sunar. Din görevlileri kendilerine sağlanan bu imkanlar

sayesinde hizmet verdikleri kitleye karşı mali olarak bağımsız ve görev yaptıkları yerde pozisyonları güçlü olarak hizmet vermektedirler.

Yurt dışı din görevliliği; hizmete talip olanlar nezdinde ayrıcalıklı, maddi getirisi olan ve belirli bir süre Avrupa'da yaşama imkanı sunan bir fırsat olarak değerlendirilirken, hizmet alanlar nezdinde şanslı kimselerin ulaşabildiği birkaç yerden maaş alınan, ve karşılığı kolay kolay ödenemeyecek olan bir görev olarak görülmektedir. Yurt dışındaki bir kısım kamuoyuna göre ise din görevlileri; konuşulan dili bilmeyen, görev yaptığı ülke hakkında yeterli bilgisi olmayan ve görev yaptığı insanların entegrasyonuna katkı sağlayamayan kimseler olarak değerlendirilmektedir (Çekin 215). Ancak unutulmamalıdır ki her geçen gün kendi köklerinden ve kültüründen biraz daha uzaklaşan bir toplum için yurt dışında camiler ve onun en önemli öznesi olan din görevlilerinin önemini her geçen gün artmaktadır.

DİB yurt dışındaki istihdam ettiği din görevlilerinin görevlerini belirlemiş olsa da görevleri gereği çeşitli kurum ve gruplarla ilişki içerisine olan bu görevlilerden her kesimin beklentisi farklıdır. Din görevlileri için kendisinden beklentisi olan grupları Çekin (216-222) III. Din Şurası'nda şu şekilde sınıflamıştır. Bağlı oldukları organizasyon olarak Devlet ve Diyanet İşleri Başkanlığı, görev yaptıkları organizasyon olarak buldukları ülkedeki üst kuruluşlar (DİTİB'ler), görev yaptıkları dernek, hizmet sundukları kitle olarak cemaat ve görev bölgesinde yaşayan insanlar ve nihayet görev yaptıkları ülkedeki kurumlar ve yerel kamuoyu.

Din görevlileri devlet memuru olup DİB bünyesine görev yaparlar ve bürokratik yapının birer elemanıdır. Bu bağlamda din görevlilerinden devletin beklentisi 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda belirlenmiştir. Buna göre her memur devlete sadakatle bağlı olmak, tarafsız olmak, davranışlarında memur olduğunu unutmamak ve ast ve üstleri ile işbirliği yapmakla yükümlüdür. Din görevlileri yurt dışında görev yaptıkları sürece, hal ve hareketlerine dikkat etmek, kimseden mali yardım almamak, kendi davranışlarından ötürü Türk toplumunun devlete güvenini sarsmamak durumundadırlar. Çünkü din görevlileri devletlerarası bir antlaşmaya ve müsaadeye dayanarak yurt dışına giderler ve devletin memuru sıfatıyla görev yaparlar.

DİB'in din görevlilerinden beklentisi iki grupta ele alınabilir. Buna göre din görevlisi Türk devletinin görevlisi olduğunun şuurunda olup, her yerde ve her zaman mesleğin şeref ve haysiyetini koruyarak, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarına uygun hareket edip, Türk milletinin şeref ve itibarını koruyacaktır. Aynı zamanda namaz kıldırmak, hutbe okumak, vaaz etmek, çocuklara Kur'an kursu düzenlemek, dini soruları cevaplandırmak, cenaze işlemlerini İslam geleneklerine göre yapmak, mevlid okuma, nikah kıyma, isim koyma gibi dini karakterli Türk geleneklerini yerine getirmek, hastane, hapisane gibi sosyal görevleri ifa etmekle sorumlu olacaktır.

Yurt dışında yerel mevzuata göre kurulmuş bulunan mahalli dernekler ile bunların bağlı olduğu üst kuruluşlar olarak DİTİB'ler din görevlilerini ilgilendiren diğer organizasyonlardır. DİB yurt dışı din hizmetlerini bu derneklerle işbirliği yaparak gerçekleştirmektedir. Bu sebeple din görevlileri aynı zamanda bu kurumların da elemanıdır. Bu açıdan üst kuruluşların ve yerel derneklerin de din görevlilerinden beklentileri vardır. Din görevlilerinden üst kuruluşlar bağlamında, üst kuruluşların faaliyetlerini tanıtmak, üst kuruluşun çeşitli dini ve sosyal olaylar karşısındaki görüşlerini mahallinde aktarmak, dernek yönetimleri ile üst kuruluşlar arasında sağlıklı iletişimi sağlamak, üst kuruluş tarafından organize edilen hac, cenaze hizmetleri ve yardım kampanyalarında aktif görev almak ve takibini yapmak gibi beklentiler vardır.

Din görevlileri aynı zamanda üst kuruluşların çatısı altında örgütlenmiş bulunan mahalli derneklerde mesleğini icra eden kimselerdir. Derneklerin tüzüklerinde zikredilen dini alandaki faaliyetlerini, bu alanda yetişmiş olan din görevlileri yürütmektedir. Din görevlileri dernek adına yapılacak olan, kültürel ve sosyal alanda çeşitli seminerler ve kurslar düzenleme, yarışmalar tertip etme gibi görevlerle karşı karşıyadır. Dernekler açısından din görevlilerine yönelik önemli beklentilerden birisi de derneğin mali ihtiyaçlarının giderilmesinde aktif rol oynamaları ve sorumluluk almalarıdır. Bu beklenti borçlu olan camisi inşaat halinde bulunan derneklerde diğer beklentilerin önüne geçmektedir.

Yurt dışındaki din hizmetinin en önemli öznesi hedef kitle olarak yurt dışındaki Türk vatandaşlarıdır. Yurt dışındaki Türkler din görevlisinden Türkiye'deki herhangi bir din görevlisinden beklenenden çok daha fazla ve çeşitli beklentiler ortaya koymaktadırlar.

Bu beklentiler kuşaklar arasında farklılıklar göstermektedir. Bu anlamda üç önemli sosyal gruptan söz edilebilir. Birinci ve onların etkisindeki ikinci nesil, kadınlar ve gençlerdir. Bu beklentiler din görevlilerinin faaliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Misafir işçiliğin ilk yıllarındaki ağır çalışma şartları, kötü yaşam koşulları, bir gün dönme umuduyla hep ertelen normal hayattan uzak yaşantı bugün yurt dışında yaşayan birinci nesilde hem fiziki hem psikolojik tahribat yapmıştır. Bu kuşak yurt dışındaki din görevlilerinin gerek ibadetlerde gerekse dernek lokallerinde beraber olduğu, zamanının büyük kısmını geçirdiği gruptur. Bu insanlar kendi dışarıdan ancak kendilerini anlayacak, dinleyecek ve kendilerine yol gösterecek birini ararlar. O kimselerde çoğu zaman din görevlileridir. Din görevlisinden beklentisi olan diğer grup kadınlardır. Yurt dışında kadın cemaat Türkiye'ye oranla daha yoğun olarak ibadetlere katılmakta, eğitim faaliyetlerinde rol oynamakta, derneklerin sosyal ve kültürel faaliyetlerinde zaman zaman erkeklerden daha aktif rol oynamaktadır. Kadınların din görevlilerinden beklentileri ise Kuran-ı Kerim ve dini bilgiler kursları tertip etmek, bayan hocası yoksa haftalık sohbetler düzenlemek, aile geçimsizliklerinde dini bir kişilik olarak arabuluculuk yapmak. Genç kuşak ise din görevlilerinden kendilerine daha toleranslı davranmalarını, kendilerini anlamalarını, sorunlarına dini açıdan makul ve mantıklı cevaplar vermelerini ve ebeveynleriyle aralarında köprü vazifesi görmelerini beklemektedir.

Yurt dışındaki yerel idareciler ve kamuoyu uzun süre yanı başlarındaki Müslümanlara yeterli ilgiyi ve duyarlılığı göstermemişlerdir. 90'lı yıllarda inşa edilmeye başlanan kubbeli minareli camiler insanların dikkatini çekmeye başlamış ve böylece Müslümanlarla dini mahiyetli toplantılar ve fikir alışverişleri başlamıştır. 11 Eylül olaylarıyla birlikte Avrupa'da Müslümanlar ve İslam ayrı bir mahiyet kazanmış, insanların bakış açısı terör bağlamında yoğunlaşmış ve imamların durumu da bu çerçevede tartışılır olmuştur. Son yıllarda Diyanetin teşvik ettiği ılımlı ve hoşgörülü İslam anlayışı yerel makamlar tarafından da değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda yerel makamların ve kamuoyunun din görevlilerinden beklentileri, görev yapılan ülkenin dili hakkında temel bilgi, Batı kültürü ve hayat tarzı hakkında yeterli bilgi, görev yapılan bölgedeki dini ve sivil toplum örgütleri ile diyalog, ülkenin anayasası ve sosyal sistemine saygılı olunması bu beklentiler arasındadır.

Hemen hemen bütün vatandaşların yurt dışındaki yaşam koşullarından dolayı din görevlilerine farklı misyon yüklemeleri ve onlardan çok şey beklmeleri tabii kabul edilebilir. Ancak bu beklentilere bazen birbirine zıt, çoğu zamanda gerçeklikten uzak beklentilerdir. Din görevlilerinin bu beklentilere ilgisiz kalmaları, eksiksiz olarak yerine getirdikleri imamet, hitabet, vaaz ve öğreticilik görevlerinin de değersizleşmesine sebep olmaktadır. Onların gözünde din görevlileri kendilerinden beklenen imamet ve hitabet vazifelerini yaptıktan sonra, yerine göre psikolog, yerine göre arabulucu, yerine göre arkadaş ve sırdaş, yerine göre mevlithan ve gassal olabilmelidir. Yurt dışındaki dernek yöneticileri ile hedef kitlenin beklentileri her geçen gün diğer beklentilerin önüne geçmektedir. Bu durum din görevlileri için daha çok problemle mücadele etmek anlamına gelmektedir.

1.2.2. Camide Verilen Din Hizmetleri

Camiler, en temel boyutlarıyla ibadet, eğitim ve kültür merkezidir. Camiler, kişinin kendi öz kimliği koruma, kazandırma ve geliştirme görevi yaparken, kendi kimliği ile var olmaya devam edebilme ve kendi kültürü ile Alman kültürüne zenginlik katma görevini de yerine getirmektedir. Bu görev uyumlu yaşamaya katkı sağlarken, uyum çabası içinde kaybolmayı, yani asimilasyonu da engellemektedir. Camiler dünyanın her tarafında öncelikle bu işlevleriyle bilinmekle beraber İslam'ın başlangıcından beri bu temel işlevleri dışında, çok çeşitli sosyal etkinliklere mekan olmuş ve tarih boyunca Müslümanlar kendi çağlarındaki şartlara göre caminin fonksiyonlarında değişikliklere gitmişlerdir.

Vatandaşlarımızın Avrupa ülkelerine çalışmak için geldiği ilk yıllarda camiler, ibadetlerin yerine getirildiği ve insanların tanışıp bir araya geldiği yerler olarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu gün ise camiler, sadece ibadetlerin yapıldığı yerler olmaktan çıkmış aynı zamanda değişik sosyal faaliyetlerin gerçekleştiği, çeşitli yaş gruplarına eğitim öğretim verilen, spor ve sosyal etkinliklerin düzenlendiği yerler haline gelmiştir. Camilere bağlı olarak kurulan gençlik kolları, kadın kolları ve spor kulüpleri kendi dallarında önemli hizmetler vermektedir.

1.2.2.1. Çocuklara ve Gençlere Yönelik Faaliyetler

Çocukların ve gençlerin bir taraftan Almanya'da ile uyum içinde yaşaması diğer taraftan milli kültürlerini muhafaza etmesi öncelikle ve önemle üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Özellikle Almanya'da doğan ve üçüncü ve dördüncü nesil diye nitelenen yeni neslin geleceğini düşünmek ve gerekli tedbirleri almak hayati önem taşımaktadır. Çünkü bu grup giderek kendi toplumuna yabancılaşmakta, kimlik bunalımı ve kozmopolit bu ortamda eriyip gitme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Yurt dışında yaşayan Türk aileleri, içinde yaşanılan toplum ile kendileri arasındaki tek ve önemli farkın sahip olunan din olduğu düşüncesinden hareketle, yeni neslin ancak kendi dinlerine aidiyetle korunabileceği kanaati taşımaktadırlar. Almanya'daki 2002'de yapılan bir araştırmaya göre Türk çocuğu ve gencinin sayısı yaklaşık 800.000 olmasına rağmen düzenli olarak camiye devam eden Türklerin oranı %30, camilerde açılan Kur'an kurslarına katılan öğrencilerin oranı ise %7'dir (Başkurt 86). Bu rakamın bu kadar düşük olmasında hem velilere hem de yurt dışında görev yapan din görevlilerine büyük görevler düşmektedir.

Kimliğin oluşumuna etki eden unsurlardan birisi de dindir. Kimlik ile din arasında dolayısıyla dinsel kimlik ile eğitim ve din eğitimi arasında ayrılmaz, tartışılmaz bir ilişki vardır (Zengin 250). Bu sebeple yurt dışında yaşayan Müslüman çocuklarının kendi kimlikleri kazanmaları için camilerde verilen din eğitimi önemle üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Almanya'da okullarda İslam din dersleri okutulmadığından, camilerde dini bilgiler ve Kur'an-ı Kerim dersleri hafta sonlarında ve tatil günlerinde verilenle sınırlıdır. Almanya'daki kurslar da tamamen gönüllülük esasına dayalı bir uygulama olup, bütün çocuklara ve gençlere ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu kurslar genelde hafta sonları ve tatillerde, isteyenlere Kur'an-ı Kerim okumayı öğreten ve dini bilgiler vermeyi amaçlayan kurslardır. İsteyen her çocuğa açıktır, teşvik edilmekle beraber devam zorunluluğu yoktur. Ayrıca Almanya'da çocuk ve gençlerin hayatında sportif faaliyetler çok önemlidir, bunun bir sonucu olarak da çocuklar camiye bu faaliyetlerden arta kalan zamanlarda vakit ayırmaktadır.

Ayrıca gençlerin Türk toplumundan kopmaması için dernek bünyesinde bilardo ve masa tenisi oynayabilmeleri için gerekli araç ve gereç temin edilerek gençlerin istifadesine sunulmakta, yeri müsait olan dernekler, bahçelerinde voleybol veya maç oynamak için gerekli düzenlemeler yapmaktadırlar.

Gençlerin Türkiye ile irtibatlarını kesmemesi, milli ve kültürel değerlerimizin güçlendirilmesi, uyuşturucu ve kötü alışkanlıklara karşı bilgilendirilmeleri amacıyla sohbet toplantıları yapılmaktadır. Din görevlileri camilerde haftanın belirli günlerinde onlara gerekli bilgileri vermektedir.

1.2.2.2. Kadınlara Yönelik Faaliyetler

Talep edilen camilerde din görevlilerince her hafta kadınlara dini bilgiler verilmekte, çocukların eğitimi, onların zararlı alışkanlıklardan korunması, ailenin önemi, anne-babanın evlatlarına karşı vazifeleri gibi konularda aydınlatılmaktadır. Camilerde ve derneklerde yapılan Kuran derslerine kadınların katılımı oldukça fazladır. Bu derslerde kadınlar Kuran-ı Kerim dersleri yanında ilmiyal bilgileri de almaktadırlar. Özellikle namaz kılmayı öğrenmekte ve namaz surelerini ezberlemektedirler. Ayrıca Ataşelik bünyesinde çalışan bayan din görevlileri belli aralıklarla bölgelerindeki bütün camilere giderek bayanlara yönelik vaaz ve irşad programları düzenlemektedirler. Camilerde kadınlara yönelik Almanya'daki sosyal hakları, sağlık sorunları, eğitimleri ve iş hayatlarıyla ilgili uzmanlar yardımıyla bilgilendirmeler yapılmaktadır.

1.2.2.3. Yabancılara Yönelik Faaliyetler

Avrupa'da görev yapan din görevlileri diğer dinlerin mensuplarıyla da ilişkileri yürütmekle görevlidir. Bu çalışmalar cami içinde olduğu gibi cami dışında da olmaktadır. Bu diyalog çalışmalarıyla farklı gruplar arasında iletişimi geliştirip toplumsal bütünleşmeye katkıda bulunarak; aynı zamanda başlangıçtan itibaren teröre, şiddete ve zulme karşı mücadeleyi şiar edinmiş bir din olan İslam ve Müslümanlara yönelik yanlış imajın yok edilmesinde çalışılmaktadır.

Almanya'daki DİTİB'e bağlı camilerde ekim ayının başında "Açık Kapı Günleri" düzenlenmektedir. Bu sayede değişik din ve kültürdeki insanlar camileri ziyaret edip,

İslam dini hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu etkinlik yabancılar tarafından büyük ilgi görmektedir.

Buna ilaveten birçok cami derneği ramazan ayı münasebetiyle “toplu iftar yemeği” düzenlemekte ve cami çevresindeki komşular bu yemeğe davet edilmektedir. Yemeğe katılanlara camiler gezdirilerek bilgi verilmekte, soruları cevaplandırılmaktadır. Böylece camilerin kendilerine göre içinde ne yapıldığı bilinmeyen, acaba Müslümanlar buralarda gece vakti ne yapıyor endişesinin ortadan kalkmasına, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ortamının doğmasına vesile olmaktadır.

Din görevlileri diğer din mensuplarıyla toplu dua programlarına katılarak içinde buldukları topluma manevi destek vermektedirler. Çevredeki okullardan ve kreşlerden istek olduğunda veya din görevlisinin programı dahilinde okul ziyaretleri yapılarak İslam dini, camiler ve İslam’daki ibadetler konusunda bilgi verilmektedir. Bazı günlerde de öğretmenleriyle öğrenciler camileri ziyaret etmekte ve din görevlisinden İslam dini hakkında bilgiler almaktadır. Müslüman olmak isteyenlere ihtida merasimi düzenlenmekte ve kendilerine ihtida belgesi verilmektedir.

1.2.2.4. Ramazan Ayına Yönelik Faaliyetler

Ramazan ayında yoğun bir program uygulanmakta, mukabele, vaaz ve nasihat faaliyetlerine daha çok ağırlık verilerek bazı camilerde kadınlara mahsus ayrı programlar düzenlenmektedir. Ramazan ayı boyunca birçok camimizde iftar programları yapılmakta, bu programlara vatandaşlarımızın yanı sıra farklı miller ve kültürlerden insanlarda katılmaktadır. Yemeğe katılanlara camiler gezdirilerek bilgi verilmekte, soruları cevaplandırılmaktadır.

Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı’nın organizesinde yürütülen “Vekalet Yoluyla Kurban Kesimi Kampanyası” başkanlığın belirlediği tarihlerde ataşelikler aracılığı ile vatandaşlarımıza duyurularak bununla ilgili işlemler gerçekleştirilmektedir.

1.2.3. Cami Dışında Verilen Din Hizmet

Yurt dışında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın camide verdiği din hizmetlerinin yanı sıra cami dışında da hizmetleri mevcuttur. İnsanlarımız kederli gününde, sevinçli gününde din görevlisini yanında görmek istemektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami dışında yürüttüğü hizmetlerden biri olan cenaze hizmetleri başlı başına bir organizasyonu gerektirmektedir. Cenazelerin Türkiye'ye getirilmesi ve cenazesini Türkiye'ye getirmek istemeyenler için mezarlık alınması ve bu mezarlıkların bakımı için fonlar kurulmuştur.

İnsanlarımızın doğru olarak hac ibadetlerini yapmalarına yardımcı olmak amacı ile hac organizasyonu düzenlemek, kurbanlarını kesmelerine yardımcı olmak amacı ile kurban organizasyonu yapmak, fitre ve zekatların yerine ulaşmasını temin etmek de Ataşelerimizin ve Müşavirimizin dolayısıyla DİB'in yürüttüğü önemli hizmetlerindendir.

Din hizmetinde yayın önemli bir araçtır. DİB'in yayınlarını vatandaşlara ulaştırmanın yolu camilerdir. DİB tarafından görevlendirilen din görevlileri camilerde bu yayınları tanıtmakta ve DİB yayınlarının ulaştığı çemberi genişletmeye çalışmaktadır. DİB Avrupa'da yaşayan her yaştaki insanımızın ihtiyaçlarına cevap verecek yazılı, sesli ve görüntülü yayınlar konusundaki açığı çok hızlı bir şekilde kapatmaya çalışmaktadır.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yurt dışına gönderilen din görevlilerinin bu saydıklarımızdan başka cami dışında gerçekleştirdikleri sosyal sorumluluk faaliyetleri vardır. Bunlar arasında, zaman zaman çevrelerinde bulunan cezaevlerini ziyaret etmeleri, gerek cami cemaatinden olsun gerekse cami cemaatinden olmayan vatandaşlarımızdan hasta olanlara din görevlisinin önderliğinde hastane ziyaretler yapılması, yaşlılar yurduna giden vatandaşlarımıza din görevlilerinin organize ettiği ziyaretler yapılması sayılabilir.

Din görevlileri gerekli olduğu hallerde aile ziyaretlerine de gitmektedirler. Din görevlileri yurtdışında, yurtiçindeki görevleri ile mukayese edilemeyecek kadar yoğun hizmet vermektedirler. Din görevlileri burada hemen hemen her konuda danışmanlık

yapmaktadırlar. Yurt dışında yaşayan insanlar hem üzüntülerini hem sevinçlerini din görevlileriyle paylaşmaktadır.

Almanya'da camiler ibadetlerin yapıldığı yerler olmasının yanı sıra aynı zamanda birer kültür merkezidir. Din görevlileri bazen Ataşeliklerin desteğiyle bazen de kişisel gayretleriyle yurt dışındaki vatandaşların ilgisini çekecek konferans ve toplantılar tertip etmektedirler. Din görevlileri zaman zaman da DİB tarafından gönderilen uzmanların vatandaşlara ulaşabilmesi ve gerekli zeminin hazırlanmasıyla ilgilenmektedirler.

BÖLÜM 2: YAPILAN ALAN ARAŞTIRMASININ BULGULARININ YORUMLANMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, araştırmaya katılan yurtdışında çalışan din görevlilerinden ölçekler yoluyla toplanan verilerin analizi sonucunda elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgulara dayalı olarak açıklama ve yorumlar yapılmıştır.

2.1. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Kişisel Özelliklere Göre Dağılımı ve Yorumlanması

Tablo 1: Din Görevlilerinin Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yaş	30-39	89	37,4
	40-49	116	48,7
	50-59	33	13,9
	Toplam	238	100,0

Türkiye’de memuriyete başlama yaşı 18 olmasına rağmen araştırmaya katılan din görevlilerinin 30 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Bunun nedeni yurt dışında görevlendirilecek personelde belirli şartların aranmasına bağlanabilir. Belirli bir yaş olgunluğunda bulunmanın din hizmetlerinde görev alan ve bu görevi ifa eden kişiye artı bir avantaj sağladığının toplumsal bir kabul olduğu (Yavuzer 67) varsayıldığında bu durumun yurt dışında görev yapan din görevlileri için bir avantaj olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 2: Din Görevlilerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Bay	219	92,0
	Bayan	19	8,0
	Toplam	238	100,0

Bay ve bayan din görevlisi oranındaki dağılım eşitsizliğinin sebebi yurt dışında görev yapan bayan din görevlisi sayısının erkek din görevlilerine göre oldukça az olmasıdır.

Tablo 3: Din Görevlilerinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Eğitim Durumu	Ön Lisans	80	33,6
	Lisans	117	49,2
	Yüksek Lisans	41	17,2
	Toplam	238	100,0

Hem ülkemizde hem de dünya genelinde eğitimli insanların sayısında ciddi artışlar dikkat çekmektedir. Bununla birlikte zaman zaman din görevlilerinin bu gelişmeye ayak uyduramadığı ve eğitim bakımından toplumun gerisinde kaldığı eleştirileri yapılmaktadır (Yavuzer 69). Yurt içinde din görevlileriyle ilgili yapılan alan araştırmalarında, din görevlileri meslekleriyle ilgili problemleri arasında en önemli gördükleri problemin, eğitim seviyelerini yeterli bulmamaları ve eksikliklerini giderme ihtiyacı içinde olduklarını ifade etmektedirler (Acuner-Artan 88). Benzer sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde yurt içinde görev yapan din görevlilerinin eğitim seviyelerinin yükseltilmeye ihtiyacı olduğunu söyleyebiliriz.

Almanya’da eğitim seviyesinin her geçen gün yükselmekte olup, bu durum dini konulara yaklaşımı ve din hizmetleri de etkilenmektedir. Böyle bir ortamda her şeyden önce din görevlisinin eğitim durumu büyük önem arz etmektedir. Araştırmaya katılanlar arasında öğrenim durumu itibariyle en az dört yıllık lisans mezunu olanlar çoğunluktadır. Ayrıca 1 kişi doktora eğitimini tamamlamış olup, 4 kişi yüksek lisans, 4 kişi de doktora eğitimine devam etmektedir. Özellikle de Türkiye’de görev yapan din görevlileri arasında lisans mezunlarının oranı 2010 itibariyle %10,9 (Turan 49), 2013 itibariyle %13 (www.diyenet.gov.tr\istatistikler) iken yurt dışında görev yapan din görevlileri arasında en az lisans mezunu olanlar %66,4 ile oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 4: Din Görevlilerinin Medeni Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Medeni Durumu	Evli	233	97,9
	Bekar	5	2,1
	Toplam	238	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin çok büyük bir bölümünün evli olduğu anlaşılmaktadır. Toplumda evli olmanın din hizmetlerinde personele ayrı bir avantaj kazandırdığı kabul edilmektedir (Yavuzer 67). Bu sebeple din görevlilerinin çok büyük bir kısmının evli olmasının hizmeti olumlu yönde etkilediğini söylenebilir.

Tablo 5: Din Görevlilerinin Çocuk Sahibi Olma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Çocuk Sahibi Olma Durumu	Var	223	93,7
	Yok	15	6,3
	Toplam	238	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin çok büyük bir bölümünün evli ve çocuk sahibi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Din Görevlilerinin Eşinin Şuan İkamet Ettiği Yer Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Eşinin Şuan İkamet Ettiği Yer	Türkiye'de	56	24,0
	Almanya'da	177	76,0
	Toplam	233	100,0

Din görevlilerinin büyük kısmının Almanya'da eşiyile birlikte yaşadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca din görevlileriyle yapılan görüşmelerde eşi Türkiye'de yaşayanların büyük çoğunluğu kısa süreli din görevlisidir. Eşlerinin Türkiye'de kalma sebebi olarak da maddi sebepler ve kısa süre için Türkiye'deki düzenlerinin bozmaya değmeyeceği düşüncesi olduğu ifade edilmiştir. Bunlarla birlikte 1992 yılında yapılan bir araştırmada din görevlilerinin eşi ve çocuklarının Türkiye'de yaşama oranı %72 iken (Tavukçuoğlu 81) bu oran günümüzde %24'lere kadar düşmektedir. Bunun sebebini de din görevlilerinin aileleri ile birlikte ikamet edecekleri ortamlardaki ve sosyal haklarındaki iyileştirmeler olarak görebiliriz.

Tablo 7: Din Görevlilerinin Çocuğunun Şuan İkamet Ettiği Yer Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Çocuğunun Şuan İkamet Ettiği Yer	Türkiye'de	99	42,5
	Almanya'da	120	51,5
	Diğer	14	6,0
	Toplam	233	100,0

Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde çocukları Türkiye'de yaşayanların da büyük çoğunluğu kısa süreli din görevlisidir. Çocukları Türkiye'de yaşayan din görevlileriyle yapılan görüşmelerde çocuklarının Türkiye'de kalma sebebini maddi sebepler, kısa süre için Türkiye'deki düzenlerinin bozmaya değmeyeceği düşüncesi ve bunlara ek olarak çocuklarının yükseköğretimde olmaları gösterilmiştir.

Tablo 8: Din Görevlilerinin Şu anki İkametgah Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Şu anki İkametgah Durumu	Cami Müştemilatında Lojmanda Kalıyorum	184	77,3
	Kirasını Derneğin Karşılacağı Bir Evde Kalıyorum	31	13,0
	Kirasını Kendi Karşıladığım Bir Evde Kalıyorum	10	4,2
	Camiye Ait Bir Evde Kalıyorum	13	5,5
	Toplam	238	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin büyük bir kısmı cami müştemilatında kalmaktadır.

Tablo 9: Din Görevlilerinin Çalıştığı Ataşelik Bölgesi Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Çalıştığı Ataşelik Bölgesi	Berlin	11	4,6
	Essen	21	8,8
	Frankfurt	25	10,5
	Hamburg	41	17,2
	Hannover	23	9,7
	Mainz	20	8,4
	Münster	26	10,9
	Nürnberg	21	8,8
	Stuttgart	50	21,0
	Toplam	238	100,0

Almanya'daki 13 ataşelik bölgesinden en fazla katılım Stuttgart bölgesinden olurken en az katılım Köln bölgesinden olmuştur. Ayrıca Düsseldorf, Karlsruhe ve Münih ataşeliklerinden katılım olmamıştır.

Tablo 10: Din Görevlilerinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Türkiye'de Görev Yapma Süresi	10 Yıldan Az	64	26,9
	10-19 Yıl	88	37,0
	20-29 Yıl	71	29,8
	30 Yıl Ve üstü	15	6,3
	Toplam	238	100,0

Din görevlilerinde yurt dışında görevlendirilmeden önce eğitim durumlarına göre; lisansüstü mezunları için 3 yıl, lisan mezunları için 4 yıl ve ön lisans mezunları için 6

yıl Türkiye’de görev yapma şartı aranmaktadır. Bu durum ve yukarıdaki bulgular birlikte değerlendirildiğinde yurt dışında görev yapan din görevlilerinin yeterli tecrübeye sahip oldukları fikrini vermektedir.

Tablo 11: Din Görevlilerinin Yurt Dışında Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yurt Dışında Görev Yapma Süresi	1-3 Yıl	150	63,0
	4-6 Yıl	69	29,0
	7 Yıl Ve üstü	19	8,0
	Toplam	238	100,0

Şu anda yurt dışında görevlendirilme süresi kısa sürelielerde iki yıl, uzun sürelielerde beş yıldır. Dolayısıyla yurt dışındaki görev süresi beş yılın üzerinde olanlar yurt dışındaki ikinci görevlendirilmeleridir.

Tablo 12: Din Görevlilerinin Türkiye'deki Görevi Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Türkiye'deki Görevi	Vaiz	28	11,8
	İmam Hatip	140	58,8
	Müezzin Kayyım	19	8,0
	Kur'an Kursu Öğreticisi	29	12,2
	Diğer	22	9,2
	Toplam	238	100,0

Yurt dışında görev yapan din görevlilerinin büyük bölümünü Türkiye’deki görevi imam hatip olanların oluşturduğu görülmektedir. Türkiye’deki görevini diğer olarak ifade edenler müftü, şube müdürü, murakıp, eğitim uzmanı ve din hizmetleri uzmanlarından oluşmaktadır.

Tablo 13: Din Görevlilerinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yurt Dışındaki Görevi	Uzun Süreli	197	82,8
	Kısa Süreli	31	13,0
	Diğer	10	4,2
	Toplam	238	100,0

Yurt dışında görev yapan din görevlilerinin büyük bölümünü uzun süreli din görevlilerinin oluşturduğu görülmektedir. Yurt dışındaki görevini diğer olarak ifade edenler sözleşmeli olarak çalışanlar, eş durumundan görevlendirme ile gelenler ve ücretlerini derneklerin karşıladığı din görevlileri oluşturmaktadır.

Tablo 14: Din Görevlilerinin Hafız Olma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Hafız Olma Durumu	Evet	96	40,3
	Hayır	142	59,7
	Toplam	238	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin yarıya yakınının hafız olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Din Görevlilerinin Dini Alanda Katılmış Olduğu Kurslara Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Dini Alanda Katılmış Olduğu Kurslar	Aşere-takrib-tayyibe Kursu	13	8,4
	İhtisas Kursu	20	12,9
	Tashihi Huruf Kursu	38	24,5
	Diğer	84	54,2
	Toplam	155	100,0

Diğer cevabını veren din görevlileri hizmet içi kurslarına katıldıklarını belirtmişlerdir. Din görevlilerinin katıldıkları kurslar göz önünde bulundurulduğunda kendilerini mesleki alanda geliştirme çabası içinde oldukları söyleyebiliriz.

Tablo 16: Din Görevlilerinin Arapça Bilgisi Seviyesine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Arapça Bilgisi Seviyesi	İyi	51	21,4
	Orta	131	55,0
	Zayıf	56	23,5
	Toplam	238	100,0

Araştırmaya katılan din görevlilerinin yarıdan fazlasının Arapça seviyesi orta seviyededir.

Tablo 17: Din Görevlilerinin Almanca Dil Seviyesi Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Almanca Dil Seviyesi	A1	88	37,0
	A2	87	36,6
	B1	28	11,8
	B2	15	6,3
	C1	20	8,4
	Toplam	238	100,0

Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde yurt dışı görevine gelmeden önce hizmet içi kurslara alınmayan ve görev yaptığı bölgede de dil öğrenme imkanı bulamadığı için hiç dil öğrenemeyen din görevlilerine rastlanmıştır.

Tablo 18 : Yurt Dışı Görevine Başlamadan Önce Hizmet İçi Eğitim Kursu'na Katılma Durumu Değişkenine Göre Dağılımı

	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Yurt Dışı Görevine Başlamadan Önce Hizmet İçi Eğitim Kursu'na Katılma Durumu	Evet	150	63,0
	Hayır	88	37,0
	Toplam	238	100,0

Yurt dışı görevine başlamadan önce din görevlilerinin büyük kısmı hizmet içi seminerlerine tabi tutulmuş olsa da azımsanmayacak kadar kişi de bu seminerlere tabi tutulmamıştır. Seminere tabi tutulmayanlar açısından bakıldığında hem görev yaptıkları ülkenin dilini hiç bilmeden hem de görev yapılan ülkeyi tanımadan göreve başlamalarının olumsuzluklarını yaşamaları kaçınılmazdır. Bir görevlinin, nasıl bir ülkeye gideceği, bu ülkenin coğrafyası, demografik ve toplum yapısı, dini, kültürü, eğitim sistemi gibi konularda seminere tabi tutulması, hem içinde yaşayacağı toplumun temsilcileriyle ve hem de hizmet vereceği Müslümanlarla iletişimini kolaylaştıracak ve dini hizmetlerin kalitesini artıracaktır

2.2. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik Düzeylerinin ve Karşılaştıkları Problemlerin Analizleri ve Yorumlanması

Tablo 19: Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik ve Karşılaştıkları Problem Düzeylerinin Ortalamaları

	N	Ort	Ss	Min.	Max.
Mesleki Yeterlik Düzeyi	238	3,888	0,470	1,290	5,000
Karşılaştığı Problem Düzeyi	238	3,445	0,570	1,680	5,000

Araştırmaya katılan yurtdışında çalışan din görevlilerinin mesleki yeterlilik ve karşılaştıkları problem düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde, “mesleki yeterlilik düzeyi” ortalamasının yüksek ($3,888 \pm 0,470$); “karşılaştığı problem düzeyi” düzeyi ortalamasının yüksek ($3,445 \pm 0,570$) düzeyde olduğu görülmektedir.

2.2.1. Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlik Düzeylerinin Analizleri ve Yorumlanması

Tablo 20: Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin “Mesleki Yeterlilikleri” İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları

	Çok Yetersiz		Yetersiz		Biraz Yeterli		Yeterli		Çok Yeterli		Ort	Ss
	F	%	F	%	f	%	f	%	F	%		
Fıkhi Meselelerin Çözümde İzlenecek Yöntemler İle İlgili	1	0,4	2	0,8	33	13,9	164	68,9	38	16,0	3,990	0,609
Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma	1	0,4	0	0,0	15	6,3	148	62,2	74	31,1	4,240	0,598
Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma	1	0,4	1	0,4	26	10,9	151	63,4	59	24,8	4,120	0,632
Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme	1	0,4	5	2,1	45	18,9	142	59,7	45	18,9	3,950	0,706
Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuyabilme	2	0,8	0	0,0	17	7,1	125	52,5	94	39,5	4,300	0,674
Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kuran'ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme	0	0,0	10	4,2	97	40,8	102	42,9	29	12,2	3,630	0,750
İslam Düşünce Ekollerinin ve Mezheplerin Temel Özellikleri Hakkında	0	0,0	13	5,5	88	37,0	110	46,2	27	11,3	3,630	0,755
Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık Yapabilme	1	0,4	3	1,3	35	14,7	154	64,7	45	18,9	4,000	0,653
Hz. Peygamberin Dindeki Konumunu Açıklayabilme ve Hayatından Örnekler Aktarabilme	1	0,4	0	0,0	20	8,4	142	59,7	75	31,5	4,220	0,625
Alanla İlgili Olarak Bilimsel Yayınlarından İstifade Etme	1	0,4	11	4,6	75	31,5	127	53,4	24	10,1	3,680	0,734
Misyonerlik ve Diyalog Kavramları Hakkında	0	0,0	12	5,0	101	42,4	109	45,8	16	6,7	3,540	0,697
Avrupa'da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunları Hakkında	1	0,4	3	1,3	62	26,1	135	56,7	37	15,5	3,860	0,697
Avrupa'da Yaşayan Müslümanların Kültürel ve Günlük Hayata İlişkin Sorunları	1	0,4	3	1,3	64	26,9	132	55,5	38	16,0	3,850	0,705
Din Görevlilerinin Görev ve Sorumlulukları Hakkında	1	0,4	0	0,0	21	8,8	138	58,0	78	32,8	4,230	0,636
Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında	1	0,4	0	0,0	22	9,2	135	56,7	80	33,6	4,230	0,644
Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama	0	0,0	5	2,1	65	27,3	123	51,7	45	18,9	3,870	0,730
Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Teknikleri	0	0,0	3	1,3	40	16,8	140	58,8	55	23,1	4,040	0,671
Avrupa'nın Sosyo-kültürel ve Dini Yapısını Tanıma	1	0,4	13	5,5	114	47,9	87	36,6	23	9,7	3,500	0,762

Tablo 20'nin Devamı

Cami Dışı Ortamlarda Yapılan Görevler (cezaevi, Hastane, Huzurevi)	8	3,4	29	12,2	65	27,3	105	44,1	31	13,0	3,510	0,980
Tefsir, Hadis, Fıkıhla İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme	1	0,4	4	1,7	63	26,5	137	57,6	33	13,9	3,830	0,693
Avrupa'daki Dini Akımlar Hakkında	1	0,4	29	12,2	118	49,6	76	31,9	14	5,9	3,310	0,776
Türkçe'nin Yanında Almanca Olarak da Vaaz ve Hutbe Yapabilme	104	43,7	88	37,0	26	10,9	15	6,3	5	2,1	1,860	0,986
Hafta Sonu ve Tatillerde Çocuklara Yönelik Dersler İle İlgili	1	0,4	4	1,7	16	6,7	125	52,5	92	38,7	4,270	0,697
Yetişkinlere Yönelik Kuran-ı Kerim ve Dini Bilgiler Dersleri İle İlgili	1	0,4	1	0,4	20	8,4	127	53,4	89	37,4	4,270	0,665
Bayanlara Yönelik Programlar İle İlgili	1	0,4	16	6,7	38	16,0	132	55,5	51	21,4	3,910	0,822
Gençlere Yönelik Program ve Faaliyetler İle İlgili	2	0,8	2	0,8	36	15,1	123	51,7	75	31,5	4,120	0,750
Durumun Gerektirdiğine Göre Hitabet Etme Konusundaki Yeterlik	1	0,4	1	0,4	20	8,4	139	58,4	77	32,4	4,220	0,645
İslam Tarihindeki Olayları Sebep ve Sonuçlarıyla Birlikte Açıklayabilme	0	0,0	7	2,9	57	23,9	135	56,7	39	16,4	3,870	0,711
Din Hizmetleriyle İlgili Strateji, Yöntem ve Teknikleri Uygulama	0	0,0	11	4,6	65	27,3	130	54,6	32	13,4	3,770	0,736
Dindeki Farklı Görüş ve Yorumları Bilme ve İlahiyat Alanındaki Temel Problemleri Tanıma	0	0,0	9	3,8	83	34,9	115	48,3	31	13,0	3,710	0,739
Etkili İletişim Kurabilme ve Yaşadığı Toplumu Tanıyabilme	1	0,4	1	0,4	39	16,4	136	57,1	61	25,6	4,070	0,687
Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme	1	0,4	2	0,8	39	16,4	139	58,4	57	23,9	4,050	0,689
Diğer Dinler Hakkında Yeterli Bilgiye Sahip Olma	0	0,0	16	6,7	88	37,0	120	50,4	14	5,9	3,550	0,708
Hedef Kitlenin İlgisi, İhtiyaç ve Beklentisini Tespit Etme	1	0,4	1	0,4	38	16,0	151	63,4	47	19,7	4,020	0,643
Cenaze Yıkama ve Cenaze Hizmetleri Hakkında	5	2,1	7	2,9	15	6,3	112	47,1	99	41,6	4,230	0,858
Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme	1	0,4	11	4,6	52	21,8	111	46,6	63	26,5	3,940	0,840
Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme	3	1,3	20	8,4	88	37,0	102	42,9	25	10,5	3,530	0,840
Protokol Kurallarını Bilme	3	1,3	11	4,6	51	21,4	130	54,6	43	18,1	3,840	0,818
Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma	2	0,8	15	6,3	50	21,0	133	55,9	38	16,0	3,800	0,812
Önemli Gün ve Gecelerde Program Düzenleme	1	0,4	2	0,8	7	2,9	123	51,7	105	44,1	4,380	0,630
Sözsüz İletişim (jest Ve Mimik) Kullanabilme	2	0,8	3	1,3	38	16,0	132	55,5	63	26,5	4,050	0,741
Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme	1	0,4	2	0,8	12	5,0	131	55,0	92	38,7	4,310	0,645

Araştırmaya katılan Yurtdışında çalışan din görevlilerinin “Mesleki Yeterlilikleri” ile ilgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

Araştırmaya katılan din görevlilerinin mesleki yeterlilik düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde, mesleki yeterlilik açısından ortalamalarının yüksek ($3,888 \pm 0,470$) olduğu görülmektedir. Din görevlilerinin kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmelerini, yurt dışı görevine seçileceklerde aranan belli bir eğitim düzeyine, belli bir mesleki tecrübeye ve de üç aşamalı yapılan sınavlarda istenilen başarı düzeyine ulaşmalarına bağlayabiliriz. Din görevlilerinin mesleki yeterliliklerini tespit etmek için din görevlilerine 42 yeterlik düzeyi sorusu yöneltilmiştir. Bu yeterlik düzeyleri arasında kendilerini en fazla yeterli gördükleri üç unsur önemli gün ve gecelerde program düzenleme, Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme ve Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyabilme olmuştur. Yeterlilik düzeylerinin büyük bölümünde bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yüksek düzeyde yeterli görmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre fıkhi meselelerin çözümünde din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,8'i yetersiz, %13,9'u biraz yeterli, %68,9'u yeterli, %16,0'ı çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlilerinin bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin fıkhi meselelerin çözümünde izlenecek yöntemlerle ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Birinci ve ikinci neslin klasik diyebileceğimiz daha çok ilmihal içerikli sorularına muhatap olan din görevlileri bu konularda yeterli gözükseler de her geçen gün çoğulcu bir toplumda yaşamaktan kaynaklanan sorulara muhatap olmaktadır. Bu tür soruların cevabının klasik fetva kitaplarında bulunmadığından din görevlilerinin Din İşleri Yüksek Kurulundan daha yoğun destek alması (Çekin 226) ve bu konularda kendilerini yetiştirmeleri hizmet kalitesini artıracaktır.

Vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden yararlanma konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %6,3'ü biraz yeterli, %62,2'si yeterli, %31,1'i çok

yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında bu konuda din görevlileri kendilerini yüksek düzeyde yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden yararlanma ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 21: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma	10 Yıldan Az	64	4,340	0,623	3,610	0,014	1 > 4 2 > 4 3 > 4
	10-19 Yıl	88	4,200	0,506			
	20-29 Yıl	71	4,270	0,585			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,800	0,862			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden yararlanma puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,610; p=0,014<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10 yıldan az, 10-19 yıl arası ve 20-29 yıl arasında olanlar vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden yararlanma konusunda görev süresi 30 yıl ve üstü olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedirler. Ayrıca vaaz ve irşatlarda ayetlerden yararlanma konusunda kendilerini en fazla yeterli gören grup, görev süresi 10 yıldan az olanlar iken kendilerini en az yeterli gören grup ise görev süresi 30 yıldan fazla olanlar oluşturmaktadır. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli gören grubun sebebini bilgilerinin tazeliğine ve görev heyecanlarını kaybetmemiş olmalarına, kendilerini en az yeterli gören grubun sebebini ise eski tecrübelerine dayanarak geleneksel yöntemlerle vaaz etmelerine bağlayabiliriz.

Tablo 22: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Ayetlerden Yararlanma	Bay	219	4,210	0,599	-2,229	0,027
	Bayan	19	4,530	0,513		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden yararlanma puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.229$; $p=0.027<0,05$). Buna göre vaaz ve irşatlarda ayetlerden yararlanma konusunda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma konusunda din görevlileri kendilerini %0,4'ü çok yetersiz, %0,4'ü yetersiz, %10,9'u biraz yeterli, %63,4'ü yeterli, %24,8'i çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlilerinin bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 23: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma Düzeyinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma	10 Yıldan Az	64	4,270	0,623	3,213	0,024	1 > 4 2 > 4 3 > 4
	10-19 Yıl	88	4,080	0,592			
	20-29 Yıl	71	4,110	0,599			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,730	0,884			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma puanları ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=3,213$; $p=0,024<0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye'de görev yapma süresi 10 yıldan az, 10-19 yıl arası ve 20-29 yıl arasında olanlar vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma konusunda görev süresi 30 yıl ve üstü olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedirler. Ayrıca vaaz ve irşatlarda hadislerden yararlanma konusunda kendilerini en fazla yeterli gören grup, görev süresi 10 yıldan az

olanlar iken kendilerini en az yeterli gören grup ise görev süresi 30 yıldan fazla olanlar oluşturmaktadır. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli gören grubun sebebini bilgilerinin tazeliğine ve görev heyecanlarını kaybetmemiş olmalarına, kendilerini en az yeterli gören grubun sebebini ise eski tecrübelerine dayanarak geleneksel yöntemlerle vaaz etmelerine bağlayabiliriz.

Tablo 24: Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Vaaz ve İrşat Hizmetlerinde Hadislerden Yararlanma	Bay	219	4,080	0,627	-3,389	0,001
	Bayan	19	4,580	0,507		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.389$; $p=0.001<0,05$). Vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma konusunda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Vaaz planlama ve ders materyali geliştirme konusunda din görevlileri kendilerini %0,4'ü çok yetersiz, %2,1'i yetersiz, %18,9'u biraz yeterli, %59,7'si yeterli, %18,9'u çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Vaizin vaaz veya ders planlama ve materyal hazırlama yeterliliği, vaaz veya dersin kalıcılığını doğrudan etkileyen bir durumdur. Vaiz konusunu dikkate alarak amaçlarını, konuyu hangi yöntemle işleyeceğini, kullanacağı ayet ve hadisleri ve diğer materyali seçer. Vereceği örnekleri belirler. Örneklerin anlaşılır olmasına özen gösterir. Vaaz veya ders sırasında muhataplarının zihninde oluşması muhtemel soruların neler olabileceğini düşünerek bunlara cevap hazırlar (Aşıkoğlu 21). Böylece vaazın veya dersin amaçlarını gerçekleştirmeye çalışır. Vaazın başarılı olması için ana fikrinin ve amaçlarının belirlenmesi, planlanmış olması ve vaazdan önce birkaç kez gözden geçirilmiş olması önemlidir.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz planlama ve ders materyali geliştirme ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi, yurt dışındaki görevi ve cinsiyet

değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 25: Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme	10 Yıldan Az	64	4,090	0,750	4,947	0,002	1 > 4 2 > 4 3 > 4
	10-19 Yıl	88	3,930	0,583			
	20-29 Yıl	71	3,960	0,706			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,330	0,900			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz planlama ve ders materyali geliştirme puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=4,947; p=0,002<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10 yıldan az, 10-19 yıl arası ve 20-29 yıl arasında olanlar vaaz planlama ve ders materyali geliştirme konusunda görev süresi 30 yıl ve üstü olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedirler. Ayrıca vaaz planlama ve ders materyali geliştirme konusunda kendilerini en fazla yeterli gören grup, görev süresi 10 yıldan az olanlar iken kendilerini en az yeterli gören grup ise görev süresi 30 yıldan fazla olanlar oluşturmaktadır. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli gören grubun sebebini bilgilerinin tazeliğine ve görev heyecanını kaybetmemiş olmalarına bağlarken, kendilerini en az yeterli görenlerin sebebini ise önceki tecrübelerine dayanarak vaaz etmelerine bağlayabiliriz. Ancak vaaz planlamasının yapılması konuya hakim olmada, konu bütünlüğü sağlamada ve zamanı doğru kullanmada önemli bir faktör olduğu unutulmamalıdır.

Tablo 26: Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Vaaz Planlama Ve Ders Materyali Geliştirme	Uzun Süreli	197	3,980	0,677	3,767	0,025	1 > 2 3 > 2
	Kısa Süreli	31	3,650	0,839			
	Diğer	10	4,200	0,632			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz planlama ve ders materyali geliştirme puanları ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=3,767$; $p=0,025<0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Yurt dışındaki görevi uzun süreli ve diğer (müftü, şube müdürü, murakıp ve uzmanlar) olanlar vaaz planlama ve ders materyali geliştirme konusunda kendilerini, yurt dışındaki görevi kısa süreli olanlardan daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en yeterli görenler müftü, şube müdürü, murakıp ve uzmanların oluşturduğu grup olurken; kendilerini en az yeterli gören grup görevi kısa süreli olanlar oluşturmaktadır. Kendilerini en yeteri gören müftü, şube müdürü ve uzmanların oluşturduğu diğer grubu ile uzun süreli din görevlilerinin büyük çoğunluğunun en az lisans mezunu olduğu; kısa süreli din görevlilerinin ise büyük çoğunluğunun ön lisans mezunu olduğu düşünüldüğünde bu konudaki etkili faktörün eğitim olduğu söylenebilir.

Tablo 27: Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Vaaz Planlama ve Ders Materyali Geliştirme	Bay	219	3,920	0,699	-2,058	0,041
	Bayan	19	4,260	0,733		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin vaaz planlama ve ders materyali geliştirme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2,058$; $p=0,041<0,05$). Vaaz planlama ve ders materyali geliştirme konusunda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyabilme konusunda din görevlileri kendilerini %0,8'i çok yetersiz, %7,1'i biraz yeterli, %52,5'i yeterli, %39,5'i çok yeterli görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli hissetmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyabilme puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık

gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Yurt içinde din görevlilerinin mesleki yeterlikleriyle ilgili yapılan bir araştırmada din görevlilerin %61,3'ü kendilerinin Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma noktasında yetersiz olduğunu düşünmektedir. Başka bir araştırmada ise din görevlilerinin %39,3'ü kendilerini güzel Kur'an okuma noktasında yeterli görmektedir (Acuner-Artan 89).

Ayrıca istatistiklerde eğitim durumu, hafız olma, tashihi huruf ve aşare takrib tayyibe kurslarına katılmış olma değişkenlerinin karşılaştırdığında anlamlı bir farklılığın olması beklenirken böyle bir farklılığın olmadığı görülmüştür. O halde burada akla gelebilecek bir diğer husus yurt dışı sınavı mülakatlarında Kur'an-ı Kerim'i güzel okuma yeteneğinin belirleyici bir faktör olması olabilir. Yurtdışına gönderilen din görevlilerinin seçiminde güzel Kur'an okumaya verilen önem bu başarıyı elde etmede paya sahip denilebilir.

Okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kuran-ı Kerim'in mealini açıklayabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %4,2'si yetersiz, %40,8'i biraz yeterli, %42,9'u yeterli, %12,2'si çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kuran-ı Kerim'in mealini açıklayabilme ortalamalarının; Türkiye'de görev yapma süresi, Türkiye'deki görevi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır. Ancak araştırma sonuçlarına göre din görevlilerinin %78,5 Arapça seviyelerinin orta ve zayıf düzeyde olduğunu belirtmiştir. Arapça seviyeleri bu durumdayken kendilerini, okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim mealini açıklayabilme noktasında yüksek düzeyde yeterli görmeleri ayrı bir araştırmanın konusu olabilecek durumdadır.

Tablo 28: Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme Düzeyinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme	10 Yıldan Az	64	3,940	0,833	6,273	0,000	1 > 2 1 > 3 1 > 4
	10-19 Yıl	88	3,560	0,641			
	20-29 Yıl	71	3,540	0,693			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,200	0,862			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kuran-ı Kerim'in mealini açıklayabilme puanları ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. (F=6,273; p=0,000<0.05) Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. . Türkiye'de görev yapma süresi 10 yıldan az olanlar okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kuran-ı Kerimin mealini açıklayabilme konusunda kendilerini Türkiye'de görev yapma süresi 10-19 yıl, 20-29 yıl arası ve 30 yıldan fazla olanlardan daha yeterli bulmaktadırlar. Bu konuda kendilerini en yeterli görenler görev süresi 10 yıldan az olanlar iken, en az yeterli görenler ise görev süresi 30 yıldan fazla olanlar olmuştur. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli gören grubun sebebini bilgilerinin tazeliğine bağlayabiliriz.

Tablo 29: Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme Düzeyinin Türkiye'deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme	Vaiz	28	3,860	0,651	3,315	0,012	1 > 2 4 > 2 1 > 3 4 > 3
	İmam Hatip	140	3,530	0,781			
	Müezzin Kayyım	19	3,420	0,507			
	Kur'an Kursu Öğreticisi	29	3,970	0,731			
	Diğer	22	3,730	0,703			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin okuduğu ayetleri anlayabilme ve kuranı kerimin mealini açıklayabilme puanları ortalamalarının Türkiye'deki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan

anlamli bulunmuştur ($F=3,315$; $p=0,012<0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Türkiye'deki görevi vaiz ve Kuran Kursu öğreticisi olanlar okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kuran-ı Kerim'in mealini açıklayabilme konusunda kendilerini Türkiye'deki görevi imam hatip ve müezzin kayyım olanlardan daha yeterli görmektedirler. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler vaizler iken en az yeterli görenler müezzin kayyımlar olmuştur. Vaizlerin bu konuda kendilerini daha fazla yeterli görmesinin sebebi vaiz olabilmek için Arapça bilgisinin ve Kur'an-ı Kerim'in mealini açıklayabilmenin belirleyici bir faktör olmasıdır.

Tablo 30: Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Okuduğu Ayetleri Anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in Mealini Açıklayabilme	Bay	219	3,580	0,733	-3,259	0,001
	Bayan	19	4,160	0,765		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kur'an-ı Kerim'in mealini açıklayabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3,259$; $p=0,001<0,05$). Bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

İslam düşünce ekollerinin ve mezheplerin temel özelliklerini bilme konusunda din görevlileri kendilerini, %5,5'i yetersiz, %37,0'ı biraz yeterli, %46,2'si yeterli, %11,3'ü çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuda kendileri yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin bu konudaki puanlarının ortalamaları yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Yurt dışının kendine has yapısından dolayı burada yaşayan Müslümanlar yurt içindekilerden farklı mezheplere ve düşünce ekollerine de sahiptir. Her ne kadar din görevlilerin muhatap olduğu insanlar yoğunlukla Türkler olsa da farklı milletlerden insanla da muhatap olmaktadır. Bu sebeple mezhepler ve farklı İslam düşünce

ekolleri hakkında yurt içinde görev yapan din görevlilerinden daha fazla birikime sahip olmaları gerekmektedir.

Din hizmetlerinde rehberlik ve dini danışmanlık yapabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %1,3'ü yetersiz, %14,7'si biraz yeterli, %64,7'si yeterli, %18,9'u çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri, din hizmetlerinde rehberlik ve dinî danışmanlık yapabilme konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedirler. Ancak din görevlileri bu alanda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görse de genel eğitimde rehberlik ve psikolojik danışma hızla gelişip yayılmasına rağmen, din eğitiminde gerilerde (Bulut 42) olduğu söylenmektedir. Din bir alışkanlık dönemi şeklinde klasik anlatım ve eğitimlerle sınırlı tutulmamalıdır. Artık insanların özellikle maneviyat bağlantılı zihinsel ve duygusal sorunlarının salt bilgilendirme ameliyesi ile çözülemeyecek kadar karmaşık olduğu anlaşılmıştır (Cebeci, 2010: 61). Bazen bir teselli, bir umut, bir destek, bilgiden çok işe yaramakta, insanlara yeni ufuklar açıp yeni istikametler kazandırmaktadır. Ayrıca yurtdışında din görevlisinin muhatap olduğu kitlenin kendine özgü durumlarından dolayı rehberlik ve dini danışmanlık ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü yurt dışında camiler sadece namaz kılınan yerler olmayıp aynı zamanda insanların sosyalleştiği, dertlerinin ve sıkıntılarını paylaştığı bir yaşam alanlarıdır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin din hizmetlerinde rehberlik ve dinî danışmanlık yapabilme ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 31: Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık Yapabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık Yapabilme	Bay	219	3,980	0,660	-2,186	0,030
	Bayan	19	4,320	0,478		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin din hizmetlerinde rehberlik ve dinî danışmanlık yapabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.186$; $p=0.030<0,05$). Bu

konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Hız peygamberin dindeki konumunu açıklayabilme ve hayatından örnekler verebilme konusunda din görevlileri kendilerini %0,4'ü çok yetersiz, %8,4'ü biraz yeterli, %59,7'si yeterli, %31,5'i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri, Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklayabilme ve hayatından örnekler aktarabilme konusunda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli hissetmektedir. Din görevlilerinin aldığı eğitim, yurt içinde kazandıkları deneyim ve araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda din görevlilerinin bu alanda yeterli olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklayabilme ve hayatından örnekler verebilme ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 32: Hz. Peygamberin Dindeki Konumunu Açıklayabilme ve Hayatından Örnekler Aktarabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Hz. Peygamberin Dindeki Konumunu Açıklayabilme ve Hayatından Örnekler Aktarabilme	Bay	219	4,190	0,618	-2,653	0,009
	Bayan	19	4,580	0,607		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Hz. peygamberin dindeki konumunu açıklayabilme ve hayatından örnekler aktarabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.653$; $p=0.009<0,05$). Bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %4,6'sı yetersiz, %31,5'i biraz yeterli, %53,4'ü yeterli, %10,1'i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin alanla ilgili olarak

bilimsel yayınlardan istifade etme ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Misyonerlik ve diyalog kavramları hakkında din görevlileri kendilerini %5,0’i yetersiz, %42,4’ü biraz yeterli, %45,8’i yeterli, %6,7’si çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri misyonerlik ve diyalog kavramları hakkında kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin misyonerlik ve diyalog kavramları ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyanz analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Avrupa’da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunları hakkında din görevlileri kendilerini, %0,4’ü çok yetersiz, %1,3’ü yetersiz, %26,1’i biraz yeterli, %56,7’si yeterli, %15,5’i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedir. Yurt dışındaki vatandaşlarımızın dini ve milli kimliklerini muhafazası açısından çok önemli yeri bulunan aile konusunda; gayri müslimler ile evlilik, geçici evlilikler, nikahsız beraberlikler, anavatandaki eşin terk edilmesi gibi pek çok problemi bulunmaktadır (Paçacı 658). Onların aile konusunda bilinçlendirilmesinde din görevlilerine büyük görevler düşmektedir. Ancak dini değerlerin ve ahlaki erdemlerin planlı ve programlı öğretim kapsamında teorik olarak öğretilmesinin yeterince pratik sonuç vermediği de bilinen bir gerçektir (Cebeci, 2011: 89). Bu gerçekten hareketle söyleyebiliriz ki din görevlileri muhatap olduğu kitlenin ailevi ve ahlaki sorunlarını çözmede öncelikle kendi aile yaşantılarıyla örnek olmalıdır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa’da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunları hakkında ortalamalarının, Türkiye’deki görevi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 33: Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunlarını Bilme Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunlarını Bilme	Vaiz	28	4,000	0,667	3,789	0,005	4 > 2 1 > 5 3 > 5 4 > 5
	İmam Hatip	140	3,790	0,697			
	Müezzin Kayyım	19	4,050	0,621			
	Kur'an Kursu Öğreticisi	29	4,170	0,602			
	Diğer	22	3,550	0,739			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa’da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunları hakkında puanları ortalamalarının Türkiye’deki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=3,789$; $p=0,005<0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Türkiye’deki görevi Kur'an Kursu öğreticisi, vaiz ve müezzin kayyım olanlar Avrupa’da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunları hakkında kendilerini, Türkiye’deki görevi diğer (müftü, şube müdürü, murakıp ve uzmanlar) olanlardan daha yeterli görmektedir. Ayrıca görevi Kuran Kursu öğreticisi olanlar bu konuda kendilerini imam hatiplerden daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler Kuran kursu öğretmenleri iken en az yeterli görenler diğer grubundaki müftü, şube müdürü, murakıp ve uzmanlardır. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli gören grubun sebebini Türkiye’deki görevlerinde muhatap kitlenin ailevi ahlaki sorunlarıyla daha fazla karşılaşmalarına, kendilerini en az yeterli grubun sebebini ise daha çok idari işlerle meşgul olmalarına bağlayabiliriz.

Tablo 34: Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunlarını Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Ailevi ve Ahlaki Sorunlarını Bilme	Bay	219	3,830	0,693	1,973	0,050
	Bayan	19	4,160	0,688		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa’da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunları hakkında puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-1.973$;

$p=0.050<0,05$). Avrupa’da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunlarına hakim olma konusunda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Avrupa’da yaşayan Müslümanların kültürel ve günlük hayata ilişkin sorunlara hakim olma konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4’ü çok yetersiz, %1,3’ü yetersiz, %26,9’u biraz yeterli, %55,5’i yeterli, %16,0’ı çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Yapılan birçok araştırmanın verilerine göre Avrupa’da yaşayan Türklerin en hayati problemlerinin başında Müslüman-Türk kimliğinin korunması, Avrupa toplumuyla uyum sağlanması ve yeni kuşaklara dinin ve kültürel değerlerin aktarımı gelmektedir (Altıntaş 236). Araştırmaların sonuçlarından hareketle Avrupa’da yaşayan Müslümanlar cami ve din görevlilerinden sosyo-kültürel işlevler de beklediği söylenebilir. Bu sebeple Müslüman-Türk kimliğinin korunmasında camilerin ve burada görev yapan din görevlilerinin önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa’da yaşayan Müslümanların kültürel ve günlük hayata ilişkin sorunlarını bilme ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 35: Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Kültürel ve Günlük Hayata İlişkin Sorunlarını Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Avrupa’da Yaşayan Müslümanların Kültürel ve Günlük Hayata İlişkin Sorunları	Bay	219	3,830	0,708	-1,977	0,049
	Bayan	19	4,160	0,602		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa’da yaşayan Müslümanların kültürel ve günlük hayata ilişkin sorunları puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($t=-1.977$; $p=0.049<0,05$). Bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerine göre daha yeterli görmektedir.

Din görevlilerinin görev ve sorumlulukları hakkında araştırmaya katılan din görevlileri kendilerini %0,4'ü çok yetersiz, %8,8'i biraz yeterli, %58,0'ı yeterli, %32,8'i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmeleri yurt dışı görevine başlamadan önce belli bir mesleki tecrübeye sahip olmalarına bağlanabilir. Ancak din görevlisi görev ve sorumluluklarını yerine getirirken, muhatap olduğu kitleye karşı sevgi ve hoşgörü ile muamele edip, her türlü zorluk ve güçlüklerle mücadele ederek, kendisini insanlığın hizmetine adanmış bir kişiliğe de sahip olmadığı sürece sadece görevini yerine getiren bir memurdan öteye geçemeyecektir. Ayrıca Avrupa'da camilerden din hizmetinin yanında sosyal hizmetler de beklenmektedir ki derneklerin bugünkü insan varlığı itibarıyla ihtiyaç duyulan sosyal hizmetleri yürütecek yeterli sayıda profesyonel eleman olmaması sebebiyle bu durumda cemaate sosyal hizmet sunmak da din görevlisine düşmektedir. Yurt dışı din görevliliğinin tam olarak yerine getirilmesinin zorluğu da bu alanda ortaya çıkmaktadır (Çekin 224). Dolayısıyla din görevlisinin mesleki yeterliliğini, din hizmetinin yanında ortaya koyduğu sosyal hizmetlerle birlikte değerlendirmek yerinde olacaktır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin, din görevlilerinin görev ve sorumlulukları hakkındaki ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 36: Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarını Bilme Düzeyinin Türkiye'de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Din Görevlilerinin Görev ve Sorumlulukları Hakkında	10 Yıldan Az	64	4,300	0,609	4,360	0,005	1 > 4 2 > 4 3 > 4
	10-19 Yıl	88	4,320	0,515			
	20-29 Yıl	71	4,150	0,647			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,730	1,033			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin din görevlilerinin görev ve sorumlulukları hakkında puanları ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan

anlamli bulunmuştur($F=4,360$; $p=0,005<0.05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10 yıldan az, 10-19 yıl arası ve 20-29 yıl arasında olanlar, din görevlilerinin görev ve sorumlulukları hakkında görev yapma süresi 30 yıl ve üstü olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedir. Ayrıca bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler görev süresi 10-19 yıl arasında olanlar olurken en az yeterli görenler görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar olmuştur.

Cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında din görevlileri kendilerini, %0,4’ü çok yetersiz, %9,2’si biraz yeterli, %56,7’si yeterli, %33,6’sı çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli hissetmektedir. Belli bir tecrübeye ve belli niteliklere sahip olarak yurt dışı görevine başlayan din görevlilerinin bu alanda yeterli olduklarını söyleyebiliriz. Her ne kadar din görevlileri cami eksenli din hizmetlerinde yeterli görülse de yurt dışında din görevliliği sınırları çizilmiş rutin görevleri ihtiva etmemektedir. Buradaki hizmet din görevlilerinden beklentiler ve üstlenmek zorunda oldukları roller sebebiyle Türkiye örneğindeki cami hizmetleri mantığı ile anlaşılabilir. Yurt dışında camiye yüklenen görevlerdeki farklılaşma, kısmen göçmenliğin, kısmen çoğulcu bir toplumda yaşamının, kısmen de Türkiye’de din hizmeti veren yerleşik kurumların yokluğundan kaynaklanmaktadır (Çekin 225). Yurt dışına seçilerek gönderilen din görevlileri rutin cami hizmetlerinde zorlanmasalar da farklı kesimlerin farklı beklentilerine her an cevap vermeye çalışmanın ancak taşıyanların idrak edebileceği ağır bir yük olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi, yaş ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 37: Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında Düzeylerinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında	10 Yıldan Az	64	4,310	0,614	4,418	0,005	2 > 3 1 > 4 2 > 4
	10-19 Yıl	88	4,340	0,544			
	20-29 Yıl	71	4,110	0,622			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,800	1,082			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur(F=4,418; p=0,005<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10-19 yıl olanlar cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında kendilerini görev yapma süresi 20-29 yıl ve 30 yıl üstü olanlardan; görev yapma süresi 10 yıldan az olanlar ise görev yapma süresi 30 yıl ve üstü olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler görev süresi 10-19 yıl arasında olanlar iken en az yeterli görenler ise görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar olmaktadır.

Tablo 38: Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında Düzeylerinin Yaş değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında	30-39	89	4,360	0,549	3,623	0,028	1 > 2
	40-49	116	4,120	0,687			
	50-59	33	4,270	0,674			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında puanları ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur(F=3,623; p=0,028<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Yaş faktörüne göre değerlendirildiğinde

yaşı 30-39 olanların cami eksenli din hizmetleri konusunda yaşı 40-49 olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedir. Ayrıca bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler yaşı 30-39 arasında olanlar olurken en az yeterli görenler yaşı 40-49 arasında olanlar olmuştur.

Tablo 39: Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Cami Eksenli Din Hizmetlerinin Niteliği Hakkında	Bay	219	4,200	0,647	-2,481	0,014
	Bayan	19	4,580	0,507		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.481$; $p=0.014<0,05$). Cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında bayan din görevlileri erkek din görevlilerine göre kendilerini daha yeterli görmektedir.

Meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama konusunda din görevlileri kendilerini, %2,1'i yetersiz, %27,3'ü biraz yeterli, %51,7'si yeterli, %18,9'u çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Yurt dışında din görevlisinden din hizmetinin yanında sosyal ve kültürel hizmetlerin beklendiğini belirtmiştik. Din görevlilerinin sosyal ve kültürel alanlarda başarılı hizmet yapabilmeleri ve yeni projeler hayata geçirebilmeleri; derneklerin sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmaya ne kadar hazır olduklarına ve dernek yönetimleri ile ne kadar iş birliği sağlayacaklarına bağlıdır. Din görevlilerinin bu alanda göstereceği başarı resmi sıfatından çok kişisel karizmasının ön plana çıkmasını, çevresi ile ilişkilerinin ayrı bir boyut kazanması, görev yaptıkları dernekte kabul görmesini sağlarken; bu alandaki başarısızlık resmi bir soruşturma gerektirmese de bulunduğu dernekte huzurlu görev yapamaması ve açıktan tenkite uğraması sonuçlarını doğurmaktadır (Çekin 224).

Araştırmaya katılan din görevlilerinin meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre grup ortalamaları

arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre grup anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 40: Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Meslekle İlgili Olarak Yeni Projeler Üretme ve Uygulama	Uzun Süreli	197	3,880	0,689	3,814	0,023	3 > 1 3 > 2
	Kısa Süreli	31	3,680	0,871			
	Diğer	10	4,400	0,843			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama puanları ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,814; p=0,023<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Yurt dışındaki görevi diğer (sözleşmeli, eş durumundan görevlendirme ile gelenler ve dernek görevlileri) olanlar meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama konusunda kendilerini uzun ve kısa süreli görevlilerden daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en yeterli görenler diğer grubunu oluşturanlar olurken en az yeterli görenler ise kısa süreli din görevlileri olmaktadır.

Din hizmetlerinde etkili konuşma ve dinleme teknikleri konusunda din görevlileri kendilerini, %1,3'ü yetersiz, %16,8'i biraz yeterli, %58,8'i yeterli, %23,1'i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalama bakıldığında ise din görevlileri din hizmetlerinde etkili konuşma ve dinleme teknikleri konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Amacına ulaşmış bir din hizmeti için din görevlisinin iyi bir konuşmacı olduğu kadar iyi bir dinleyici olması şarttır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin din hizmetlerinde etkili konuşma ve dinleme teknikleri ortalamalarının yaş ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 41: Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Tekniklerini Bilme Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Teknikleri	30-39	89	4,180	0,632	4,188	0,016	1 > 2
	40-49	116	3,910	0,654			
	50-59	33	4,090	0,765			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin din hizmetlerinde etkili konuşma ve dinleme teknikleri puanları ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=4,188; p=0,016<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre yaşı 30-39 olanların din hizmetlerinde etkili konuşma ve dinleme teknikleri açısından kendilerini yaşı 40-49 olanlardan daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli gören grup yaşı 30-39 arasında olanlar olurken kendilerini en az yeterli görenler yaşı 40-49 arasında olanlar oluşturmaktadır.

Tablo 42: Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Tekniklerini Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Din Hizmetlerinde Etkili Konuşma ve Dinleme Teknikleri	Bay	219	4,010	0,657	-2,259	0,060
	Bayan	19	4,370	0,761		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin etkili iletişim kurabilme ve yaşadığı toplumu tanıyabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur(t=-1.977; p=0.049<0,05). Bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha fazla yeterli görmektedir.

Avrupa'nın sosyo-kültürel ve dini yapısını tanıma konusunda din görevlileri kendilerini %0,4'ü çok yetersiz, %5,5'i yetersiz, %47,9'u biraz yeterli, %36,6'sı yeterli, %9,7'si çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri Avrupa'nın sosyo-kültürel ve dini yapısını tanıma konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli

görmektedirler. Yurt dışında görevlendirilen din görevlisi her ne kadar orada yaşayan kendi yurttaşlarına hizmet vermek için görevlendirilse de elli yılı aşkındır bu topraklarda yaşayan insanlar ister istemez Avrupa'nın sosyo-kültürel yapısından etkilenmiştir. Bu durum ilk nesil için pek söylenemese de burada doğup büyüyen, eğitimini burada tamamlayan üçüncü ve dördüncü nesil için rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla din görevlisinin Avrupa'nın sosyo-kültürel ve dini yapısını tanımadan yürütmeye çalıştığı hizmet eksik kalacaktır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa'nın sosyo-kültürel ve dini yapısını tanıma ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 43: Avrupa'nın Sosyo-kültürel ve Dini Yapısını Tanıma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Avrupa'nın Sosyo-kültürel ve Dini Yapısını Tanıma	Bay	219	3,450	0,749	-3,395	0,001
	Bayan	19	4,050	0,705		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa'nın sosyo-kültürel ve dini yapısını tanıma puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-3.395$; $p=0.001<0,05$). Buna göre bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli hissetmektedir.

Cami dışı ortamlarda yapılan görevler (cezaevi, hastane, huzurevi) konusunda din görevlileri kendilerini, %3,4'ü çok yetersiz, %12,2'si yetersiz, %27,3'ü biraz yeterli, %44,1'i yeterli, %13,0'ı çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin cami dışı ortamlarda yapılan görevlerle ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din hizmetlerinde cami içi ve cami dışı ayrımına gidilmesine rağmen özellikle cami dışı din

hizmetlerinde istenen dönüşümün henüz sağlanamamış olması nedeniyle, her ne kadar din görevlileri kendilerini yüksek düzeyde yeterli görseler de bireysel ve toplumsal taleplere istenen ölçüde cevap verilememektedir.

Tefsir, hadis ve fıkıhla ilgili kavram ve ilkeleri bilme konusunda din görevlileri kendilerini %0,4'ü çok yetersiz, %1,7'si yetersiz, %26,5'i biraz yeterli, %57,6'sı yeterli, %13,9'u çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri tefsir, hadis, fıkıhla ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Din görevlilerinin aldığı eğitim, yurt içinde kazandıkları deneyim ve araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda din görevlilerinin bu alanda yeterli olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin tefsir, hadis, fıkıhla ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır. Buna göre bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli hissetmektedirler.

Tablo 44: Tefsir, Hadis, Fıkıhla İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Tefsir, Hadis, Fıkıhla İlgili Temel Kavram ve İlkeleri Bilme	Bay	219	3,790	0,683	-2,537	0,012
	Bayan	19	4,210	0,713		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin tefsir, hadis, fıkıhla ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.537$; $p=0.012<0,05$). Buna göre bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli hissetmektedirler.

Avrupa'daki dini akımları bilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %12,2'si yetersiz, %49,6'sı biraz yeterli, %31,9'u yeterli, %5,9'u çok yeterli olarak görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri Avrupa'daki dini akımlar hakkında bilgi sahibi olmaları konusunda kendilerini orta düzeyde yeterli görmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin Avrupa'daki dini akımlar ile ilgili

puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileri Almanca olarak vaaz ve hutbe yapma dışındaki diğer yeterlilik düzeylerinde kendilerini yüksek düzeyde yeterli görürken bu konuda kendilerini orta düzeyde yeterli görmektedir ki bu alandaki eksikliklerini ifade etmişlerdir. Teknolojik, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişme ve değişimler insanları etkilemektedir. Bu dinamikler içerisinde dini inanç ve yaşayışlarda çeşitli bunalımlar ve arayışlar belirmektedir (Buyrukçu; 2008, 3). Ayrıca Avrupa’da çok kültürlü ve çok dinli olmanın da etlisiyle birçok dini akım kendisine yer bulmaktadır. Özellikle de 1990’lardan sonra Avrupa ülkelerinde çeşitli akımlardan beslenen yeni Selefî anlayışın yaygınlaştığı gözlemlenmektedir (Erşahin 129). Maalesef Uluslararası terör ve şiddet olayları yanlış ve eksik dini yorumlarla İslami referanslar üreterek varlıklarını sürdürmektedirler. Bu durum gösteriyor ki kişi için dini bilginin kaynağı ve bu bilgiyi aktaranların önemi net olarak ortaya çıkmaktadır. Din görevlileri bu konuda yeterli bilgiye sahip olmazsa ve gençleri yeteri kadar bilgilendirmezse gençlerin bazı zararlı akımlara katılması olasıdır.

Türkçe'nin yanında Almanca olarak da vaaz ve hutbe yapabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %43,7'si çok yetersiz, %37,0'si yetersiz, %10,9'u biraz yeterli, %6,3'ü yeterli, %2,1'i çok yeterli olarak görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise bu konuda din görevlileri kendilerini zayıf düzeyde yeterli görmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin Türkçe'nin yanında Almanca olarak da vaaz ve hutbe yapabilme puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Almanya’da üçüncü ve dördüncü neslin yetişmeye başlamasıyla önümüzdeki yıllarda daha fazla hissedilecek olan bir problem ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni yetişen neslin Türkçe konuşma ve anlama yeterlilikleri göz önünde bulundurularak söylenebilir ki, Türkçe yapılan vaazlar ve verilen hutbeler önümüzdeki yıllarda daha az kişi tarafından anlaşılacaktır. Ancak din görevlilerinin büyük bir kısmı görevinin yoğunluğu ve dil öğrenmek için gerekli şartların olmayışından dolayı dil konusunda çaba göstermeyip, kendileri için gerekli

asgari birkaç Almanca kelime ile görevlerini tamamlamaktadırlar. Ancak az sayıda da olsa alt yapısı ve özel ilgisi olan din görevlileri dil öğrenebilmektedir. Günümüz Almanya'sında din görevlisinin dil bilmemesi önemli bir eksiklik olarak görülse de çalışma koşulları açısından bunu gerçekleştirme şansı son derece zayıftır. Çünkü dil öğrenme zor ve kendi mantığı içinde kuralları olan bir süreçtir. İmkani ve vakti olan görevlilerden bile sadece dil kurslarını takip ederek tatmin edici seviyede ve vaaz verecek düzeyde dil bilmelerini beklemek gerçekçi değildir (Çekin 227).

Hafta sonu ve tatillerde çocuklara yönelik dersler ile ilgili din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %1,7'si yetersiz, %6,7'si biraz yeterli, %52,5'i yeterli, %38,7'si çok yeterli olarak görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin hafta sonu ve tatillerde çocuklara yönelik derslerdeki yeterlik puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Her ne kadar din görevlileri camiye gelen çocuklar konusunda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görseler de buralarda performansı çok yüksek bir din eğitimi verildiği söylenemez. Hafta sonu kurslarında ciddi olarak öğrencilerin devamsızlığı takip edilememekte, sınıf geçme ve kalmaya etki edecek not verme yöntemi de söz konusu olmadığından bu durum cami derneklerinde ciddi ve ideal anlamda din eğitimi ve öğretimi verilmesine mani olmaktadır. Buna bir de velilerin çocuklarını camilere dini ve kültürel kimliklerini kaybetme endişesiyle gönderdiklerini, camiye bir sığınma ve kimlik oluşturma aracı olarak görme eğiliminin olduğunu ilave ettiğimizde önümüze izah edilmeye muhtaç başka bir sosyo-psikolojik manzara çıkmaktadır (Altıntaş 243). Diğer bir sorun ise Almanya'daki günümüz çocuklarının Türkçe anlama ve konuşma problemiyle karşı karşıya kalan din görevlilerinin iletişimi alanında hissedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma ve namaz dualarını öğrenme konusunda sorun çıkmasa da temel dini bilgilerin verilmesinde problem yaşanması kaçınılmazdır. Ayrıca Almanya'da yapılan bir araştırmaya göre camilerde açılan Kur'an kurslarına katılan öğrencilerin oranı %7'dir (Başkurt 86). Almanya'da okullarda İslam din dersinin verilmediği düşünüldüğünde

camiyeye gelmeyen asıl büyük kesimin dini geleceği kaygı vericidir ve bu konuda çözüm üretilmeye ihtiyaç vardır.

Yetişkinlere yönelik Kuran-ı Kerim ve dini bilgiler dersleri ile ilgili din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,4'ü yetersiz, %8,4'ü biraz yeterli, %53,4'ü yeterli, %37,4'ü çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri yetişkinlere yönelik Kuran-ı Kerim ve dini bilgiler dersleri ile ilgili kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Din görevlilerinin yetişkinlere yönelik Kuran-ı Kerim ve dini bilgiler derslerindeki puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda göre fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Yetişkinlere yönelik derslerde istenilen verimi elde etmek için öncelikle çocuklardan farklı bir şekilde öğrendikleri bilinmeli, bununla birlikte öğretim açısından yetişkin özellikleri ve yetişkinlerin öğrenme metotları dikkate alınarak eğitim verilmelidir (Köylü 169-210). Böylece yetişkinlerin davranışlarında istenilen değişim ve gelişim sağlanabilir.

Bayanlara yönelik programlarla ilgili din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %6,7'si yetersiz, %16,0'ı biraz yeterli, %55,5'i yeterli, %21,4'ü çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin bayanlara yönelik programlar ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. 1992 yılında yapılan bir araştırmada yurt dışında görev yapan din görevlilerinin %47'si bayanlara yönelik bir faaliyetleri olmadığını belirtirken (Tavukçuoğlu 157); günümüzde hem bayan din görevlileri camileri dolaşarak vaaz ve irşat programları düzenlemekte, hem de erkek din görevlileri talep eden bayan cemaate haftalık sohbetler ve Kur'an-ı Kerim kursları düzenlenmektedir. Ataşelik bünyesindeki az sayıdaki bayan din görevlileri bölgelerindeki bütün camilere imkanlar ölçüsünde vaaz ve irşat hizmeti sunmaya çalışsa da bayan din görevlilerinin azlığı sebebiyle

camilere arzu edilen sıklıkta gidilememektedir. Ancak unutulmamalıdır ki bir toplumun varlığını devam ettirmesindeki en önemli faktörlerden birisi, sahip olduğu kültürel değerleri yaşama ve onun eğitimini sağlama çabasıdır (Altıntaş 235). Dolayısıyla çocukların eğitiminin ve toplumun şekillenmesinin mimarları olan bayanlara yönelik programlar, asimile olma tehlikesiyle yüz yüze olan bir toplumda daha fazla öneme sahiptir.

Gençlere yönelik program ve faaliyetler ile ilgili din görevlileri kendilerini %0,8'i çok yetersiz, %0,8'i yetersiz, %15,1'i biraz yeterli, %51,7'si yeterli, %31,5'i çok yeterli görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin gençlere yönelik program ve faaliyetler ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileri gençlere yönelik program ve faaliyetlerde kendilerini yüksek düzeyde yeterli görse de bugün camilerin çoğunun adeta emeklilerin toplanıp boş vakitlerini geçirdikleri kurumlar haline gelmiş olması, gençlerin de yoğun olarak sadece bayram ve cuma namazlarında camilere gitmesi bu alandaki hizmet eksikliğinin göstergesidir.

Durumun gerektirdiğine göre hitabet etme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,4'ü yetersiz, %8,4'ü biraz yeterli, %58,4'ü yeterli, %32,4'ü çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlilerinin aldığı eğitim, yurt içinde kazandıkları deneyim ve araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda din görevlilerinin bu alanda yeterli olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin durumun gerektirdiğine göre hitabet etme konusundaki yeterlik ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 45: Durumun Gerektirdiğine Göre Hitabet Etme Konusundaki Yeterlik Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Durumun Gerektirdiğine Göre Hitabet Etme Konusundaki Yeterlik	Bay	219	4,190	0,647	-2,569	0,011
	Bayan	19	4,580	0,507		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin durumun gerektirdiğine göre hitabet etme konusundaki yeterlik puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.569$; $p=0.011<0,05$). Buna göre bayan din görevlileri durumun gerektirdiğine göre hitabet etme konusundaki kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedirler.

İslam tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla birlikte açıklayabilme konusunda din görevlileri kendilerini %2,9'u yetersiz, %23,9'u biraz yeterli, %56,7'si yeterli, %16,4'ü çok yeterli görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedirler. Din görevlilerinin İslam tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla birlikte açıklayabilme ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. İslam tarihindeki çeşitli olayların sebep ve sonuçlarını açıklayabilme yeterliği din görevlisine bu olayların etkileriyle ortaya çıkan çeşitli fikir hareketlerinin ve mezheplerin aralarındaki farkı ayırt edebilme özelliği kazandırır.

Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama konusunda din görevlileri kendilerini, %4,6'sı yetersiz, %27,3'ü biraz yeterli, %54,6'sı yeterli, %13,4'ü çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlilerinin din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Dindeki farklı görüş ve yorumları bilme ve ilahiyat alanındaki temel problemleri tanıma konusunda din görevlileri kendilerini, %3,8'i yetersiz, %34,9'u biraz yeterli, %48,3'ü yeterli, %13,0'ü çok yeterli olarak görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlilerinin dindeki farklı görüş ve yorumları bilme, ilahiyat alanındaki temel problemleri tanıma puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. İlâhiyat alanıyla ilgili temel kavramlara hakimiyet, din görevlisinin konuşmalarındaki tutarlılık ve güvenilirlik açısından önemlidir. Din görevlisi, inanç ve ibadetle ilgili, Kur'an ve Sünnetle ilgili kavramları, mükellefin fiilleri ile ilgili konuları iyi bilmek ve gerektiğinde muhataplarına açıklamak durumundadır.

Etkili iletişim kurabilme ve yaşadığı toplumu tanıyabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,4'ü yetersiz, %16,4'ü biraz yeterli, %57,1'i yeterli, %25,6'sı çok yeterli olarak görmektedirler. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlileri etkili iletişim konusunda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görürken, Fransa'da yapılan bir araştırmada cemaat iletişim konusunda din görevlilerini kısmen yeterli görmektedir (Sağlam, 2011: 139). Araştırmalar farklı ülkelerde de yapılmış olsa din görevlilerinin iletişim yeterliliği konusunda din görevlileri ile muhatap olduğu kitle arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Din görevlilerinin mesleki yeterliği, sadece ibadetleri yerine getirecek ve cemaatin dini sorularına cevap verecek bilgiye sahip olması olarak değerlendirilmemelidir. En az bunun kadar önemli olan başka bir husus da, dini iletişim konusundaki gerekli bilgi ve yeterliliğe sahip olmasıdır.

Din hizmetleri ve din görevlileri üzerine yapılan araştırma ve değerlendirmeler din görevlilerinin yetersizliklerinin temel alan bilgisi eksikliğinden ziyade, kazanılan bilginin yeterince uygulamaya konulamaması ve bunun sonucu oluşan iletişimsizlikte yoğunlaşmakta olduğunu göstermektedir (Buyrukçu 16). Din görevlisi mesleki açıdan ne kadar yeterli olursa olsun, bu yeterliğin hizmet başarısına dönüşmesi iletişim yeterliğiyle doğru orantılıdır. Ayrıca dini bilginin öğretiminde kendine özgü birtakım

hassasiyetlerinden dolayı manevi ve soyut konulardaki öğrenmelerde ortaya çıkan iletişimsizlik ve çözümsüzlükler insanın ruhi ve manevi dünyasını derinden etkileme potansiyeline sahiptir. İslam dinini temsil edecek, anlatacak, sevdirecek, etkin kılacak insan camideki din görevlisidir. Bu itibarla görevlilerin seçiminde ehil, günün şartlarına göre yetişmiş, mesleki ve beşeri münasebetler açısından tecrübeli, insanlarla iletişimi kuvvetli kişiler tercih edilmelidir. Din görevlilerinin iletişim yeterliklerinin artırılması, mesleki ve diğer yeterliklerin artırılması kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin etkili iletişim kurabilme ve yaşadığı toplumu tanıyabilme ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 46: Etkili İletişim Kurabilme ve Yaşadığı Toplumu Tanıyabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Etkili İletişim Kurabilme ve Yaşadığı Toplumu Tanıyabilme	Bay	219	4,050	0,676	-1,977	0,049
	Bayan	19	4,370	0,761		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin etkili iletişim kurabilme ve yaşadığı toplumu tanıyabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-1.977$; $p=0.049<0,05$). Buna göre bayan din görevlileri etkili iletişim kurabilme ve yaşadığı toplumu tanıyabilme konusunda erkek meslektaşlarına göre kendilerini daha fazla yeterli görmektedir.

Meslek alanıyla ilgili bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırabilme ve ulaştığı bilgileri yorumlayabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,8'i yetersiz, %16,4'ü biraz yeterli, %58,4'ü yeterli, %23,9'u çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlileri dinî bir konuyu kaynaklardan araştırabilme ve gerektiğinde ayet ve hadisler ışığında yeni yorumlar yapabilme ya da kaynaklardan ulaştıkları bilgileri yorumlayarak yeni sonuçlar çıkarma yetkinliğine sahip olmaları önemlidir.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin meslek alanıyla ilgili bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırabilme ve ulaştığı bilgileri yorumlayabilme ortalamalarının

Türkiye’de görev yapma süresi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 47: Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme	10 Yıldan Az	64	4,140	0,687	2,674	0,048	1 > 4 2 > 4 3 > 4
	10-19 Yıl	88	4,080	0,572			
	20-29 Yıl	71	4,010	0,746			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,600	0,910			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin meslek alanıyla ilgili bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırabilme ve ulaştığı bilgileri yorumlayabilme puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. (F=2,674; p=0,048<0.05) Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10 yıldan az, 10-19 yıl ve 20-29 yıl arasında olanlar görev yapma süresi 30 yıl ve üstü olanlarda kendilerini daha yeterli görmektedirler. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler görev süresi 10 yıldan az olanlar iken kendilerini en az yeterli görenler görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar olmuştur.

Tablo 48: Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Meslek Alanıyla İlgili Bir Konuyu Çeşitli Kaynaklardan Araştırabilme ve Ulaştığı Bilgileri Yorumlayabilme	Bay	219	4,020	0,684	-2,141	0,033
	Bayan	19	4,370	0,684		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin meslek alanıyla ilgili bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırabilme ve ulaştığı bilgileri yorumlayabilme puanları ortalamalarının

cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($t=-2.141$; $p=0.033<0,05$). Bu konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha fazla yeterli görmekte-dirler.

Diğer dinler hakkında yeterli bilgiye sahip olma konusunda din görevlileri kendilerini, %6,7'si yetersiz, %37,0'ı biraz yeterli, %50,4'ü yeterli, %5,9'u çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin diğer dinler hakkında yeterli bilgiye sahip olma ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,4'ü yetersiz, %16,0'ı biraz yeterli, %63,4'ü yeterli, %19,7'si çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlilerinin hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Yurt dışında yaşayan vatandaşlara dini konularda hizmet götürebilmek için nasıl bir yapı ile muhatap olunduğunun bilinmesinin lüzumu kaçınılmazdır. Din görevlilerinin belli başlı problemleri, daha ziyade muhatap ekseni olduğundan muhatabın yeterince tanınmaması durumunda, belirli bir kapasiteye sahip görevliyi etkisiz hale getirmektedir. Bu sebeple din görevlilerinin henüz yurt dışı görevine başlamadan önce verilen seminerlerde bu konuda gerekli donanımı kazanmaları gerekmektedir.

Cenaze yıkama ve cenaze hizmetleri hakkında din görevlileri kendilerini, %2,1'i çok yetersiz, %2,9'u yetersiz, %6,3'ü biraz yeterli, %47,1'i yeterli, %41,6'sı çok yeterli

olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Yurt dışı görevine başlamadan önce yurt içinde belirli bir tecrübe kazanan din görevlilerinin bu alanda yeterli olduğunu söyleyebiliriz. Araştırmaya katılan din görevlilerinin cenaze yıkama ve cenaze hizmetleri hakkında puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Bilgisayar ve internet kullanabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4’ü çok yetersiz, %4,6’sı yetersiz, %21,8’i biraz yeterli, %46,6’sı yeterli, %26,5’i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Bilgisayar ve internet kullanımı konusunda din görevlilerinin bilgi ve yeterlilik sahibi olmaları yeni bilgilere ulaşma ve bunları değerlendirme açısından önem taşımaktadır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bilgisayar ve internet kullanabilme ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi, Türkiye’deki görevi, eğitim durumu, yaş ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 49: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme	10 Yıldan Az	64	3,920	0,841	2,754	0,043	2 > 4
	10-19 Yıl	88	4,090	0,721			
	20-29 Yıl	71	3,870	0,893			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,470	1,060			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bilgisayar ve internet kullanabilme puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=2,754; p=0,043<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10-19 yıl olanlar

bilgisayar ve internet kullanabilme konusunda görev yapma süresi 30 yıl ve üstü olanlardan kendilerini daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler görev süresi 10-19 yıl arasında olanlar iken kendilerini en az yeterli görenler görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar olmuştur.

Tablo 50: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme	Vaiz	28	4,390	0,629	2,423	0,049	1 > 2 1 > 4 1 > 5
	İmam Hatip	140	3,860	0,891			
	Müezzin Kayyım	19	3,950	0,705			
	Kur'an Kursu Öğreticisi	29	3,930	0,842			
	Diğer	22	3,860	0,710			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bilgisayar ve internet kullanabilme puanları ortalamalarının Türkiye’deki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=2,423; p=0,049<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Türkiye’deki görevi değişkenine göre bakıldığında vaiz olanların bilgisayar ve internet kullanabilme konusunda, Türkiye’deki görevi imam hatip, müezzin kayyım ve diğer olanlardan kendilerini daha yeterli gördüğü saptanmıştır. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler vaizler iken en az yeterli görenler iman hatipler olmuştur.

Tablo 51: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme	Ön Lisans	80	3,770	0,871	5,354	0,005	3 > 1 3 > 2
	Lisans	117	3,930	0,838			
	Yüksek Lisans	41	4,290	0,680			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bilgisayar ve internet kullanabilme puanları ortalamalarının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı

bulunmuştur($F=5,354$; $p=0,005<0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Eğitim durumu değişkenine göre bakıldığında bu konuda yüksek lisans mezunlarının kendilerini lisans ve ön lisans mezunlarından daha yeterli gördüğü anlaşılmıştır. Bilgisayar ve internet kullanma konusunda kendilerini en fazla yeterli görenler mezuniyet durumlarıyla orantılı olarak yüksek lisans, lisans ve ön lisans şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 52: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme	30-39	89	4,150	0,700	4,827	0,009	1 > 2 1 > 3
	40-49	116	3,850	0,887			
	50-59	33	3,700	0,918			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bilgisayar ve internet kullanabilme puanları ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur ($F=4,827$; $p=0,009<0,05$). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Bu konu yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde ise yaşı 30-39 arasında olanlar kendilerini yaşı 40-49 arası ve 50-59 arasında olanlardan daha yeterli görmektedir. Kendilerini en fazla yeterli görenler mezuniyet durumunda olduğu gibi yaşla orantılı olarak 30-39, 40-49, 50-59 şeklinde sıralanmıştır.

Tablo 53: Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Bilgisayar ve İnternet Kullanabilme	Bay	219	3,900	0,849	-2,333	0,020
	Bayan	19	4,370	0,597		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bilgisayar ve internet kullanabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($t=-2,333$; $p=0,020<0,05$). Bayan din görevlileri bu konuda da kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme konusunda din görevlileri kendilerini, %1,3'ü çok yetersiz, %8,4'ü yetersiz, %37,0'ı biraz yeterli, %42,9'u yeterli, %10,5'i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli hissetmektedirler. Araştırmaya katılan din görevlilerinin görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme ortalamalarının yurt dışındaki görevi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 54: Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme	Uzun Süreli	197	3,560	0,791	3,171	0,044	1 > 2 3 > 2
	Kısa Süreli	31	3,230	1,087			
	Diğer	10	3,900	0,738			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme puanları ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,171; p=0,044<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre yurt dışındaki görevi uzun süreli ve diğer (sözleşmeli, eş durumundan görevlendirilenler ve dernek görevlisi) olanlar görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme konusunda kendilerini yurt dışındaki görevi kısa süreli olanlardan daha yeterli görmektedirler. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler yurt dışındaki görevi diğer olanlar olurken, en az yeterli görenler ise kısa süreli din görevlileri olmaktadır.

Tablo 55: Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	t	P
Görev Bölgesinin Tarihî ve Kültürel Dokusunu Bilme	Bay	219	3,500	0,848	-1,988	0,022
	Bayan	19	3,890	0,658		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur($t=-1.988$; $p=0.022<0,05$). Bayan din görevlileri bu konuda da kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Protokol kurallarını bilme konusunda din görevlileri kendilerini, %1,3'ü çok yetersiz, %4,6'sı yetersiz, %21,4'ü biraz yeterli, %54,6'sı yeterli, %18,1'i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin bayanlara yönelik programlar ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Görev alanı ve kurumu ile ilgili hukuki mevzuat hakkında bilgi sahibi olma konusunda din görevlileri kendilerini, %0,8'i çok yetersiz, %6,3'ü yetersiz, %21,0'i biraz yeterli, %55,9'u yeterli, %16,0'ı çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Din görevlilerinin görev alanlarıyla ve bağlı buldukları kurumun hizmet alanıyla ilgili mevzuat bilgisine sahip olmaları ne tür görevler yapacaklarını ve kendilerinden ne beklendiğini bilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin görev alanı ve kurumu ile ilgili hukuki mevzuat hakkında bilgi sahibi olma ortalamalarının Türkiye'deki görevi ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 56: Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeyinin Türkiye'deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Vaiz	28	4,140	0,756	3,389	0,010	1 > 2 4 > 2
	İmam Hatip	140	3,650	0,889			
	Müezzin Kayyım	19	3,840	0,688			
	Kur'an Kursu Öğreticisi	29	4,030	0,566			
	Diğer	22	3,950	0,486			

Araştırmaya katılan din görevlileri bu konudaki puanları ortalamalarının Türkiye'deki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,389; p=0,010<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye'deki görevi vaiz ve Kuran kursu öğreticisi olanlar, görev alanı ve kurumu ile ilgili hukuki mevzuat hakkında bilgi sahibi olma konusunda kendilerini imam hatiplerden daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler vaizler iken en az yeterli görenler imam hatipler olmuştur. Bunun sebebini vaiz ve Kuran Kursu öğreticilerinin, Türkiye'deki görev alanlarında kurumsal mevzuatla daha fazla iç içe olmalarına bağlayabiliriz.

Tablo 57: Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	T	P
Görev Alanı ve Kurumu İle İlgili Hukuki Mevzuat Hakkında Bilgi Sahibi Olma	Bay	219	3,770	0,827	-2,025	0,005
	Bayan	19	4,160	0,501		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin görev alanı ve kurumu ile ilgili hukuki mevzuat hakkında bilgi sahibi olma puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (t=-2.025; p=0.005<0,05). Bayan din görevlileri bu konuda da kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Önemli gün ve gecelerde program düzenleme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,8'i yetersiz, %2,9'u biraz yeterli, %51,7'si yeterli, %44,1'i çok

yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Araştırmaya katılan din görevlilerinin bayanlara yönelik programlar ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlilerinin kendilerini en fazla yeterli gördüklerin konuların başında önemli gün ve gecelerde program düzenleme gelmektedir. Yurt dışında önemli gün ve gecelerde düzenlenen programlara ilgi oldukça fazladır. Bu sebeple böyle gün ve gecelerde her camide yoğun katılımların olduğu programlar düzenlenmektedir.

Sözsüz iletişim (jest ve mimik) kullanabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,8’i çok yetersiz, %1,3’ü yetersiz, %16,0’ı biraz yeterli, %55,5’i yeterli, %26,5’i çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Kullanılan en etkin iletişim aracının konuşulan dil olduğu zannedilse de sözel olmayan araçlarla özellikle de beden hareketleri ile kurulan iletişimlerin daha yoğun ve etkin olduğu araştırma sonuçlarında ortaya konulmuştur (Cebeci, 2011: 235). Bu sebeple din görevlisinin muhatap olduğu kitle ile etkili iletişim kurabilmesi için kullandığı dil kadar sözsüz iletişim tekniklerine hakim olması da son derece önemlidir.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin sözsüz iletişim (jest ve mimik) kullanabilme ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır. Buna göre yurt dışındaki görevi uzun süreli olanlar sözsüz iletişim (jest ve mimik) kullanabilme konusunda kendilerini kısa süreli olanlardan daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en yeterli görenler uzun süreli din görevlileri olurken en az yeterli görenler kısa süreli din görevlileri olmuştur.

Tablo 58: Sözsüz İletişim (jest ve mimik) Kullanabilme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Sözsüz İletişim (jest ve mimik) Kullanabilme	Uzun Süreli	197	4,110	0,665	3,954	0,020	1 > 2
	Kısa Süreli	31	3,710	1,071			
	Diğer	10	4,100	0,738			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin sözsüz iletişim (jest ve mimik) kullanabilme puanları ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,954; p=0,020<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre yurt dışındaki görevi uzun süreli olanlar sözsüz iletişim (jest ve mimik) kullanabilme konusunda kendilerini kısa süreli olanlardan daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en yeterli görenler uzun süreli din görevlileri olurken en az yeterli görenler kısa süreli din görevlileri olmuştur.

Türkçe'yi doğru ve etkili biçimde kullanabilme konusunda din görevlileri kendilerini, %0,4'ü çok yetersiz, %0,8'i yetersiz, %5,0'ı biraz yeterli, %55,0'ı yeterli, %38,7'si çok yeterli olarak görmektedir. Genel ortalama bakıldığında ise din görevlileri bu konuda kendilerini çok yüksek düzeyde yeterli görmektedir. Dilin anlamlandırma yanında yönlendirme gücünün olduğu görülmektedir (Cebeci, 2011: 217). Dolayısıyla din görevlisinin insanlara inancı, ahlakı, doğruyu gösteren değerleri aktarma ve benimsetme aracı olarak Türkçe'yi en etkileyici şekilde kullanması gerekmektedir. Avrupa'da yaşayan Türkler üzerine yapılan bir araştırmada DİB görevlisinin dilini rahatlıkla anladıklarını söyleyenler %74.64'tür (Altıntaş 249). İki araştırmanın sonuçları birlikte değerlendirildiğinde din görevlilerinin bu alanda fazla bir eksikliklerinin olmadığını söyleyebiliriz.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi, yurt dışındaki görevi, yaş ve cinsiyet değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 59: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme	10 Yıldan Az	64	4,470	0,590	3,227	0,023	1 > 4
	10-19 Yıl	88	4,270	0,601			
	20-29 Yıl	71	4,280	0,659			
	30 Yıl Ve üstü	15	3,930	0,884			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,227; p=0,023<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10 yıldan az olanlar Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme konusunda kendilerini görev yapma süresi 30 yıl ve üstü olanlardan daha yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en yeterli gören grup görev süresi 10 yıldan az olanlar olurken kendilerini en az yeterli gören grup görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar olmuştur.

Tablo 60: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme	Uzun Süreli	197	4,320	0,584	3,619	0,028	3 > 2
	Kısa Süreli	31	4,100	0,944			
	Diğer	10	4,700	0,483			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme puanları ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur(F=3,619; p=0,028<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Yurt dışındaki görevi diğer ve uzun süreli olanlar bu konuda kendilerini yurt dışındaki görevi kısa süreli olanlardan daha yeterli görmektedir.

Tablo 61: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme	30-39	89	4,460	0,545	4,198	0,016	1 > 2
	40-49	116	4,210	0,692			
	50-59	33	4,240	0,663			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme puanları ortalamalarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=4,198; p=0,016<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Yaş değişkenine göre incelendiğinde yaşı 30-39 olanlar Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme konusunda kendilerini, yaşı 40-49 olanlardan daha fazla yeterli görmektedir. Bu konuda kendilerini en fazla yeterli görenler yaşı 30-39 arasında olanlar olurken kendilerini en az yeterli görenler ise yaşı 40-49 arasında olanlar olmaktadır.

Tablo 62: Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	t	P
Türkçeyi Doğru ve Etkili Biçimde Kullanabilme	Bay	219	4,270	0,646	-3,084	0,002
	Bayan	19	4,740	0,452		

Araştırmaya katılan din görevlilerinin Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme puanları ortalamalarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan t-testi sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur(t=-3.084; p=0.002<0,05). bayan din görevlileri bu konuda da kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

2.2.2. Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin Karşılaştıkları Problem Düzeylerinin Analizleri ve Yorumlanması

Tablo 63: Araştırmaya Katılan Din Görevlilerinin “Karşılaştıkları Problemler” İle İlgili İfadelere Verdiği Cevapların Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum		Ort	Ss
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Yeteri Kadar Dil Bilmemekten Dolayı Bürokratik İşlemlerde Zorluk Yaşanmaktadır.	2	0,8	29	12,2	14	5,9	124	52,1	69	29,0	3,960	0,956
Yeteri Kadar Dil Bilmemekten Dolayı Yeni Müslüman Olanlar Ve Müslüman Olmak İsteyenler İle İstenilen Düzeyde İletişim Kurulamamaktadır.	1	0,4	22	9,2	11	4,6	124	52,1	80	33,6	4,090	0,886
Yeteri Kadar Dil Bilmemekten Dolayı Yeni Kuşak Gençler İle İletişim Zorluğu Yaşanmaktadır.	4	1,7	55	23,1	24	10,1	117	49,2	38	16,0	3,550	1,065
Dernek Başkanı Ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev Ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir.	11	4,6	51	21,4	36	15,1	76	31,9	64	26,9	3,550	1,224
Din Görevlilerinin Lojmanları Yaşam Standartlarının Altındadır.	10	4,2	42	17,6	30	12,6	85	35,7	71	29,8	3,690	1,192
Cemaatin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Çok Fazla Olduğu Hissedilmektedir.	4	1,7	43	18,1	13	5,5	112	47,1	66	27,7	3,810	1,084
Din Görevlilerinin Birlikte Yaşadığı Birincil Yakınları Sosyal Hayata Uyum Sağlayamamaktadır.	18	7,6	87	36,6	47	19,7	61	25,6	25	10,5	2,950	1,161
Din Görevlilerinin Okul Çağındaki Yakınları Farklı Bir Okul Hayatına Uyum Sağlayamamaktadır.	9	3,8	61	25,6	48	20,2	94	39,5	26	10,9	3,280	1,079
Hafta Sonu Camiye Gelen Çocukların Devamsızlıkları, Görevi Yerine Getirmek Adına Verimliliği Olumsuz Etkilemektedir.	4	1,7	13	5,5	4	1,7	78	32,8	139	58,4	4,410	0,899
Yaz Tatillerinde Bireylerin Tatilini Uzun Süreli Olarak Türkiye’de Geçirmesi Din Görevlisinin Verimliliğini Düşürmektedir.	35	14,7	62	26,1	31	13,0	67	28,2	43	18,1	3,090	1,361
Din Görevlileri Yıllık İzinlerini Kullanmakta Problem Yaşamaktadır.	29	12,2	69	29,0	44	18,5	66	27,7	30	12,6	3,000	1,251
Din Görevlilerinin Sahip Olduğu Sosyal Haklar Yetersizdir.	13	5,5	68	28,6	44	18,5	72	30,3	41	17,2	3,250	1,199
Bayan Din Görevlisi Sayısı İhtiyacı Karşılammamaktadır.	9	3,8	26	10,9	32	13,4	96	40,3	75	31,5	3,850	1,100
Çocukların Eğitiminde Kullanılan Materyaller Yetersizdir.	8	3,4	37	15,5	22	9,2	110	46,2	61	25,6	3,750	1,103

Tablo 63'ün Devamı

Din Görevlilerinin Aylık Gelirleri Yetersizdir.	24	10,1	70	29,4	48	20,2	47	19,7	49	20,6	3,110	1,309
Yabancı Dillerini Geliştirmek İsteyenler Yeterli İmkamı Bulamamaktadır	14	5,9	53	22,3	47	19,7	68	28,6	56	23,5	3,420	1,232
Din Eğitimi Yapılan Fiziki Alanlar Yetersiz Kalmaktadır.	6	2,5	38	16,0	26	10,9	98	41,2	70	29,4	3,790	1,109
Çocuklarını Camiye Gönderen Veliler Çocuklarının Eğitimini Takip Etmemektedir.	1	0,4	13	5,5	12	5,0	94	39,5	118	49,6	4,320	0,837
Yurt Dışındaki Sağlık Hizmetlerinden Yararlanmada Zorluk Yaşanmaktadır.	54	22,7	110	46,2	29	12,2	33	13,9	12	5,0	2,320	1,121
Din Görevlileri Sosyal Yaşam Ve Aile Hayatı Olarak Buldukları Ülkeye Uyum Sağlayamamaktadır.	37	15,5	97	40,8	47	19,7	46	19,3	11	4,6	2,570	1,107
Gençlere Ve Çocuklara Yönelik Faaliyetlerde Dernek Yönetimi Gerekli Desteği Vermemektedir.	11	4,6	71	29,8	30	12,6	80	33,6	46	19,3	3,330	1,220
Dernek Yönetimiyle Yaşanan Problemlerde Ataşelik Din Görevlisine Gerekli Desteği Vermemektedir.	39	16,4	82	34,5	55	23,1	35	14,7	27	11,3	2,700	1,232

Araştırmaya katılan Yurtdışında çalışan din görevlilerinin “Karşılaştıkları Problemler” ile ilgili ifadelerine verdiği cevaplar incelendiğinde;

Araştırmaya katılan yurtdışında çalışan din görevlilerinin karşılaştıkları problem düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde, problem düzeyi ortalamalarının yüksek ($3,445 \pm 0,570$) düzeyde olduğu görülmektedir. Din görevlilerinin karşılaştıkları problemleri tespit etmek için yurt dışında görev yapan din görevlilerine olduğu varsayılan 22 problem yöneltilmiştir. Bu problemler arasında en önemli görülen üç problem hafta sonu camiye gelen çocukların devamsızlıklarının görevi yerine getirmek adına verimliliği olumsuz etkilediği, çocuklarını camiye gönderen velilerin çocuklarının eğitimini takip etmediği ve yeteri kadar dil bilmemekten dolayı yeni Müslüman olanlar ve Müslüman olmak isteyenler ile istenilen düzeyde iletişim kurulamaması olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere din hizmetini aksatacak unsurlar din görevlileri tarafından önemli bir problem olarak görülmektedir.

Yeteri kadar dil bilmemekten dolayı bürokratik işlemlerde zorluk yaşandığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinden %0,8'i hiç katılmıyorum, %12,2'si katılmıyorum, %5,9'u kararsızım, %52,1'i katılıyorum, %29,0'ı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadeleriyle ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. En basit bürokratik işlemlerini yaparken dahi tercümana ihtiyaç duyulması din görevlilerinin hayatını zorlaştırmaktadır.

Yeteri kadar dil bilmemekten dolayı yeni Müslüman olanlar ve Müslüman olmak isteyenler ile istenilen düzeyde iletişim kurulamaması konusuna din görevlilerinin, %0,4'ü hiç katılmıyorum, %9,2'si katılmıyorum, %4,6'sı kararsızım, %52,1'i katılıyorum, %33,6'sı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadeleriyle ilgili puanları ortalamalarının yaş,

cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. 1991-2003 yılları arasında Müslüman olanların bilgi ve belgeleri incelendiğinde, ihtida edenler Müslüman olma sebepleri arasında evlilik, dini arayış, araştırma ve incelemeyi gösterirken ihtida sebebi olarak dini daveti ve dini tanıtımı gösteren olmamıştır (Erarslan 698). Buradan da anlaşıldığı üzere din görevlilerinin yeteri kadar dil bilmemelerinden dolayı yeni Müslüman olanlar ve olmak isteyenlere hizmeti, tercüman aracılığı ile kısaca İslamiyet’i anlatmak ve ihtida belgesi vermekten öteye geçememektedir. Ayrıca 11 Eylül sonrası Batı’da oluşan negatif Müslüman algısı ve son olarak Fransa’nın başkenti Paris’te yaşanan terör olayları Müslümanlarla ilişkilendirilerek Avrupa’da yaşayan insanların hayatlarını gün geçtikçe daha da zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla Batıdaki yanlış Müslüman imajının yıkılması ve İslam’ın doğru biçimde anlatılması hususunda yaşanan ülkenin dilinin bilinmemesi din görevlileri için önemli bir problemdir.

Yeteri kadar dil bilmemekten dolayı yeni kuşak gençler ile iletişim zorluğu yaşandığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %1,7’si hiç katılmıyorum, %23,1’i katılmıyorum, %10,1’i kararsızım, %49,2’si katılıyorum, %16,0’ı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. İlk kuşak Türk toplumu dil bakımından daha fazla Türkçe’ye bağlı kaldıkları halde, genç kuşakların ana dil ile bu bağı koruyamadıkları görülmektedir (Akıncı 129).Yurt dışındaki çocuklar ve gençler kendi aralarında büyük ölçüde Almanca konuşmaktadır. Bu duruma din görevlilerinin yeteri kadar dil bilmemesi de eklenince çocuklar ve gençler arasında iletişim eksikliğinin olması kaçınılmazdır. Din görevlilerinin sosyal hayata karışıp çevrelerindeki olayları anlayabilmeleri ve bu şekilde genç cemaatin beklenti ve ihtiyaçlarına daha kolay cevap verebilmeleri için gidecekleri ülkenin dilini bilmeleri hizmet kalitesini artıracaktır.

Dernek başkanı ve yöneticiler din görevlilerinin görev ve sorumluluklarına müdahale ettiği konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %4,6'sı hiç katılmıyorum, %21,4'ü katılmıyorum, %15,1'i kararsızım, %31,9'u katılıyorum, %26,9'u kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Yurt dışındaki din görevlilerinin sık karşılaştığı sorunlardan biri de dernek başkanları ve yönetimleri ile ilişkilerde görülmektedir. Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde bu konuyla ilgili yaşanan problemler sıklıkla dile getirilmiştir. Caminin ihtiyaçlarını giderme, görevliye din hizmetinde yardımcı olma ve hizmet imkanlarını hazırlama gibi görevleri olan dernek yöneticileri zamanla kendilerine yeni görevler ihdas ederek kendilerini din görevlisinin amiri konumuna getirmektedir. Özellikle de çok uzun yıllar cami yönetiminde bulunan kişiler sahiplenme duygusuyla din görevlilerinin görev ve sorumluluklarına daha çok müdahale ettikleri gözlemlenmiştir. Böyle durumlarda din görevlileri ya açık çatışma durumunu benimseyip kendilerini kabul ettirmektedirler veya geçimsiz, başarısız damgası yememek için sabırlı hareket etmek ve durumu idare etmek yoluna gitmektedirler. Derneklerle ataşelik arasında tabii bir köprü görevi gören din görevlileri iki taraf arasında zaman zaman yaşanan uyumsuzluklarda arada kalmaktadır. Din görevlisi böyle bir problemle karşı karşıya kaldığında genellikle kaybeden taraf din görevlisi olmaktadır. Bu gibi durumlar da din görevlilerinin psikolojik olarak yıpranmalarına hatta psikolojik temelli çeşitli sağlık problemleri yaşamalarına neden olmaktadır.

Dernek başkanı ve yöneticilerinin din görevlilerinin görev ve sorumluluklarına müdahale ettiği hususundaki ortalamalarının Türkiye'deki görevi ve yurt dışındaki görevi değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 64: “Dernek Başkanı ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir” Görüşüne Katılma Düzeyinin Türkiye’deki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Dernek Başkanı ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir	Vaiz	28	2,890	1,031	5,035	0,001	2 > 1 4 > 1 4 > 2 4 > 3 4 > 5
	İmam Hatip	140	3,620	1,238			
	Müezzin Kayyım	19	3,370	1,165			
	Kur'an Kursu Öğreticisi	29	4,210	0,978			
	Diğer	22	3,230	1,270			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bu konuya katılma puanları ortalamalarının Türkiye’deki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=5,035; p=0,001<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’deki görevi imam hatip olanlar bu konuya görevi vaiz olanlardan; Türkiye’deki görevi Kuran Kursu öğreticisi olanlar ise görevi vaiz, imam hatip ve müezzin kayyım olanlardan daha fazla katılmaktadır. Bu konuda en fazla problem yaşayanlar Türkiye’deki görevi Kuran Kursu öğretmenleri olanlar olurken en az problemi vaiz olanlar yaşamaktadır.

Tablo 65: “Dernek Başkanı ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir” Görüşüne Katılma Düzeyinin Yurt Dışındaki Görevi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	P	Fark
Dernek Başkanı ve Yöneticiler Din Görevlilerinin Görev ve Sorumluluklarına Müdahale Etmektedir	Uzun Süreli	197	3,620	1,213	4,405	0,013	1 > 2 3 > 2
	Kısa Süreli	31	2,970	1,278			
	Diğer	10	3,900	0,738			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bu konuya katılma puanları ortalamalarının yurt dışındaki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=4,405; p=0,013<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Yurt dışındaki görevi uzun süreli ve diğer (sözleşmeli, eş

durumundan görevlendirmeye gelenler, dernek görevlileri) olanlar bu konuya kısa süreli din görevlilerinden daha fazla katılmaktadır. Bu konuda en fazla problemi yurt dışındaki görevi diğer olanlar yaşarken en az problemi kısa süreli din görevlileri yaşamaktadır. Bu sonuçlardan yola çıkarak kısa süre için görevlendirilenlerin sabırlı hareket ederek ve durumu idare etmek yoluna gittikleri, uzun dönem görevlendirilenlerin ise kendilerini kabul ettirme çabası içine girdikleri söylenebilir.

Din görevlilerinin lojmanlarının yaşam standartlarının altında olduğu konusuna yurtdışında çalışan din görevlileri, %4,2'si hiç katılmıyorum, %17,6'sı katılmıyorum, %12,6'sı kararsızım, %35,7'si katılıyorum, %29,8'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde kalınan lojmanların problemleri sıklıkla dile getirilmiştir.

Cemaatin din görevlilerinden beklentilerinin çok fazla olduğunun hissedilmesi konusuna yurtdışında çalışan din görevlileri, %1,7'si hiç katılmıyorum, %18,1'i katılmıyorum, %5,5'i kararsızım, %47,1'i katılıyorum, %27,7'si kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin cemaatin din görevlilerinden beklentilerinin çok fazla olduğu hissedilmektedir ortalamalarının Türkiye'de görev yapma süresi değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır. Yurtdışındaki din görevlilerinden Türkiye'deki beklentilerden daha ileri hizmetler beklendiği bilinen bir durumdur ki buna III. Din Şurası'nda Çekin geniş bir şekilde yer vermiştir (Çekin 214-230). Yurtiçinde müftü, vaiz, imam-hatip, müezzin-kayyım, Kur'an Kursu öğreticisi, hatta gassallar tarafından yürütülen din hizmeti yurtdışında tek bir kişi tarafından yürütülmektedir ve cemaatinde beklentisi de bu yöndedir. Bu kadar

kapsamlı görev alanının olması ve yurtdışında din görevlisinin muhatap olduğu kitlenin kendine özgü durumlarından dolayı din görevlisinden beklenti oldukça fazladır.

Araştırmaya katılan din görevlilerinin cemaatin din görevlilerinden beklentilerinin çok fazla olduğu hissedildiği konusundaki ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunurken diğer değişkenlere göre anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 66: “Cemaatin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Çok Fazla Olduğu Hissedilmektedir” Görüşüne Katılma Düzeyinin Türkiye’de Görev Yapma Süresi Değişkenine Göre Ortalamaları

	Grup	N	Ort	Ss	F	p	Fark
Cemaatin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Çok Fazla Olduğu Hissedilmektedir	10 Yıllardan Az	64	4,170	0,865	3,446	0,017	1 > 2
	10-19 Yıl	88	3,700	1,063			1 > 3
	20-29 Yıl	71	3,680	1,204			1 > 4
	30 Yıl Ve üstü	15	3,530	1,187			

Araştırmaya katılan din görevlilerinin bu konuya katılma puanları ortalamalarının Türkiye’de görev yapma süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Anova) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur (F=3,446; p=0,017<0.05). Farklılıkların kaynaklarını belirlemek amacıyla tamamlayıcı post-hoc analizi yapılmıştır. Buna göre Türkiye’de görev yapma süresi 10 yıldan az olanlar bu konuya görev yapma süresi 10-19 yıl, 20-29 yıl ve 30 yıl üstü olanlardan daha fazla katılmaktadırlar. Bu konuda en fazla problem yaşayanlar Türkiye’deki görev süresi 10 yıldan az olanlar olurken en az problemi görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar yaşamaktadır. Din görevlisinin Türkiye’de görev yapma yılı arttıkça bu konuda problem yaşama düzeyinin azaldığı sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla din görevlisinin mesleki tecrübesi arttıkça muhatap olduğu kitlenin beklentilerini daha iyi idare ettiğini söyleyebiliriz.

Din görevlilerinin birlikte yaşadığı birincil yakınlarının sosyal hayata uyum sağlayamama konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %7,6’sı hiç katılmıyorum, %36,6’sı katılmıyorum, %19,7’si kararsızım, %25,6’sı katılıyorum, %10,5’i kesinlikle

katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileriyle yapılan görüşmeler ve bu alanda yapılan gözlemlerde camilerin bulunduğu yerlerin Türklerin yoğunlukta olduğu bölgeler olması sebebiyle din görevlilerinin birincil yakınları buldukları ortama uyum sağlama konusunda pek fazla problem yaşamamaktadır.

Din görevlilerinin okul çağındaki yakınları farklı bir okul hayatına uyum sağlayamadığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlileri, %3,8’i hiç katılmıyorum, %25,6’sı katılmıyorum, %20,2’si kararsızım, %39,5’i katılıyorum, %10,9’u kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde din görevlilerinin lise çağındaki çocuklarının yeni bir okul hayatına alışmada zorluk yaşadıkları tespit edilse de, ilköğretim çağındaki çocuklarının bir-iki yıl içinde yeni okullarına adapte oldukları tespit edilmiştir.

Hafta sonu camiye gelen çocukların devamsızlıkları, görevi yerine getirmek adına verimliliği olumsuz etkilediği konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %1,7’si hiç katılmıyorum, %5,5’i katılmıyorum, %1,7’si kararsızım, %32,8’i katılıyorum, %58,4’ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya çok yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan

anlamli bulunmamıştır. Yurtdışında hafta sonu camiye gelen çocukların hayatlarında, hafta sonu katıldıkları spor faaliyetleri önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla çocuklar bu spor faaliyetlerinden arta kalan zamanlarında camiye gelmektedir. Ayrıca hafta sonu kurslarındaki devamsızlıkların herhangi bir yaptırım gücünün olmaması devamsızlık oranını artırmaktadır. Bu gibi sebepler de çocukların camiye gelmede devamsızlık yapmasına dolayısıyla da hafta sonu derslerindeki verimin düşmesine sebep olmaktadır.

Yaz tatillerinde bireylerin tatilini uzun süreli olarak Türkiye'de geçirmesi din görevlisinin verimliliğini düşürdüğü konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %14,7'si hiç katılmıyorum, %26,1'i katılmıyorum, %13,0'ı kararsızım, %28,2'si katılıyorum, %18,1'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Danimarka'da yapılan bir araştırmada Türk vatandaşlarının %8,9' u yaz tatillerinde çocuklarının dini eğitimle geçirdiğini ifade etmiştir (Kahraman 135). Her ne kadar araştırma Danimarka'da yapılmış olsa da bu durum Almanya'da da çok farklı değildir. Bütün sene yoğun bir ders temposunun ardından çocuklar tatillerini memleketlerinde akrabalarıyla geçirmektedirler. Ayrıca okul çağında çocuğu olan din görevlileri de yıllık izinlerini yaz tatilinde kullanmak istemektedir. Dolayısıyla bu durum din görevlileri tarafından önemli bir problem olarak görülmemektedir.

Din görevlilerinin yıllık izinlerini kullanmakta problem yaşadığı konusunda yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %12,2'si hiç katılmıyorum, %29,0'ı katılmıyorum, %18,5'i kararsızım, %27,7'si katılıyorum, %12,6'sı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini

belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Din görevlilerinin sahip olduğu sosyal hakların yetersiz olduğu konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %5,5'i hiç katılmıyorum, %28,6'sı katılmıyorum, %18,5'i kararsızım, %30,3'ü katılıyorum, %17,2'si kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Özellikle özel kuruluşlarda görev yapan din görevlilerinin sosyal haklarıyla kıyaslanınca durumun oldukça iyi olduğu söylenebilir.

Bayan din görevlisi sayısının ihtiyacı karşılamadığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %3,8'i hiç katılmıyorum, %10,9'u katılmıyorum, %13,4'ü kararsızım, %40,3'ü katılıyorum, %31,5'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. DİTİB bünyesindeki her camide erkek din görevlisi istihdam edilmişken bayan din görevlileri için aynı durum söz konusu değildir. Ataşelik bünyesindeki az sayıdaki bayan din görevlileri bölgelerindeki bütün camilere imkanlar ölçüsünde vaaz ve irşat hizmeti sunmaktadır. Ancak bayan din görevlilerinin azlığı, buna karşılık görevlendirildiği camilerin çokluğuna sebebiyle camilere arzu dilen sıklıkta gidilememektedir.

Çocukların eğitiminde kullanılan materyallerin yetersiz olduğu konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %3,4'ü hiç katılmıyorum, %15,5'i katılmıyorum, %9,2'si kararsızım, %46,2'si katılıyorum, %25,6'sı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir.

Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Bu alandaki en büyük eksikliğin yurt dışındaki çocukların seviyesine uygun müfredat ve iki dilli ders kitabı olduğu tespit edilmiş ve bu konuda ataşeliklerde eğitim komisyonları kurularak çalışmalara başlanmıştır. Aslında 1997 yılında “DİB Yurt Dışı Teşkilatı Kur’an-ı Kerim ve Dinin Bilgiler Kursları Yönergesi ve Müfredatı” hazırlanmış olmasına rağmen bu müfredat tamamen Türkiye’deki Kur’an Kurslarının işleyişi esas alınarak hazırlandığından uygulama alanı bulamamıştır (Doğan 2005: 401). Yeni hazırlanacak müfredatın konu merkezli değil de öğrenci veya problem merkezli olması, öğrencinin ve toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak hayat ile ilişkilendirilmiş bir müfredatın hazırlanması ve bu öğretim programını uygulayacaklara hizmet içi kurslar düzenlemesi (Doğan, 2005: 405), yeni hazırlanacak öğretim programının başarıya ulaşmasına katkı sağlayacaktır.

Din görevlilerinin aylık gelirlerinin yetersizdir olduğu konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerini, %10,1’i hiç katılmıyorum, %29,4’ü katılmıyorum, %20,2’si kararsızım, %19,7’si katılıyorum, %20,6’sı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise bu konuya din orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye’de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Ancak din görevlileriyle yapılan görüşmelerde uzun süreli din görevlileri aylık gelirlerinin yeterli olduğunu düşünürken, uzun süreli din görevlilerinden daha az maaşı olan kısa süreli din görevlileri ise aylık gelirlerinin yeterli olmadığını düşünmektedirler.

Yabancı dillerini geliştirmek isteyenlerin yeterli imkanı bulamadığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlileri, %5,9’u hiç katılmıyorum, %22,3’ü katılmıyorum,

%19,7'si kararsızım, %28,6'sı katılıyorum, %23,5'i kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde din görevlileri görevlerinin yoğunluğundan, zaman bulamamaktan ve cemaatin tepkisinden dolayı yabancı dillerini geliştirmekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bunlara rağmen Almanca düzeylerini B1, B2 ve C1 seviyesine kadar yükseltenler bulunmaktadır.

Din eğitimi yapılan fiziki alanların yetersiz olduğu konusunda yurtdışında çalışan din görevlileri, %2,5'i hiç katılmıyorum, %16,0'ı katılmıyorum, %10,9'u kararsızım, %41,2'si katılıyorum, %29,4'ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. 1992 yılında yapılan bir araştırmada yurt dışında görev yapan din görevlilerinin %78'i din eğitimi yapılan fiziki mekanların yetersiz olduğu belirtirken (Tavukçuoğlu 144) günümüzde bu durumun hala %70'lerde olması düşündürücüdür.

Çocuklarını camiye gönderen velilerin çocuklarının eğitimini takip etmediği konusunda yurtdışında çalışan din görevlileri, %0,4'ü hiç katılmıyorum, %5,5'i katılmıyorum, %5,0'ı kararsızım, %39,5'i katılıyorum, %49,6'sı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise yurtdışında çalışan din görevlileri bu konuya çok yüksek düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi

(Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileriyle yapılan görüşmelerde özellikle bu konuda problem yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Maalesef velilerin büyük bir kısmı sadece çocuklarını camiye bırakmakla üzerlerine düşen görevi yerine getirdiklerini düşünmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki verimli bir din eğitimi; çocuğun azim ve isteği, velinin ilgisi ve takibi, din görevlisinin özverisiyle gerçekleşecektir.

Yurt dışındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmada zorluk yaşandığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlileri, %22,7'si hiç katılmıyorum, %46,2'si katılmıyorum, %12,2'si kararsızım, %13,9'u katılıyorum, %5,0'ı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya zayıf düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Din görevlileri ve aileleri için en önemli ihtiyaçlardan birisi olan sağlık hizmetleri yararlanma, 2013 yılına kadar yurt dışında geçerli sağlık sigortaları olmadığından dolayı bir takım zorluklarla ilerlemektedirken, bu tarihten itibaren sağlık sigortası sorunu çözülmüş ve bu konudaki problem giderilmiştir.

Din görevlilerinin sosyal yaşam ve aile hayatı olarak buldukları ülkeye uyum sağlayamadığı konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %15,5'i hiç katılmıyorum, %40,8'i katılmıyorum, %19,7'si kararsızım, %19,3'ü katılıyorum, %4,6'sı kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise bu konuya din görevlileri zayıf düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Yapılan gözlemler de araştırmanın sonucunu destekler niteliktedir.

Gençlere ve çocuklara yönelik faaliyetlerde dernek yönetiminin gerekli desteği vermediği konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerinin, %4,6'sı hiç katılmıyorum, %29,8'i katılmıyorum, %12,6'sı kararsızım, %33,6'sı katılıyorum, %19,3'ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise din görevlileri bu konuya orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Dernek yönetimiyle yaşanan problemlerde ataşeliğin din görevlisine gerekli desteği vermediği konusuna yurtdışında çalışan din görevlilerin %16,4'ü hiç katılmıyorum, %34,5'i katılmıyorum, %23,1'i kararsızım, %14,7'si katılıyorum, %11,3'ü kesinlikle katılıyorum yanıtını vermiştir. Genel ortalamaya bakıldığında ise bu konuda din görevlileri orta düzeyde katılmaktadır. Araştırmaya katılan din görevlilerinin yukarıdaki ifadesi ile ilgili puanları ortalamalarının yaş, cinsiyet, eğitim durumu, dini alanda aldığı kurslar, Türkiye'de görev yapma süresi gibi değişkenlere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (Avona) sonucunda grup ortalamaları arasındaki fark istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Araştırmaya katılan din görevlileri ataşeliğin kendilerine daha fazla değer verilmesini, sorunlarına daha fazla sahip çıkılmasını ve görevleri ile ilgili konularda kendi görüşlerinin de alınmasını beklediğini dile getirmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

DİB, anayasal bir kurum olarak kanunun kendisine vermiş olduğu yetki çerçevesinde yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da din hizmeti sunmaktadır. Yurt dışında camiler ibadet yeri olma özelliğinin yanında, din eğitiminin temel konularında eğitim yapılan birer yaygın eğitim kurumu, değişik sosyal faaliyetlerin gerçekleştiği, çeşitli spor ve sosyal etkinliklerin düzenlendiği yerler haline gelmiş sosyal alanlardır.

Bilimsel ve teknolojik olarak hızla gelişen dünyada artık din hizmetlerinin daha etkin bir şekilde yürütülmesi için gerekli bilginin aktarılması sürecinde geleneksel yöntemlerin, bilimsel ve teknolojik imkânlarla da desteklenerek geliştirilmesi ve daha geniş kitlelere ulaştırılması önemlidir. Bu da ancak çağın gereklerine uygun bilgi ve donanıma sahip din görevlileri aracılığı ile sağlanabilir. Almanya’da eğitim, kültür ve bilgi seviyesinin her geçen gün artmasına paralel olarak din görevlilerinin eğitim seviyesinin, dolayısıyla bilgi ve kültür seviyesinin de artması ve mesleki yeterlilik açısından önemlidir.

Yapılan çalışmanın sonuçlarına bakıldığında yurtdışında çalışan din görevlilerinin mesleki yeterlik ve karşılaştıkları problem düzeylerinin ortalamaları incelendiğinde, mesleki yeterlik açısından kendilerini yüksek düzeyde yeterli gördükleri anlaşılmıştır. Ancak Fransa’da yapılan bir araştırmada din görevlisinin muhatap olduğu cemaat din görevlilerini dini bilgi ve donanım konusunda da (Sağlam, 2010: 293), vaaz ve sohbet yapma yeterliği konusunda da kısmen yeterli görmektedir (Sağlam, 2010: 293). Araştırmalar farklı ülkelerde yapılmış olsa da din görevlilerinin ve muhatap olduğu kitlelerin benzerliğinden yola çıkarak; din görevlilerinin mesleki yeterliliği konusunda din görevlileri ile muhatap olduğu kitle arasında görüş farklılığının bulunduğunu söyleyebiliriz. İki grup arasındaki bu görüş farklılıklarının nedenleri de ayrı bir araştırmanın konusu olabilir. Aynı araştırmanın sonuçlarına göre din hizmetini yerine getirirken belli başlı problemlerinin olduğu da anlaşılmaktadır.

Araştırmanın sonuçlardan hareketle Almanya’da bulunan din görevlilerinin, mesleki yeterlilik açısından ve gösterdikleri performansları açısından yeterli oldukları söylenebilir. Genel olarak mesleki yeterlik düzeyleri incelendiğinde, mesleki kıdemi 10 yıldan az olanlar kendilerini daha yeterli görürken, mesleki kıdemi 30 yıldan fazla

olanların ise kendilerini daha az yeterli gördüğü tespit edilmiştir. Yurt içinde yapılan bir araştırmada kıdemi 20 yıldan fazla olan imam-hatiplerin mesleki yeterlilik düzeylerinin düşmeye başladığı görülmektedir (Kaya-Küçük 15). Araştırma sonuçlarındaki paralellikten yola çıkarak yurt dışı din görevlisi seçiminde bu hususa dikkat edilmesi yerinde olacaktır. Ayrıca genel yeterlik düzeylerine bakıldığında birçok konuda bayan din görevlileri kendilerini erkek din görevlilerinden daha yeterli görmektedir.

Eğitim durumları açısından bakıldığında yüksek lisans, lisans ve ön lisans mezunları arasında eğitim düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Yapılan araştırmada eğitim durumu açısından önemli bir farklılığın ortaya çıkmamasının nedeni mesleki beceri ve uygulama konusunda İlahiyat fakültelerinin müfredatında derslerin genel olarak teorik düzeyde bulunması, pratiğe fazla yer verilmemesi olarak ifade edilebilir. Diğer bir sebep de yurt dışı sınavlarında ön lisans mezunları arasında kendilerini yetiştirenlerin tercih edilmesi gösterilebilir.

Almanya’da DİTİB’ e bağlı camilerde görev yapanların DİB bünyesinde görev yapan din görevlilerinden belirli kriterlere sahip olanlarından üç aşamalı yazılı ve sözlü sınavda başarılı olanlar seçilip, çeşitli kurslara tabi tutulduktan sonra gönderildiği bilinen bir durumdur. Bütün bu veriler ışığında Almanya’daki mevcut din görevlilerini yetiştiren kurumların ve DİB’in hizmet içi kurslarında verilen eğitimin, mesleki yeterlik kazandırma yönünden fazla eksik bir taraflarının olmadığı sonucuna varılabilir. Ayrıca yurt dışı görevi için belirlenen kriterlerin ve yurt dışı görevi için yapılan sınavların isabetli olduğu sonucuna varılabilir.

Almanya’da din hizmetini yürütülürken Türkiye’de olduğu gibi “vaizlik” kadrosu veya merkezi sistemden vaaz dinleme gibi bir imkân yoktur. Her din görevlisi bulunmuş olduğu yerde imam ve hatiplik yanında, özel gün ve gecelerde ve de haftanın belirli günlerinde vaaz veya sohbet yapmak durumundadır. Diğer din hizmetleri yanında vaaz ve sohbet yapma hizmeti cemaatin beklediği ve önem verdiği bir hizmet olmakla beraber, din görevlisinin bu konuda yetkin olması, onun saygınlığını ve etkinliğini artırıcı bir unsurdur. Vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden, hadislerden yararlanma ve vaaz planı yapma konusunda ulaştığımız sonuçlar, din görevlilerinin bu konuda yeterli olduğunu göstermektedir. Ancak bu konuda Türkiye’de görev süresi 10 yıldan az

olanlar daha yetkinen, görev süresi 30 yıldan fazla olanların vaaza hazırlık süreci ve vaaz planı yapma konusunda daha az yetkin oldukları görülmüştür.

Kur'an'ı güzel okuma yeterliğine gelince din görevlileri bu konuda hafızlık yapma, tashihi huruf gibi Kur'an-ı Kerim alanında özel kurslara tabi olunup olunmamasına bakılmaksızın çok yüksek düzeyde yeterli oldukları kanaatindedir. Din görevlilerinde aranan önemli özelliklerden birisi de, gerek yüzünden gerekse ezber olarak tecvit kurallarına uygun bir tarzda yanlışsız ve güzel şekilde Kur'an okumalarıdır. İster namaz içerisinde, isterse çeşitli cemiyetlerde, din görevlilerinin güzel Kur'an okumaları, onların saygınlığını artırmakla beraber, cemaatin memnuniyetini sağlamaktadır (Sağlam, 2010: 295). Diyanet İşleri Başkanlığı belirlediği din görevlisinin özellikleri arasında Kur'an'ı, cemaat önünde tecvid üzere okuması ve belirlenen bölümleri ezbere okuması kriterleri bulunmaktadır. Ayrıca din görevlilerinin Kur'an okuyuşlarını güzelleştirmeleri için hizmet içi eğitimler verilmektedir. Bunlarla birlikte yurtdışına gönderilecek din görevlilerinin seçiminde yapılan sözlü sınavda Kur'an-ı Kerim'in tecvid ve maharic-i hurûf kuralları ile birlikte okunması ve bazı bölümlerin ezber olarak okunması belirleyici unsurlardandır. Konu ile ilgili elde ettiğimiz sonuç, yukarıda ortaya konan kriterlerin yerinde olduğu ve yapılan çalışmaların olumlu sonuçlar verdiği şeklindedir.

Yurtdışında çalışan din görevlileri ilahiyat alanıyla ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme, İslam düşünce ekollerinin ve mezheplerin temel özellikleri, İslam tarihi ve siyer alanında kendilerini yeterli gördükleri sonucuna varılmıştır. Din görevlilerinde aranan önemli özelliklerden birisi de alanlarıyla ilgili gerekli bilgi ve donanıma sahip olmalarıdır. Araştırmanın sonucunda elde edilen veriler ışığında, Almanya'da DİTİB bünyesinde görev yapan din görevlilerinin, mesleğe atılmadan önce almaları gereken yeterlilik belgelerinin, daha sonra katıldıkları hizmet içi kurslarında verilen eğitimin ve de yurt dışı görevine başlamadan önce kazanılması gereken üç aşamalı sınav alanlarıyla ilgili yeterli bilgi ve donanım kazandırdığı sonucuna varabiliriz.

Yurtdışında çalışan din görevlileri hafta sonu ve tatillerde çocuklara yönelik dersler, gençlere ve yetişkinlere yönelik program ve faaliyetlerde kendilerini yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Ancak din eğitimin yapıldığı fiziki mekanların yetersizliği, yurt

dışındaki çocukların seviyesine uygun müfredat ve ders kitabı eksikliği ile birlikte hafta sonu ve tatillerde camiye gelen çocukların devamsızlıkları, velilerin çocuklarının eğitimini takip etmemesi eğitim hizmetini aksatan önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Unutulmamalıdır ki bu problemler çözülmeyen istenilen düzeyde verimli bir din eğitimi gerçekleştirmek mümkün olmayacaktır.

Mesleki yeterlik alanlarının birçoğunda kendilerini yeterli gören din görevlileri Türkçe'nin yanında Almanca olarak vaaz ve hutbe yapabilme konusunda kendilerini yeterli görmemektedir. Türkiye'de yetişip Almanya'da görev yapan din görevlilerinin yurt içinde aldıkları sınırlı Almanca eğitimiyle maalesef Almanca vaaz ve hutbe yapabilecek duruma gelmeleri mümkün olmamaktadır. Bu sorunun çözümü için daha kalıcı çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Ayrıca yurtdışında çalışan din görevlilerinin Avrupa'daki dini akımları bilme konusunda orta düzeyde yeterli oldukları anlaşılmıştır. Avrupa'da çok kültürlü ve çok dinli olmanın da etlisiyle birçok dini akım kendisine yer bulmaktadır. Din görevlileri bu konuda yeterli bilgiye sahip olmazsa ve gençleri yeteri kadar bilgilendirmezse gençlerin bazı zararlı akımlara katılması olasıdır. Bu sebeple din görevlileri yurtdışı görevine başlamadan katıldıkları seminerlerde görev yapacakları bölgelerdeki dini akımları bilme konusunda yeterli donanımı kazanmaları elzemdir.

Araştırmanın sonuçlardan hareketle yurtdışında görevlerini icra etmeye çalışan din görevlilerinin bir takım problem yaşadıkları görülmüştür. Bu problemler arasında en önemli görülen üç problem hafta sonu camiye gelen çocukların devamsızlıklarının görevi yerine getirmek adına verimliliği olumsuz etkilediği, çocuklarını camiye gönderen velilerin çocuklarının eğitimini takip etmediği ve yeteri kadar dil bilmemekten dolayı yeni Müslüman olanlar ve Müslüman olmak isteyenler ile istenilen düzeyde iletişim kurulamaması olmuştur. Buradan da anlaşılacağı üzere din hizmetini aksatacak unsurlar din görevlileri tarafından önemli bir problem olarak görülmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre din görevlilerinin yeteri kadar dil bilmemekten dolayı bürokratik işlemlerde zorluk yaşandığı, yeni Müslüman olanlar ve Müslüman olmak isteyenler ile istenilen düzeyde iletişim kurulamadığı ve yeni kuşak gençler ile iletişim zorluğu yaşandığı hususlarında problemleri olduğu tespit edilmiştir. Ancak bütün

eğitimini T¼rkiye’de ve T¼rkçe olarak tamamlayan din g¼revlilerinin yurt dışı g¼revine başlamadan ¼nce birkaç ay aldığı dil eğitimiyle bu sorunları aşması pek de m¼mk¼n g¼z¼km¼yor. Bu meselenin ¼z¼m¼ i¼in daha kalıcı adımların atılması gerekmektedir.

Din g¼revlilerinin b¼y¼k bir kısmı din g¼revlilerinden beklentilerinin ¼ok fazla olduğunun hissedildiği konusuna hemfikirdir. Geniş bir g¼rev alanının olmasının yanı sıra yurtdışındaki din g¼revlisinin muhatap olduğu kitlenin kendine ¼zg¼ durumlarından dolayı din g¼revlisinden beklenti olduk¼a fazladır. Bu kadar beklentinin yanı sıra dernek başkanı ve y¼neticiler din g¼revlilerinin g¼rev ve sorumluluklarına m¼dahale etmesi de eklenince din g¼revlileri ¼zerlerinde baskı artmaktadır.

Çocukların eğitiminde kullanılan materyallerin ve din eğitimi yapılan fiziki alanların yetersiz olduğu konusunda din g¼revlileri hemfikirdir. Çocukların eğitiminde kullanılan materyallerden en ¼nemli eksiklik olarak g¼r¼len yurt dışında yaşayan çocukların seviyelerine g¼re hazırlanmış ders m¼fredatı ve iki dilli eğitim i¼in kitap ¼alıřmaları umut vericidir.

Araştırma sonucunda din g¼revlilerinin ve birinci derecedeki yakınlarının buldukları ¼lkeye alışmada, kendilerine sosyal ¼evre edinmede ve istisnalar olmakla birlikte din g¼revlilerinin çocuklarının yeni okul hayatlarına uyum sağlamada ¼nemli bir problemlerinin olmadığı anlaşılmıştır. Ayrıca din g¼revlilerinin sosyal haklarının ve aylık gelirlerinin yeterli olduğu, son birkaç yıldır uygulanan sağlık sigortası uygulaması ile din g¼revlilerinin bu konudaki problemlerini ¼z¼d¼đ¼ anlaşılmıştır. B¼t¼n bunlar g¼steriyor ki devlet bu alanda ¼zerine d¼řen g¼revi yerine getirmektedir.

Yurtdışındaki din g¼revlilerinin mesleki yeterlik a¼ısından daha ¼st seviyelere ¼ıkması i¼in bazı ¼nerilerde bulunabiliriz. Din g¼revlileri her ne kadar kendilerini mesleki yeterlik a¼ısından y¼ksek oranlarda yeterli g¼rse de Almanya’da yaşayan T¼rklerin git gide ¼đrenim seviyelerinin y¼kselmesinden ve diğer din mensuplarıyla daha fazla i¼ i¼e olmaya başlamalarından dolayı, din g¼revlilerinin hem İşlam dini hem de diğer dinler hakkındaki bilgi ve donanımlarını artırmaları gerekir. Ayrıca T¼rk cemaate hizmet vermenin yanında, diğer milletlere mensup M¼sl¼manlara da hizmet verme hedefine g¼re, din g¼revlileri kendilerini geliştirmelidirler. Gerek d¼nyada gerekse Almanya’da

mevcut dini akım ve fikirlerden haberdar olmayı ihmal etmemek, bu konudaki din görevlilerinin eksiklerini yapılacak seminerlerle gidermek yerinde olacaktır.

Din görevlisi tebliğ ve irşad görevini yaparken, sahip olduğu alan bilgisi ve genel kültür de her zaman yeterli olmayabilir. Bunların yanında onun engin sevgi ve hoşgörü kaynağı olan geniş bir gönle, her türlü zorluk ve güçlüklerle mücadele edebilecek sağlam bir iradeye ve kendisini insanlığın hizmetine hasredecek sosyal olgunluk ve adanmış bir kişiliğe de sahip olması gerekir. Çünkü etkili bir tebliğ ve irşad vazifesi, sıradan bir iş değildir. Bir kimse bütün samimiyeti ile inanmadıkça ve bizzat davranış haline getirmedikçe, herhangi bir dinî konuyu başarılı ve inandırıcı bir şekilde başkalarına anlatamaz. Yurt dışı din görevlisi seçimlerinde bu hususların da göz önünde bulundurulması yurt dışı din hizmeti kalitesini artıracaktır.

Enerjisini ve çalışma azmini yitirmiş sırf ekonomik nedenlerle yurt dışına gitmek isteyen seçilmemelidir. Araştırma sonuçları da göstermektedir ki görev süresi 30 yıl ve üstü olanlar kendilerini mesleki olarak daha az yeterli görmektedir. Bu kimseler gittikleri yerlerde başarı sağlayamayacaklar, rutin imamlık görevi ile vakitlerini dolduracaklardır.

Din görevlilerinin mesleki yeterlikleri başarı için önemli bir yere sahip olmakla beraber, tek başına din görevlisini etkin kılmaz. İstenilen düzeyde verimli bir din hizmeti için din görevlilerini olumsuz olarak etkileyen problemlerin çözülmesi elzemdir. Almanya'da eşlerden birinin Türkiye'den geldiği evlilikler azalırken, eşlerin ikisinin de Almanya'da yetiştiği evlilikler artmaktadır. Dolayısıyla daha çok Almanca konuşan, daha az Türkçe anlayan bir nesil yetişmektedir. Bugünkü çocuklar ve gençlerle Türkiye'den gelen din görevlileri bir şekilde iletişim kursa da uzun vadede bunun çok zor olacağı muhakkaktır. Bu sebeple uluslararası ilahiyat programının daha çok desteklenmesi, burada yetişenlerin çocukların ve gençlerin eğitiminde istihdam edilmesi yerinde olacaktır. DİB uluslararası ilahiyat programı ile yurt dışında yaşayan Türk toplumunu yanlış dini cereyanlardan korumak ve dini doğru bilgi kaynaklarından öğretmek amacıyla önemli bir adım atmıştır. 2006 yılında başlayan bu programın özellikle de Avusturya'da kabul edilen "İslam Yasası" (Erşahin 131) ve bu yasanın Avrupa'ya yansması göz önünde bulundurulduğunda önemi bir kez daha gündeme gelmiştir. Şu anda altı üniversitede

uygulanan uluslararası ilahiyat programları daha da yaygınlaştırılarak yaşadığı ülkenin dilini bilen ve kalıcı din görevlilerinin yetiştirilmesi Avrupa'daki Müslümanların geleceği için son derece önemlidir.

Dernek yöneticilerinin görev ve sorumlulukları zaman zaman kendilerine hatırlatılması, ayrıca din görevlilerinin, görevlerini usulüne uygun olarak ve verimli bir şekilde yürütüp yürütmedikleri Ataşelik tarafından zaman zaman denetlenmesi ve eksiklerin Ataşelik kanalıyla düzeltilmesi bu konudaki sıkıntıları en aza indirecektir.

Sosyal haklar, maaşlar, sağlık sigortası, yaşadığı ülkeye uyum sağlama gibi konularda pek fazla sorun yaşamayan din görevlilerinin yaşadıkları lojmanlarının yaşam standartları altında olduğu hususunda problemleri vardır. Din görevlilerinin görevlendirilme planları yapılırken kalacakları lojmanın ailesiyle birlikte gidip gitmemesi ve çocuk sayısı dikkate alınarak yapılması ve eksikliklerin din görevlisi göreve başlamadan halledilmesi bu konuda yaşanan problemleri en aza indirecektir.

Son olarak din hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesinde şüphesiz ilahiyat fakültelerinin de sorumlulukları vardır. Nitekim araştırma bulgularına bakıldığında mesleki beceri ve uygulama yeterlilik alanlarında eğitim durumu açısından önemli bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Bu nedenle toplumu din konusunda bilgilendirmek ve din hizmetlerinin yürütülmesinde rehberlik etme görev ve sorumluluğunu üstlenecek insanların yetiştirilmesinde yüksek din öğretimi yapan kurumların da değişen şartlar ve toplumsal talepler karşısında programlarını gözden geçirmeleri ve öğretim programlarını buna göre hazırlamaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acuner, Yusuf ve Osman Artan. “Din Görevlilerinin Problemleri Üzerine Bir Araştırma”, I. Din Eğitimi Sempozyumu. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Akıncı, Mehmet Ali. “Fransa’daki Türk Göçmenlerin Etnik ve Dini Kimlik Algıları”. Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 70.
- “Almanya”. Vikipedi Özgür Ansiklopedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Almanya>(02.01.2014).
- Altıntaş, İsmail. “Avrupa Birliği Sürecinde Dinin Yeri ve Din Hizmetleri (Din Hizmeti Verenler: Din Görevliliği)”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 233-258.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar. “Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi VIII. II (2004).
- Arslan, Sadi. “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Almanya’daki Faaliyetleri”. Diyanet Avrupa Aylık Dergi 109 (2008): 16-19.
- Başkurt, İrfan. “Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi”. Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi 12 (2009): 81-94.
- Baytar, Yaşar Seracettin. “50 Yılda Yaşadığımız Değişimler”. Diyanet Avrupa Aylık Dergi 152 (2011): 10-11.
- Bekar, Beytullah. “Almanya’da Türkler ve Türkçe”, <http://www.tukishstudies.net/Dergi> 2011.
- Bulut, Aytekin. Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011.
- Buyrukçu, Ramazan. “Türkiye’de Din Görevlisi Yetiştirme Problemi ve Çözüm Önerileri”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 47. 2 (2006): 99-126.

- Buyrukçu, Ramazan. Din Görevlisinin Mesleğini Temsil Gücü. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- Cebeci, Suat. “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”. Değerler Eğitimi Dergisi 8. 19 (2010): 53-69.
- Cebeci, Suat. Öğrenme ve Öğretme Süreçlerinde Dini İletişim. 2. Basım. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.
- Çakır, Rıdvan. “Yurtdışı Din Hizmetleri Müşavirliği ve Ataşeliği”. Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 272-277.
- Çekin, Ahmet. “Mesleki ve Sosyal Boyutlarıyla Yurtdışı Din Görevliliği”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 214-232.
- Doğan, Recai. “Avrupa’da Kuran-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları: Problem ve Çözüm Önerileri (Almanya Örneği)”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 391-408.
- Doğan, Recai. “Avrupa Birliği Sürecinde Dini Kurumlar ve Din Eğitimi: Almanya Modeli”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XLIX. II (2008): 1-43.
- Diyanet İşleri Başkanlığı 2013 Yılı İstatistikleri, <http://www.diyamet.gov.tr/tr/kategori/istatistikler/132> (10.04.2015)
- Erarslan, Sadık. “Günümüzde İhtida Hareketleri”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 693-704.
- Eren, Selim. “Göç, Toplumsal Değişme ve Din: Avrupa’ya Göç eden Türkler Bağlamında Bir Değerlendirme”. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XI. II (2007): 267-288.

- Erşahin, İsmail. “Bir Diyanet Projesi Olarak Uluslararası İlahiyat Programı”. Diyanet İlmî Dergi 51. 2 (2015): 125-146.
- Kahraman, Fatma Zeliha. “Diyanet İşleri Başkanlığının Yurt Dışı Din Hizmetleri: Danimarka Örneği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Karagöz, İsmail. “Cami Eksenli Din Hizmetleri Bağlamında İmamlık, Hatiplik ve Vaizlik”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 122-128.
- Kaya, Mevlüt ve Nurettin Küçük. “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri”. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Özel sayı:1 (2015).
- Kaymakcan, Recep. “Diyanet Hizmetleri Bağlamında Avrupa’daki Türk Gençlerinin Eğitimi”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 481-489.
- Kılıçarslan, Ali. “Almanya’da Türk Varlığı”. Diyanet Avrupa Aylık Dergi 109 (2008): 8-12.
- Köylü, Mustafa. Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri. 1. Basım. Samsun: Etüt Yayınları, 2000.
- Paçacı, İbrahim. “Yurt Dışındaki Vatandaşlarımızın Aile ile İlgili Problemleri”, Ed. Mehmet Bulut. III. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005. 649-658.
- Sağlam, İsmail. “Fransa’daki Türklerin Din Görevlilerini Meslekî Yeterlik Açısından Değerlendirmeleri”. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 19. 1 (2010): 275-299.
- Sağlam, İsmail. “Cami Cemaatine Göre Fransa’daki Türk Din Görevlilerinin İletişim Yeterlilikleri”. Değerler Eğitimi Dergisi 9. 21 (2011): 121-145.

- Şahin, Sedat. “Almanya’ya Türk Vatandaşlarının Göçünün 51. Yılı Kazanımlar ve Tehditler”. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Araştırmaları E-Dergisi (2012): 1-16.
- Tavukçuoğlu, Mustafa. Avrupa’da Türk Ailesi ve Din Eğitimi. Konya: Mehir Vakfı Yayınları.
- Tosun, Cemal. Din ve Kimlik. 2. Basım. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Turan, İbrahim. “Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri”. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi 13. 1 (2013): 47-73.
- Yavuzer, Hasan. “Din Görevlilerinin Meslekleriyle İlgili Memnuniyet, Beklenti ve Performansları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Nevşehir Örneği”. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (2012).
- Zengin, Halise Kader. “Almanya’da İslam Din Dersi Vasıtasıyla Oluşturulmak İstenen/ Oluşturulan Müslüman Kimliği Üzerine”. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 51. 1 (2010): 249-272.

EKLER

EK1: ANKET FORMU

Değerli Meslektaşlarım

Bu çalışma; “Yurt Dışındaki Din Görevlilerinin Mesleki Yeterlilikleri ve Karşılaştıkları Problemleri (Almanya Örneği)” konulu araştırmanın uygulama kısmı ile ilgilidir. Yapılan araştırma tamamıyla akademik nitelikli olup, çalışmadan elde edilecek bilgiler bilimsel amaca yönelik olarak kullanılacak ve alınan cevaplar kesinlikle gizli tutulacaktır.

Çalışmaya yapacağınız değerli katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Fatma LATİFOĞLU
Sakarya Üniversitesi
Yüksek Lisans Öğrencisi

I. KİŞİSEL BİLGİLER

Lütfen aşağıda yer alan kişisel bilgilerinizi belirtiniz.

1) Yaşınızı belirtiniz?.....

2) Cinsiyetinizi belirtiniz?   () Bay   () Bayan

3) Eğitim durumunuzu belirtiniz?

() Ön lisans   () Lisans   () Yüksek Lisans   () Doktora   () Diğer
(belirtiniz).....

4) Medeni durumunuzu belirtiniz?   () Evli   () Bekar

5) Şayet evliyseniz kaç çocuğunuz var? Kız: ..... Erkek: ..... ( ) Yok

6) Şayet evliyseniz eşiniz şu anda nerede ikamet etmektedir?

( ) Türkiye'de ( ) Almanya'da

7) Şayet çocuğunuz varsa şu anda nerede ikamet etmektedir?

( ) Türkiye'de ( ) Almanya'da ( ) Diğer.....

10) Şu anki ikametgahınızın durumunu belirtiniz?

( ) Cami müstemilatında lojmanda kalıyorum

( ) Kirasını derneğin karşıladığı bir evde kalıyorum

( ) Kirasını kendi karşıladığım bir evde kalıyorum

( ) Camiye ait bir evde kalıyorum

( ) Diğer(belirtiniz).....

11) Hangi ataşelik bölgesinde çalışıyorsunuz?

.....

12) Mesleki kıdeminizi belirtiniz?

Türkiye'de.....yıl

Yurt dışında.....yıl

13) Türkiye'deki göreviniz aşağıdakilerden hangisidir?

( ) Müftü ( ) Vaiz ( ) İmam Hatip ( ) Müezzin Kayyım ( ) Kuran Kursu Öğreticisi

( ) Diğer (belirtiniz).....

14) Yurt dışındaki görev durumunuzu belirtiniz?

Uzun süreli   Kısa süreli   Sözleşmeli   Dernek
görevlisi   Eş durumundan görevli
Diğer.....

15) Almanya'da yüksek lisans ya da doktora yapma durumunuz var mıdır?

a) Yüksek lisans   a) Doktora
 Var-devam ediyor   Var-devam ediyor
 Var-bitirdim   Var-bitirdim
 Yok   Yok

16) Hafız mısınız?   Evet   Hayır

17) Dini alanda katıldığınız kurslar var mıdır? Varsa belirtiniz?   Var   Yok

Tashihi Huruf Kursu   Aşere-Takrib-Tayyibe Kursu   İhtisas Kursu
 Diğer.....

18) Arapça bilginiz hangi seviyededir?

Çok iyi   İyi   Orta   Zayıf

19) Almanca dil seviyenizi belirtiniz?

A1   A2   B1   B2   C1

20) Yurt dışı görevine başlamadan önce Hizmet İçi Eğitim Kursu'na katıldınız mı?

Evet   Hayır

II. BÖLÜM: MESLEKİ YETERLİLİK ÖZDEĞERLENDİRME FORMU

Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyarak, MESLEKİ YETERLİLİĞİNİZ ile ilgili mevcut duygu ve düşüncelerinizi en iyi yansıtan seçeneği (X) ile işaretleyiniz.

KENDİNİZİ DEĞERLENDİRME FORMU	Çok yetersiz	Yetersiz	Biraz Yeterli	Yeterli	Çok yeterli
Fıkhi meselelerin çözümde izlenecek yöntemler ile ilgili					
Vaaz ve irşat hizmetlerinde ayetlerden yararlanma					
Vaaz ve irşat hizmetlerinde hadislerden yararlanma					
Vaaz planlama ve ders materyali geliştirme					
Kur'an-ı Kerim'i güzel okuyabilme					
Okuduğu ayetleri anlayabilme ve Kuran'ı Kerim'in mealini açıklayabilme					
İslam düşünce ekollerinin ve mezheplerin temel özellikleri hakkında					
Din hizmetlerinde rehberlik ve dinî danışmanlık yapabilme					
Hz. Peygamberin dindeki konumunu açıklayabilme ve hayatından örnekler aktarabilme					
Alanla ilgili olarak bilimsel yayınlardan istifade etme					
Misyonerlik ve diyalog kavramları hakkında					
Avrupa'da yaşayan Müslümanların ailevi ve ahlaki sorunları hakkında					
Avrupa'da yaşayan Müslümanların kültürel ve günlük hayata ilişkin sorunları					
Din görevlilerinin görev ve sorumlulukları hakkında					
Cami eksenli din hizmetlerinin niteliği hakkında					
Meslekle ilgili olarak yeni projeler üretme ve uygulama					
Din hizmetlerinde etkili konuşma ve dinleme teknikleri					
Avrupa'nın sosyo-kültürel ve dini yapısını tanıma					
Cami dışı ortamlarda yapılan görevler (cezaevi, hastane, huzurevi)					
Tefsir, hadis, fıkıhla ilgili temel kavram ve ilkeleri bilme					
Avrupa'daki dini akımlar hakkında					
Türkçe'nin yanında Almanca olarak da vaaz ve hutbe yapabilme					
Hafta sonu ve tatillerde çocuklara yönelik dersler ile ilgili					
Yetişkinlere yönelik Kuran-ı Kerim ve dini bilgiler dersleri ile ilgili					
Bayanlara yönelik programlar ile ilgili					
Gençlere yönelik program ve faaliyetler ile ilgili					
Durumun gerektirdiğine göre hitabet etme konusundaki yeterlik					
İslam tarihindeki olayları sebep ve sonuçlarıyla birlikte açıklayabilme					
Din hizmetleriyle ilgili strateji, yöntem ve teknikleri uygulama					
Dindeki farklı görüş ve yorumları bilme ve ilahiyat alanındaki temel					

problemleri tanıma					
Etkili iletişim kurabilme ve yaşadığı toplumu tanıyabilme					
Meslek alanıyla ilgili bir konuyu çeşitli kaynaklardan araştırabilme ve ulaştığı bilgileri yorumlayabilme					
Diğer dinler hakkında yeterli bilgiye sahip olma					
Hedef kitlenin ilgi, ihtiyaç ve beklentisini tespit etme					
Cenaze yıkama ve cenaze hizmetleri hakkında					
Bilgisayar ve internet kullanabilme					
Görev bölgesinin tarihî ve kültürel dokusunu bilme					
Protokol kurallarını bilme					
Görev alanı ve kurumu ile ilgili hukukî mevzuat hakkında bilgi sahibi olma					
Önemli gün ve gecelerde program düzenleme					
Sözsüz iletişim (jest ve mimik) kullanabilme					
Türkçeyi doğru ve etkili biçimde kullanabilme					

III. BÖLÜM: DİN GÖREVLİLERİNİN PROBLEMLERİ

Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyarak, DİN GÖREVLİLERİNİN PROBLEMLERİ ile ilgili mevcut duygu ve düşüncelerinizi en iyi yansıtan seçeneği (X) ile işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
Yeteri kadar dil bilmemekten dolayı bürokratik işlemlerde zorluk yaşanmaktadır.					
Yeteri kadar dil bilmemekten dolayı yeni Müslüman olanlar ve Müslüman olmak isteyenler ile istenilen düzeyde iletişim kurulamamaktadır.					
Yeteri kadar dil bilmemekten dolayı yeni kuşak gençler ile iletişim zorluğu yaşanmaktadır.					
Dernek başkanı ve yöneticiler din görevlilerinin görev ve sorumluluklarına müdahale etmektedir.					
Din görevlilerinin lojmanları yaşam standartlarının altındadır.					
Cemaatin din görevlilerinden beklentilerinin çok fazla olduğu					

hissedilmektedir.					
Din görevlilerinin birlikte yaşadığı birincil yakınları sosyal hayata uyum sağlayamamaktadır.					
Din görevlilerinin okul çağındaki yakınları farklı bir okul hayatına uyum sağlayamamaktadır.					
Hafta sonu camiye gelen çocukların devamsızlıkları, görevi yerine getirmek adına verimliliği olumsuz etkilemektedir.					
Yaz tatillerinde bireylerin tatilini uzun süreli olarak Türkiye’de geçirmesi din görevlisinin verimliliğini düşürmektedir.					
Din görevlileri yıllık izinlerini kullanmakta problem yaşamaktadır.					
Din görevlilerinin sahip olduğu sosyal haklar yetersizdir.					
Bayan din görevlisi sayısı ihtiyacı karşılamamaktadır.					
Çocukların eğitiminde kullanılan materyaller yetersizdir.					
Din görevlilerinin aylık gelirleri yetersizdir.					
Yabancı dillerini geliştirmek isteyenler yeterli imkanı bulamamaktadır					
Din eğitimi yapılan fiziki alanlar yetersiz kalmaktadır.					
Çocuklarını camiye gönderen veliler çocuklarının eğitimini takip etmemektedir.					
Yurt dışındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmada zorluk yaşanmaktadır.					
Din görevlileri sosyal yaşam ve aile hayatı olarak buldukları ülkeye uyum sağlayamamaktadır.					
Gençlere ve çocuklara yönelik faaliyetlerde dernek yönetimi gerekli desteği vermemektedir.					
Dernek yönetimiyle yaşanan problemlerde Ataşelik din görevlisine gerekli desteği vermemektedir.					

Yurt dışındaki din hizmetlerinin kalitesinin ve verimliliğini artırılması için önerileriniz nelerdir?

.....
.....
.....
.....

Değerli katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Ürgüp'te doğdu. 1988 yılında, Ürgüp Karacaören İlkokulu'nda eğitim hayatına başladı. İlkokuldan sonra iki yıl Kuran Kursuna devam etti. 1995 yılında, Ürgüp İmam Hatip Lisesi'ne başladı. Ortaokul ve liseyi burada tamamladıktan sonra 2002 yılında On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazanarak, lisans eğitimine başladı. 2006 yılında İlahiyat Fakültesi eğitimini tamamlayarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Kuran Kursu Öğreticisi olarak görev yapmaya başladı. Çeşitli il ve ilçelerde görev yaptıktan sonra şu anda Hamburg Din Hizmetleri Ataşeliği'nde Bayan Din Görevlisi olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda da Sakarya Üniversitesi'nde Din Eğitimi alanında yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Evli ve bir çocuk annesidir.